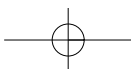
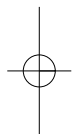
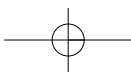

Cultura

**Obra de govern
Generalitat de Catalunya 1980-2003**

Cultura

Diversos autors

© Centre d'Estudis Jordi Pujol
Passeig de Gràcia, 8-10, 2n 1a A
08007 Barcelona
Telèfon: 933 428 535
Fax: 933 428 964
www.jordipujol.cat

Primera edició: juny de 2009

Dipòsit legal: B-23.953-2009
Impressió: Gràfiques 92, S.A.

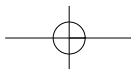
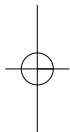
La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, començant-hi la reprografia i el tractament informàtic, resten rigorosament prohibides sense l'autorització escrita dels titulars del copyright i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

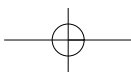

AGRAÏMENTS

Per elaborar l'*Obra de govern de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1980-2003* s'ha comptat amb l'especial participació d'Antoni Pol i amb la col·laboració de Max Cahner, Eduard Carbonell, Joaquim Ferrer, Ester Franquesa, Joan Guitart, Carles Llorens i Miquel Reniu per la redacció i revisió de diferents parts del text. Un sincer agraïment per la seva aportació en aquest projecte.

ÍNDEX

Pròleg, per Joan Guitart	15
El marc general de la col·lecció sobre l'Obra de govern de la Generalitat de Catalunya 1980-2003, per Antoni Gurguí	23

I. FILOSOFIA 1980-2003

1. INTRODUCCIÓ	27
2. PRINCIPIS BÀSICS D'ACTUACIÓ	28
2.1 Cultura i identitat nacional	28
2.2 La llengua, el nervi de la nació	29
2.3 Descentralització de l'activitat cultural	32
2.4 La cultura, una iniciativa dels ciutadans	33
3. EL PATRIMONI CULTURAL	33
4. LA PROMOCIÓ CULTURAL	35
4.1 Infraestructures	35
4.1.1 <i>Definició i funcions</i>	35
4.1.2 <i>Les grans infraestructures nacionals</i>	36
4.1.3 <i>Les infraestructures territorials</i>	38
4.2 Foment de la creativitat	38
4.3 Foment del consum cultural	39
4.3.1 <i>L'accés dels ciutadans a la cultura</i>	39
4.3.2 <i>El suport a les manifestacions culturals consumides</i>	40

4.3.3	<i>Les indústries culturals</i>	41
4.3.4	<i>Instruments utilitzats</i>	41
4.4	Promoció internacional	42
4.4.1	<i>Línies polítiques</i>	43
5.	EL CONTEXT DE LA POLÍTICA CULTURAL	44

II. OBRA DE GOVERN 1980-2003

1.	ACCIONS DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA	63
1.1	El marc legal	63
1.1.1	<i>La Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística</i>	64
1.1.2	<i>La Llei 1/1998, de 7 de gener, de Política lingüística</i>	65
1.2	Una política lingüística concertada	67
1.3	El coneixement del català	70
1.3.1	<i>L'aprenentatge dels adults</i>	72
1.3.2	<i>La certificació dels coneixements</i>	75
1.4	El corpus de la llengua	76
1.4.1	<i>La terminologia</i>	77
1.4.2	<i>La toponímia i l'onomàstica</i>	78
1.5	Àmbits d'actuació	79
1.5.1	<i>Les administracions i els serveis públics</i>	79
1.5.2	<i>L'àmbit jurídic</i>	81
1.5.3	<i>El món socioeconòmic</i>	83
1.5.4	<i>L'oferta cinematogràfica</i>	87

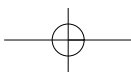
Cultura	9
1.5.5 <i>Societat de la informació i tecnologies lingüístiques</i>	89
1.6 Polítiques de foment: subvencions i campanyes	90
1.7 Estudis sobre la realitat lingüística	93
1.8 El català més enllà del domini lingüístic	96
1.9 L'aranès, llengua pròpia i oficial de l'Aran	97
1.10 Conclusió	98
2. MUSEUS	100
2.1 El sistema de museus	101
2.1.1 <i>Els museus nacionals</i>	101
2.1.1 <i>La xarxa de museus de Catalunya (1982-1990)</i>	101
2.2 Els museus nacionals catalans	105
2.2.1 <i>El Museu Nacional d'Art de Catalunya</i>	105
2.2.2 <i>El Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya</i>	108
2.2.3 <i>El Museu d'Arqueologia de Catalunya</i>	111
2.3 Altres museus	112
2.3.1 <i>El Museu d'Art Contemporani de Barcelona</i>	112
2.3.2 <i>El Museu d'Història de Catalunya</i>	114
2.3.3 <i>El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona</i>	116
2.3.4 <i>Els museus de l'Església</i>	117
2.4 El Centre de Conservació i Restauració de Béns Mobles	118

10	Índex
2.5	Inventari, documentació, personal i seguretat de museus 119
2.6	Exposicions 120
3.	BIBLIOTEQUES 120
3.1	El sistema bibliotecari 121
3.1.1	<i>La Biblioteca Nacional de Catalunya</i> 121
3.1.2	<i>La lectura pública</i> 124
4.	ARXIS I PATRIMONI DOCUMENTAL 130
4.1	El sistema arxivístic català 131
4.1.1	<i>L'Arxiu Nacional de Catalunya</i> 132
4.1.2	<i>Els arxius comarcals</i> 134
5.	MONUMENTS I PATRIMONI ARQUITECTÒNIC 138
5.1	Inventari i catàleg 139
5.2	La protecció legal 140
5.2.1	<i>La protecció legal de 1980 a 1993</i> 140
5.2.2	<i>La protecció legal de 1993 a 2003</i> 142
5.3	La conservació i restauració de monuments 143
5.4	Les polítiques de difusió del patrimoni arquitectònic 145
5.4.1	<i>L'Oficina de Gestió de Monuments</i> 145
6.	ARQUEOLOGIA 146
6.1	Les excavacions: investigació i inventari 146
6.1.1	<i>El Programa d'Arqueologia Urbana</i> 147
6.1.2	<i>L'arqueologia subaquàtica</i> 148
6.2	Les polítiques de difusió 149

Cultura	11
7. CULTURA POPULAR I TRADICIONAL	150
7.1 El vessant patrimonial	151
7.1.1 <i>Documentació, investigació i estudi</i>	151
7.1.2 <i>Protecció legal</i>	152
7.2 La promoció cultural	153
7.2.1 <i>Formació i divulgació</i>	153
7.2.2 <i>Infraestructura</i>	154
7.2.3 <i>Foment de l'associacionisme i dinamització</i>	154
8. TEATRE	158
8.1 Infraestructures	159
8.1.1 <i>El Centre Dramàtic de la Generalitat (1981-1998)</i>	159
8.1.2 <i>El Teatre Poliorama</i>	161
8.1.3 <i>El Teatre Nacional de Catalunya</i>	162
8.1.4 <i>El Teatre Lliure</i>	164
8.1.5 <i>El Teatre Fortuny de Reus</i>	166
8.1.6 <i>Altres infraestructures</i>	167
8.2 Promoció cultural	167
8.2.1 <i>La Fira de Teatre al Carrer de Tàrrrega</i>	169
9. DANSA	170
9.1 Infraestructura	170
9.2 Promoció cultural	171
10. MÚSICA	173
10.1 Infraestructura	173
10.1.1 <i>El Gran Teatre del Liceu</i>	173
10.1.2 <i>L'Auditori i l'Orquestra Nacional de Catalunya</i>	175
10.1.3 <i>El Palau de la Música Catalana</i>	177
10.1.4 <i>Infraestructura comarcal</i>	178

12	Índex
10.2 Promoció cultural	178
10.2.1 <i>El Centre de Documentació Musical</i>	178
10.2.2 <i>Activitats musicals</i>	179
10.2.3 <i>El Mercat de Música Viva de Vic</i>	180
10.3 Cursos i concursos	181
10.4 Altres ajuts	182
10.4.1 <i>La indústria fonogràfica</i>	183
11. ARTS PLÀSTIQUES	184
11.1 Infraestructura	184
11.1.1 <i>El Fons d'Art de la Generalitat de Catalunya</i>	184
11.1.2 <i>El Centre de Documentació Alexandre Cirici</i>	185
11.2 Promoció cultural	185
11.2.1 <i>Exposicions</i>	185
11.2.2 <i>Centres d'Art</i>	186
11.3 Ajuts i subvencions	188
12. CINEMA	189
12.1 Patrimoni cinematogràfic i difusió	190
12.1.1 <i>La Filmoteca de la Generalitat</i>	190
12.2 Les indústries cinematogràfiques	192
12.2.1 <i>Foment de la creació</i>	192
12.2.2 <i>Festivals</i>	193
12.3 El cinema en català	194
12.4 La promoció internacional	196

Cultura	13
13. LA LITERATURA I EL LLIBRE	197
13.1 El foment del llibre en català	197
13.2 La creació literària	199
13.2.1 <i>Actuacions pròpies</i>	200
13.2.2 <i>Ajuts</i>	202
13.2.3 <i>Subvencions a activitats de promoció literària, editorials i projectes universitaris</i>	202
13.2.4 <i>Patrocinis i col·laboracions puntuals</i>	203
13.2.5 <i>Premis literaris</i>	203
14. CLOENDA	203

PRÒLEG

Introducció

La llengua i la cultura són trets definidors d'un país i de la seva vitalitat. Catalunya no n'és una excepció i, per tant, la política cultural i lingüística va ser una prioritat constant de la nostra acció de govern.

El punt de partida era molt negatiu ja que ens trobàvem amb un país amb escasses infraestructures en general, però molt especialment pel que fa a les culturals. No obstant, calia ser optimista davant la pervivència i la fortalesa d'una cultura com la nostra, amb mil anys d'història, i que havia pogut perdurar malgrat les dificultats gràcies a l'esforç col·lectiu de la societat catalana.

Per tant l'acció d'un govern essencialment nacionalista es va caracteritzar per la potenciació de la llengua i la cultura, tant internament com a l'exterior. I sempre, amb una constant relació amb els diferents sectors implicats en l'àmbit cultural, en tots els seus vessants, amb l'objectiu que Catalunya fos, també en matèria de cultura, homologable a qualsevol estat modern europeu.

Tradició i modernitat

Renovació i retrobament, han estat components fonamentals de la formulació de les nostres polítiques culturals.

Els pobles estan influïts per les tradicions culturals. A Catalunya, a més a més, aquesta realitat cultural està i ha estat històricament vertebrada sobre una base social àmplia i estructurada. Grups, colles, entitats, ateneus..., donen nom a diferents formes de participació i també —molt important— d'integració social i cultural.

En aquest sentit, des de la Generalitat es va apostar per promoure i potenciar el ric teixit associatiu i el coneixement de la nostra cultura tradicional. Una de les fites importants va ser la creació del Centre de Cultura Popular i Tradicional, amb l'objectiu de documentar, estudiar, protegir i projectar les manifestacions culturals populars i tradicionals, un luxe la pèrdua del qual el país no es podia permetre.

Amb tot, mai vàrem entendre la cultura popular i tradicional com una realitat atàvica ni localista. Ben al contrari, la seva pròpia naturalesa i el seu esperit popular, fan de la cultura popular i tradicional una expressió viva i canviant i, en conseqüència, moderna. En aquest sentit, esdeveniments com les Expocultures o el Centenari Joan Amades facilitaren la plasmació d'una realitat vital, variada i diversa.

Però Catalunya no és només un país de cultura tradicional, sinó també d'innovació cultural. País de creadors i d'indústries culturals de primera fila i de qualitat reconeguda arreu del món, tots els quals —si més no vàrem treballar perquè així fos— van trobar el suport i l'estímul positiu que afavorís la seva consolidació i desenvolupament.

En el meu discurs primer d'investidura ja apuntava les línies mestres que entenia que havíem de seguir en matèria de cultura: «L'Estatut reconeix la competència exclusiva de la Generalitat en el camp de la cultura, i nosaltres durem a la pràctica aquest reconeixement esgotant totes les seves possibilitats legals. Ho farem no pas exercint un nou dirigisme, que prou n'hem patit, sinó a través de potenciar la llibertat de creació i d'expressió i de descentralitzar al màxim l'organització de la nostra cultura... Des de la Generalitat caldrà, evidentment, prendre iniciatives, moltes, però sobretot caldrà potenciar la capacitat del nostre poble de fer coses, la capacitat del nostre poble de crear».

En aquesta línia de renovació i d'impuls a la creativitat, s'emmarquen, per exemple, la creació del Centre de Noves Tendències —KRTU—, el Centre d'Art Santa Mònica o el diàleg Ciència-Cultura, impulsat des de la Comissió específica dedicada a estimular la relació i l'enriquiment mutu entre dos móns amb més punts de trobada del que sembla.

Política lingüística

Alhora que instrument fonamental per a la comunicació, la llengua és, com s'ha dit, juntament amb la Cultura, el tret definidor de la nostra identitat nacional.

Un país normal defensa la seva llengua i la seva cultura, les protegeix i les fomenta, i a ningú li sembla estrany. A Catalunya en canvi, la coexistència de dues llengües provoca situacions complexes. Més encara quan històricament una d'elles havia estat imposada i l'altra marginada de qualsevol canal normal. Amb tot, com s'ha dit, la llengua és també comunicació i el seu desconeixement causa de marginalitats i discriminacions, fet aquest que calia tenir present per encarar una política lingüística coherent.

No volíem una Catalunya amb dues comunitats separades per la llengua i la única manera de què tothom pugui escollir lliurement la forma d'expressió és que hi hagi un coneixement prou ampli i estès de les llengües oficials.

En aquesta línia, sens dubte el primer i important impuls, necessari d'altra banda, es va produir en l'àmbit educatiu. L'obligatorietat de l'ensenyament de la llengua catalana en garantia el coneixement entre els més joves, la qual cosa era imprescindible per a la seva progressiva generalització en tots els sectors socials.

Paral·lelament, des del Departament de Cultura es va formular una política lingüística amb un objectiu concret: que tothom pogués viure en català a Catalunya. Aquesta era una prioritat. Només cal recordar que la creació de la Direcció General de Política Lingüística va ser un dels primers acords que vam prendre com a Govern l'any 1980.

Les grans línies que al llarg de les successives legislatures van dirigir la política lingüística, van ser l'increment de l'ús públic de la llengua catalana —per exemple amb el Pla de Normalització Lingüística— i l'articulació d'un corpus legislatiu i l'elaboració de models lingüístics adequats a la societat i a les noves tecnologies, que permetés l'ús i

el coneixement de la llengua catalana en condicions igualitàries a la de qualsevol altra llengua.

Si mirem enrere i analitzem qualitativament i quantitativament, la presència del català en els mitjans de comunicació, el cinema, l'ensenyament en tots els seus nivells, inclòs l'universitari, el comerç, i l'administració —amb les deficiències en tot el que fa referència a la perifèrica de l'Estat— podríem concloure que la política activa i d'afirmació constant en favor dels nostres drets lingüístics han contribuït al progrés de la llengua i fora bo que aquesta tendència es mantingués malgrat les pressions, i això només serà possible amb una política d'exigència, i si s'escau, de resistència lingüística.

Al mateix temps i des de la convicció que les llengües són patrimoni social i cultural, encara que siguin minoritàries, es va mantenir una política de protecció i d'impuls en relació amb la llengua aranesa.

Corpus legislatiu

Com s'ha dit al començament, el punt de partida de la nostra política cultural era extraordinàriament baix. Tanmateix l'exclusivitat de les competències va permetre anar bastint una normativa legal sòlida, vigent avui en molts aspectes.

En aquest volum es podrà trobar la normativa que les desplega que es van elaborar, negociar i aprovar durant aquests anys. En tot cas, cal assenyalar la seva importància tant des del punt de vista de país, en dotar-lo d'una normativa específica i sense dependències de la normativa estatal en tot allò que fa referència a competències exclusives, àmplia, en tant que abraça la totalitat de les matèries i àmbits que componen el sector cultural, i innovadora, fonamentalment en tot el que fa referència a aspectes específics de Catalunya.

Resumidament, en aquest darrer apartat s'inclourien les normatives legals sobre cultura popular i tradicional i sobre llengua, tant pel que fa al seu ús i coneixement —Lleis de Normalització Lingüística— com pel que fa al recobriment de la seva vitalitat i capacitat

d'innovació —Llei sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC).

Quant als primers, cal fer esment de l'ampli corpus legislatiu corresponent a patrimoni —o exempt de controvèrsia amb l'Estat per qüestions competencials— i a les infraestructures que vertebraven l'actual xarxa de museus, biblioteques o arxius. Totes aquestes lleis i normes van dotar el país d'un marc legal necessari que permetia —permet— afrontar les necessitats bàsiques en matèria de cultura, alhora que constitueixen eines fonamentals per a les actuacions en els seus camps.

Infraestructures

De forma semblant a l'aspecte legal, una altra de les grans mancances estructurals en l'àmbit cultural era el dèficit d'infraestructures.

La situació era d'una extraordinària deficiència pel que fa a equipaments i, quan se'n disposava, es tractava de fets puntuals sense ordre ni, per descomptat, sentit de país.

Per tant, la política cultural desenvolupada i el marc legal que s'ha esmentat, van contemplar la superació d'aquestes deficiències amb criteris de qualitat, d'ordenació i tenint en compte les necessitats i les possibilitats del territori.

L'objectiu era dotar el país d'una xarxa d'infraestructures suficient i en condicions que permetés una política i un desenvolupament cultural coherent i eficaç.

Des del punt de vista d'equipaments, a més a més del sistema en xarxa previst a partir de les respectives lleis per a biblioteques, arxius o museus, es va dissenyar i aplicar fins allà on va ser possible el pla de teatres, amb incidència en tot el territori i, naturalment, el pla de restauracions patrimonials per a la protecció legal i física del nostre patrimoni, per posar-lo en valor i, sobretot, a l'abast de la ciutadania.

De forma resumida, el pla d'infraestructures, incloent-hi el ric patrimoni cultural, es va estructurar amb dos principals objectius: disposar de grans equipaments i d'infraestructures bàsiques vertebradores

de xarxes comarcals i facilitar espais com a fórmules de suport a la creació i l'art en els seus diferents vessants.

Un repàs d'aquestes infraestructures dóna idea de la seva importància tant des del punt de vista ordenador, sobretot en el cas del patrimoni cultural, museístic i documental, com de suport i difusió del pensament i la creació artística com és el cas dels teatres i els espais de dansa o d'exposició d'arts plàstiques.

Equilibri territorial

Tanmateix tota aquesta tasca d'equipament, de promoció i protecció de la cultura, no es va dur a terme de forma individualitzada o atenent criteris aleatoris. El país en el seu conjunt, la idea de territori, eren sempre presents en el disseny.

Un territori amb una capital, Barcelona, que ha d'exercir de motor actiu i ordenador, a partir de les infraestructures nacionals, que són responsabilitat directa de la Generalitat i que estan al servei de tot el país. I una oferta cultural territorialitzada a partir de la creació d'infraestructures comarcals i del suport i la consolidació d'activitats culturals arreu del país.

Sota aquests criteris, a partir de les grans infraestructures nacionals es van anar estenent les xarxes de museus, de biblioteques i sistema de lectura pública, d'arxius, de teatres, etc., amb el progressiu traspàs competencial a les administracions locals i comarcals, acostant així la gestió al destinatari final.

Aquesta descentralització es va complementar amb el decidit suport a les manifestacions que componen el ric mosaic cultural del país mitjançant l'ajut a fires, festivals, mercats..., o portant fora de Barcelona exposicions, obres de teatre i altres actuacions per apropar així a la ciutadania activitats culturals econòmicament inabastables a nivell local.

Projecció exterior

Si al començament s'han definit llengua i cultura com a determinants d'un país amb personalitat pròpia, sembla clar que aquest fet és potser encara més rellevant en un context de globalització i en el qual els països avancen vers la unitat política dins una Europa plural. Els nostres governs no eren aliens a aquestes perspectives de futur. D'altra banda, la vocació internacional de la cultura catalana és històrica.

La consciència de formar part dels corrents i dels mercats culturals europeus i universals i la voluntat de continuar-ho fent malgrat la pressió que per a la nostra cultura representen factors com la globalització o la immigració, va propiciar l'actuació dels governs per la participació i la presència de la cultura catalana arreu del món.

Així doncs, vam vetllar pel protagonisme cultural en tots els desplaçaments institucionals que vam fer a l'exterior, fos quin fos el seu objectiu final, com a fórmula per millorar el coneixement del país, la seva cultura i els seus protagonistes.

Des del Departament de Cultura, naturalment, també es va tenir una especial cura de tot el que fa referència a la projecció exterior de la cultura, la seva expansió i els seu accés als mercats exteriors.

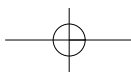
El COPEC, creat l'any 1991, va ser un organisme importantíssim pel que fa a la internacionalització i a l'enfortiment de la presència de la cultura catalana a l'exterior. També les aportacions de la Comissió Internacional per a la Projecció Exterior de la Cultura Catalana i les seves jornades anuals van jugar un paper important.

El COPEC i la Comissió Internacional són dos exemples d'una actuació d'obertura de la cultura i la llengua catalana al món. Una actuació estructurada en línies d'acció concretes com ara la cooperació amb organismes internacionals mitjançant intercanvis o programes multilaterals, la presència en esdeveniments internacionals emblemàtics, el suport a la participació dels sectors culturals en fòrums internacionals i, naturalment, la difusió del coneixement i de l'ensenyament de la llengua catalana en universitats i centres educatius mitjançant els lectorats.

El resum del conjunt de l'obra de govern en l'àmbit cultural el trobarà el lector contextualitzat en el present volum. En tot cas, és ben parlès que es van crear moltes eines. La convicció i la voluntat de fer país, juntament, perquè no dir-ho, amb un esforç econòmic considerable, van permetre posar algunes de les primeres pedres i, fins i tot, abastar algunes de les primeres fites. Tanmateix res del que es va fer no hauria estat possible sense l'activitat, la creativitat, la iniciativa i la participació de la societat.

JOAN GUITART
Barcelona, juny de 2009

EL MARC GENERAL DE LA COL·LECCIÓ SOBRE L'OBRA DE GOVERN DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA 1980-2003

La Catalunya del 1980 i la Catalunya del 2003 corresponen a realitats ben diferents. En gran part perquè el món ha anat canviant, especialment a causa del progrés tecnològic, l'ensorrament de la URSS, la integració europea, etc. Però, sobretot, perquè Catalunya (i també Espanya) ha estat capaç de recuperar el fort retard respecte a Europa que arrossegava des de temps ben llunyans.

Els humans actuals, quan les coses van bé, tendim a donar el progrés per suposat, i sovint ignorem, o menystenim, aquells canvis que comporten millores en la qualitat de vida. Provin, sinó, de prescindir durant una setmana de quelcom tan habitual com el telèfon mòbil, o els comandaments a distància, per percebre allò de «no sé com es podia viure sense...» que fa palès el sentit de la frase anterior. Per tant, entre que érem més joves, i que acabem trivialitzant els avenços, resulta fàcil subvalorar els canvis ocorreguts arreu de la geografia catalana entre ambdues dates. No obstant, caldria mala fe per negar l'enorme avenç del nostre País en aquell període, al marge de la ideologia o color polític del qui faci la valoració.

És un període que coincideix amb la recuperació efectiva de les institucions d'autogovern de Catalunya, i en particular de la Generalitat. Coincideix per tant amb la construcció de tota una estructura governamental, que, excepte en temes com defensa i política exterior, pràcticament abasta tota l'acció de govern de qualsevol estat modern —més quan, en el marc europeu, tant la política monetària com gran part de la fiscal ja ha deixat de ser competència dels estats—. Parlem per tant de la construcció d'un País en paral·lel amb la construcció d'un govern, com demostren alhora l'evolució dels indicadors macroeconòmics (PIB per càpita, exportacions, ...) i el propi pressupost de la Generalitat (que, en termes nominals, passa de 10 milions d'euros el 1980 a més de 18.000 milions el 2003).

L'obra de govern té molt a veure amb el canvi en el País. Per això, el Centre d'Estudis Jordi Pujol ha volgut engegar una sèrie de llibres que deixi constància de la feina realitzada per la Generalitat de Catalunya al llarg d'aquestes sis legislatures. Certament existeixen moltes publicacions que recullen detalladament el que feia cadascuna de les unitats de la Generalitat, però volem aquí capgirar la visió i prescindir del que feia el govern —l'acció de govern— per centrar-nos en com afectava aquesta al ciutadà, en el que aquest rebia —l'obra de govern.

A aquest ciutadà li és absolutament indiferent el nom del departament que li resol —o li crea— un determinat problema. Sovint ni tan sols és conscient de si és l'administració municipal, o la Generalitat, o l'Estat, qui ostenta la competència al respecte. Mentre els polítics ens mirem el melic de si teva o meva, el ciutadà demana que el país funcioni i que el seu govern generi il·lusió de progrés i n'exerceixi el lideratge. Per tant, aquesta col·lecció vol defugir de l'anàlisi de les polítiques per centrar-se en els seus resultats, prescindint en general de quin organisme ho feia o qui el dirigia. Igualment, voldríem minimitzar les valoracions, entenent que cada persona arribarà a les seves pròpies conclusions al respecte. No obstant, com que era impossible fer una obra d'aquest tipus sense la col·laboració dels seus principals protagonistes, i en alguns casos hem tingut la sort de comptar amb les seves aportacions directes, és de justícia respectar el legítim orgull que traspuen els seus textos sobre allò que varen impulsar.

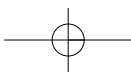
Aquesta col·lecció no és un programa electoral, ni una reivindicació de la feina feta, ni un memorial de greuges, sinó la simple constatació de l'obra duta a terme pels successius governs del president Pujol. No obstant, tampoc ens conformem amb el simple inventari, ja que voldríem que el lector participés del procés de construcció de les diferents polítiques, els problemes que apareixien, el perquè de les decisions que calia prendre. La negativa percepció de la política es deu en gran mesura a la trivialització de la feina dels polítics, atribuint-los motivacions poc nobles, quan en realitat el seu drama diari consisteix, com deia Harold Wilson, a triar entre «el desagradable i el catastròfic», o en versió

més lleugera, en «l'art del possible», que sovint dista força de l'ideal que tots voldríem.

Certes polítiques són transversals, i com que s'ha volgut que cada publicació fos autocontinguda, això comporta que algunes actuacions apareguin en més d'un dels volums. També pot succeir que els enfoc difereixin, i per tant es parli d'una mateixa cosa des de prismes diferents. Entenem que aquest és el preu d'intentar presentar les coses des del punt de vista del receptor de cada política, o, com es diria en llenguatge empresarial, des de la perspectiva del client. En cap cas es tracta d'inflar l'abast de la acció política descrita.

La Catalunya del 2003 i la de 1980 són molt diferents. En part important, per l'obra de govern de la Generalitat d'aquest període. Certament no es va poder fer tot el que hagués calgut, o tot el que es volia, ni tot es va fer bé. No obstant això, els que tenim l'orgull d'haver-hi participat sabem que hi vàrem deixar el millor dels nostres esforços, i constatem amb satisfacció l'avenç del País en la direcció dels nostres somnis. Tant de bo que aquells que llegeixin aquest text, i que de fet són els protagonistes principals d'aquest avenç, puguin compartir aquest orgull i aquesta il·lusió.

ANTONI GURGUÍ
CEJP
Novembre de 2007

I. FILOSOFIA 1980-2003

1. Introducció

L'Estatut de 1979, el de Sau, establia en l'article 9 que la cultura és competència exclusiva de la Generalitat, encara que l'article 25 matisava el concepte de competència exclusiva i permetia una interpretació restrictiva reduïda del seu vertader significat. Amb la cultura, com amb altres àmbits, per exemple, l'Estat es decantà per aquesta segona interpretació. De totes maneres, la major part dels traspassos de l'administració central a l'autonòmica es van fer efectius el juny de 1981, així com els diners que haguessin permès a la Generalitat engegar les diferents polítiques culturals. Aquesta celeritat en els traspassos referents a Cultura —no va ser igual en altres matèries— permeté al Departament funcionar quasi a ple rendiment a partir de la meitat de la primera legislatura, encara que no s'assoliria un nivell òptim —una velocitat de creuer— fins a finals dels anys 80.

Aquest capítol titulat «Filosofia», s'estructura en quatre apartats ben diferenciats. El primer tracta els principis bàsics d'actuació, és a dir, els principis bàsics de les polítiques culturals empreses pels diferents governs que Jordi Pujol va presidir i que fins i tot van més enllà de l'estrictament àmbit cultural, també defineixen un model de país. Són la voluntat de consolidar la nació, l'afany d'aconseguir un equilibri territorial i la cessió de l'empenta cultural, sempre que no suposi una dimissió de les seves funcions per part de la Generalitat, a la iniciativa privada.

El segon apartat fa referència al ric patrimoni cultural de què disposa Catalunya. Val a dir que, vista la història del nostre País, en molts casos és un miracle que encara puguem gaudir d'un important llegat cultural, que per aquest mateix motiu mereix una especial cura de cara a la seva preservació per les generacions futures.

El tercer apartat, «La promoció cultural», traça i explica les principals línies polítiques que la Generalitat engegà en matèria de cultura, i que es van aplicar a totes les —diguem-ne— disciplines que conformen el que avui en dia entenem per cultura (arts visuals, arqueologia, teatre, cultura popular, etcètera). Són la creació d'infraestructures, el foment del consum cultural, l'afavoriment i el suport a la creativitat, la protecció, conservació i difusió del patrimoni cultural i la promoció internacional de la cultura catalana. Aquests cinc blocs, així mateix, no són completament independents els uns dels altres, sinó que estan interrelacionats. Les infraestructures, per exemple, fomenten el consum cultural, i sense un bon nivell de creativitat poca cosa es pot promoure a nivell internacional. Aquests blocs, per tant, s'alimenten els uns als altres.

Finalment, el quart apartat descriu el context polític en què es va desenvolupar l'acció de la Generalitat de Catalunya en el món de la cultura, ja que és un món que es caracteritza no només per la seva activitat creativa, sinó també per la seva forta politització, fet que inevitablement havia de crear interferències en les relacions entre govern i sector.

2. Principis bàsics d'actuació

2.1 CULTURA I IDENTITAT NACIONAL

La cultura ha estat, històricament, una de les prioritats del catalanisme. De fet, és un dels seus fonaments. Abans que es desenvolupés com a moviment polític, el catalanisme era essencialment un corrent cultural: la Renaixença literària, els cors d'Anselm Clavé, la recuperació del patrimoni artístic del país que engegà l'Institut d'Estudis Catalans. En bona part, el catalanisme ha justificat la seva raó de ser, s'ha legitimat, en l'existència d'una cultura —en el sentit més ample del terme.

No és estrany, doncs, que en tots els períodes que Catalunya ha exercit l'autogovern hagi reclamat i exercit competències en aquesta matèria. La Biblioteca de Catalunya i la xarxa de biblioteques popu-

lars, per exemple, són projectes que va engegar la Mancomunitat de Prat de la Riba. També la Generalitat republicana, alguns anys més tard, tingué cura de la cultura. Fins i tot durant el franquisme, sense l'ajut de les institucions públiques, es posaren en marxa ambiciosos obres culturals que entre d'altres fins i tot havien de mantenir viva la flama del país, o encara més, «fer país»: la col·lecció de clàssics grecolatins «Bernat Metge», la Gran Enciclopèdia Catalana, la Nova Cançó, i d'altres. Una nació no és legítima únicament en el reconeixement jurídic, també ho fa en l'expressió cultural pròpia.

Per una altra banda, la cultura constitueix una eina de cohesió social. Els habitants d'un país es reconeixen en unes pràctiques culturals que difícilment es poden adquirir si no és en el si de la mateixa cultura. La més elemental és la llengua, però també ho són altres àmbits del que avui entenem per cultura. Aquesta idea és clau per entendre la importància que han donat els 23 anys de govern de Jordi Pujol, catalanista i nacionalista, a les manifestacions culturals. La cultura, havia de ser un dels estandards de la nació, un dels seus símbols. Catalunya és Joan Miró, el TNC, el pantocràtor de Taüll o Jesús Moncada entre d'altres.

Aquesta idea, alhora, explica la discriminació positiva que han rebut les manifestacions culturals que s'expressaven en la llengua pròpia de Catalunya. No es tractava, com alguns van suggerir o insinuar, de marginalitzar els que feien ús del castellà o l'anglès, sinó de neutralitzar el desavantatge que suposava —i encara suposa— escriure o cantar en català, per raons històriques i de mercat força complexes sobradament conegudes que ara no és el moment de detallar. La Generalitat, amb la finalitat d'aconseguir els objectius que la Llei de Normalització Lingüística aprovada pel Parlament estableix, ha afavorit els creadors que usen la llengua pròpia del país i n'ha fomentat el consum d'una manera especial.

2.2 LA LLENGUA, EL NERVI DE LA NACIÓ

En la trajectòria històrica de Catalunya, la llengua ha estat sempre clau, n'ha vertebrat la societat i és un pont entre els set territoris que

conformen l'àrea lingüística del català. George Steiner deia que naixem dins una matriu lingüística que heretem històricament i que compartim de forma comuna. Efectivament, la llengua ens conforma com a individus i com a societat, singularitza les cultures i fa que la ciutadania senti que hi pertany i s'hi identifiqui. En paraules del president Pujol, sempre ha estat el nervi de la nació, el nervi del poble. Per això, amb la recuperació democràtica, quan es perfila l'estructura del govern de la Generalitat de Catalunya s'organitza la intervenció pública en matèria lingüística en connexió amb la política cultural.

Quina era la situació que havia d'abordar la Generalitat de Catalunya en matèria lingüística? El procés de persecució del català, iniciat ja el segle XVI, s'havia intensificat de 1939 a 1975, sobretot als voltants de 1962, de manera que la situació de la llengua catalana en començar l'etapa democràtica era molt precària. El català no comptava amb el reconeixement de l'estatus d'oficialitat; tots els actes administratius de l'estat i dels ajuntaments, i les escriptures notarials i les actuacions judicials es redactaven exclusivament en castellà i no tenia presència en entorns socioeconòmics. Absent del paisatge dels pobles i les ciutats, en va ser prohibit l'ensenyament a les escoles fins a la reforma educativa de 1971, quan va ser tolerat fora d'horari lectiu. No hi havia mitjans de comunicació en català, llevat d'alguna revista periòdica cultural o infantil. Les emissions de televisió van començar a Catalunya el 1959 només en castellà i no és fins al 1964 que s'introdueixen unes hores en català, de naturalesa més aviat simbòlica. Només tenia pes en algun sector com el de la música, gràcies a la Nova Cançó. Aquesta situació va comportar que els catalans només haguessin après la llengua per transmissió oral i, per tant, no en tinguessin la capacitat d'escriptura i lectura. Empitjorava el context l'augment d'un 75% de la població de Catalunya, per la incorporació de ciutadans de fora, sobretot procedents del sud d'Espanya, que va passar de 3.200.000 habitants el 1950 a 5.700.000 el 1975, especialment a l'entorn de Barcelona. Vegem les dades de coneixement del català del cens de 1975 a les comarques de Barcelona:

El sabia escriure	14,5%
El sabia parlar	53,1%
L'entenia	74,3%

El 1977 la situació política va evolucionar a favor de la recuperació de les institucions, la llengua i la cultura catalanes. La política lingüística que es comença a dibuixar als anys vuitanta defineix uns objectius prioritaris clars. Es proposa d'adoptar les mesures necessàries perquè tots els ciutadans i les ciutadanes, amb independència de la seva procedència, puguin accedir al domini de la llengua catalana per mitjà de l'ensenyament obligatori als infants i joves, i també per mitjà del seu ensenyament als adults; fer que el català sigui la llengua normal de l'ús públic a les institucions pròpies i als mitjans de comunicació públics. De bon començament, es va perfilar el concepte de normalització lingüística, entès com un procés dinàmic que pretenia una reacció compensatòria davant de la pèrdua del nombre relatiu de parlants, el dèficit de coneixement i la reducció d'alguns àmbits d'ús i funcions socials.

Al primer discurs d'investidura, el 22 d'abril de 1980, el president Pujol ja va anunciar que una de les línies principals del seu govern havia de ser la defensa, l'enfortiment i la projecció de la catalanitat i un dels objectius fonamentals del seu programa: la normalització de la llengua catalana. Va dir: *Actuarem (...) perquè el català sigui en la pràctica —i no solament una afirmació de l'Estatut— (...) la llengua pròpia de Catalunya. L'Administració, els serveis públics, els mitjans de comunicació, l'ensenyament i, en general, tots els àmbits de l'ús lingüístic ho han de fer evident. Cal una política de normalització lingüística (...) que evidentment ha de ser respectuosa i no gens discriminatòria per a la llengua castellana, però que ha de ser eficaç, de signe inequívoc i ha de conduir a una revitalització irreversible del català. I només aconseguirem la normalització de la llengua catalana si el seu ús esdevé predominant tot convivint amb la llengua de l'Estat, oficial també a Catalunya.*

Els objectius principals en la primera etapa de govern van ser l'ensenyament, l'àmbit institucional, el sector socioeconòmic i el marc legal. És evident que de 1980 a 2003 la societat ha anat canviant i que això ha comportat l'adaptació de les polítiques impulsades per adaptar-se a les noves realitats socials, culturals i tecnològiques; per exemple, al repte de la globalització o de la nova immigració i estendre-les a les indústries culturals, els mitjans de comunicació, Internet i les noves tecnologies.

2.3 DESCENTRALITZACIÓ DE L'ACTIVITAT CULTURAL

Un altre aspecte present en totes les polítiques desenvolupades pel Departament va ser la voluntat de descentralitzar l'activitat cultural. L'equilibri territorial que promogueren els governs de CiU també s'havia de materialitzar en l'àmbit de la cultura, de la mateixa manera que l'activitat econòmica o la xarxa de centres hospitalaris, per exemple, el perseguien. Els catalans de comarques, els habitants dels racons més aïllats, havien de tenir les mateixes oportunitats d'accedir a la cultura que qualsevol altre ciutadà. La cultura havia de ser present arreu del país.

Lògicament, per raons demogràfiques i històriques, el Departament va reservar per a Barcelona el paper que exerceixen les capitals. La Generalitat sempre va creure i va actuar a partir de la convicció que la ciutat de Barcelona, a banda d'una de les primeres d'Europa, era també la capital de Catalunya, i n'havia d'exercir com a tal.

Ara bé, el compliment d'aquest objectiu polític, que es fa palès per exemple en la construcció a Barcelona de la majoria de les seues d'infraestructures nacionals, no exclouïa la idea que la cultura es fes accessible arreu del territori català i que es gestionés, sempre que significués un avantatge, des de la proximitat seguint el principi de subsidiarietat.

2.4 LA CULTURA, UNA INICIATIVA DELS CIUTADANS

La Generalitat va actuar des de la convicció que, en la mesura que fos possible, l'organització i la gestió de la cultura havia d'estar en mans de la societat civil. Es va considerar que la iniciativa cultural havia de pertànyer, en primer lloc, als ciutadans, a la societat civil. L'administració, a banda de complir les funcions que només pot complir un ens públic (com ara l'assumpció d'iniciatives econòmicament inviables però imprescindibles per garantir l'accés dels ciutadans a la cultura, la coordinació de l'activitat, la regulació, etcètera) només actuaria en els casos en què, en definitiva, calgués suplir el buit que deixés la iniciativa privada.

És el cas, per exemple, de moltes infraestructures, que resulten deficitàries i que només les institucions públiques poden sostenir. Les intervencions públiques en el Liceu o el Palau de la Música, per exemple, responen a aquesta política. I també els ajuts que el Departament va atorgar a les sales de cinema de comarques per evitar-ne la desaparició i per tant la manca d'oferta cultural.

3. El patrimoni cultural

El patrimoni cultural el constitueixen el llegat de manifestacions culturals i artístiques realitzades en el passat, tant materials (el patrimoni mòbil, l'arquitectònic, el bibliogràfic, etcètera) com immaterials (les llengües o la música, per exemple), de les quals es té coneixença. Com ja s'ha dit, és la prova de l'existència d'una determinada cultura, singular, diferent de les altres. En aquest sentit, és un dels elements primordials de la identitat de Catalunya i de la seva història.

Per bé que oblidat durant segles, a partir dels segles XIX i XX Europa va agafar consciència del valor del patrimoni cultural. Era quelcom que calia preservar i llegar en bones condicions a les generacions posteriors. Aquest rol el van jugar i el juguen, principalment, les institu-

cions públiques, encara que també —sobretot en aquells països on l'Estat se'n desentenia, com per exemple durant la dictadura— les institucions de la societat civil. És el cas, per exemple, de la valuosíssima tasca que ha portat a terme l'Institut d'Estudis Catalans al llarg de la seva existència. La missió del Departament de Cultura va ser, doncs, la mateixa que la de qualsevol altre país de l'Europa occidental: vetllar per la seva conservació i posar-lo a l'abast de tots els ciutadans.

Abans d'emprendre qualsevol política mínimament rigorosa calia, però, conèixer a fons el mateix objecte de les polítiques. Això vol dir, fonamentalment, fer-ne l'inventari i la catalogació i estudiar-lo, investigar-lo. Aquesta tasca suposa un gran esforç i només es pot completar en un període llarg de temps. I completar-la totalment és pràcticament impossible, ja que periòdicament es descobreixen nous jaciments, es construeixen nous monuments que més endavant hauran adquirit valor artístic, etcètera. Per tant, la Generalitat també havia de tenir cura que els nous béns patrimonials s'incorporessin a l'inventari.

Aquesta tasca la segueix la protecció jurídica. Degudament inventariats, l'aprovació de lleis, decrets i reglaments permet catalogar els béns patrimonials segons el seu valor, garantir-ne la seva protecció i conservació i regular-ne altres aspectes com els drets de propietat o d'exportació. Les actuacions relacionades amb la conservació també inclouen la restauració d'aquells béns deteriorats o que s'hagin fet malbé. Finalment, les polítiques de difusió i foment vénen a ser la culminació de les tasques anteriors. L'exposició de les obres, en els museus —els béns mobles— o, *in situ* —els immobles—, donen l'oportunitat als ciutadans d'accedir a aquesta part de la cultura.

Però en el cas concret de la Catalunya de 1980 calia materialitzar una segona política: la readjudicació de competències a cada administració en la gestió del patrimoni cultural. En els 40 anys anteriors, les diputacions, els ajuntaments i el govern de l'Estat se n'havien encarregat, quan cap d'aquestes administracions actuava a tot Catalunya i pensava en Catalunya com a unitat. Això havia donat lloc a què infraestructures d'importància nacional —com la Biblioteca de Catalunya, per exemple, que fins al 1981 va ser una secció del Servei de Bibliote-

ques de la Diputació de Barcelona— fossin gestionades per administracions de caràcter local. Aquesta idea no exclou que aquestes infraestructures haguessin estat gestionades amb una certa vocació de país, però a partir de 1980 aquest paper l’havia de jugar la Generalitat. Dit en altres paraules, es va adaptar la cultura al nou ordenament polític. Els ajuntaments havien de gestionar les infraestructures culturals de caràcter municipal; els consells comarcals, les de caràcter comarcal; i la Generalitat les de caràcter nacional sense deixar d’exercir el rol fonamental del servei, és a dir, planificant i coordinant les de la resta d’administracions. S’havia de reordenar el patrimoni amb una idea de país al darrera.

4. La promoció cultural

4.1 INFRAESTRUCTURES

4.1.1 *Definició i funcions*

Per infraestructura cultural entenem aquell espai destinat a l’exhibició i la difusió de manifestacions culturals o bé a la seva salvaguarda i conservació. Són infraestructures els petits teatres municipals d’arreu del país, la Biblioteca Nacional de Catalunya, els museus comarcals, la Fundació Miró...

La funció principal de les infraestructures és, d’una banda, la de difondre i dinamitzar l’activitat cultural mitjançant l’organització de concerts, exposicions, representacions, espectacles, etcètera. Alhora, però, unes bones infraestructures també constitueixen plataformes de primer ordre per als creadors, als quals se’ls ofereix exhibir la seva obra i se’ls obre la possibilitat de donar-se a conèixer a un gran nombre de persones, de potencials consumidors culturals. Per una altra banda, també hi ha infraestructures la missió de les quals és la custòdia i la difusió del patrimoni cultural.

Es poden classificar de dues maneres diferents. Una és segons la ti-

tularitat, que pot ser pública o privada. Com que a Catalunya hi governen fins a quatre administracions sense comptar la Unió Europea, la titularitat pública la poden ostentar l'ajuntament del municipi on està ubicada la infraestructura —el Teatre Municipal de Girona, per exemple—, el Consell Comarcal —els arxius comarcals—, la Generalitat —el TNC, l'ANC— o l'administració central —el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, per exemple, de titularitat estatal però gestionat per la Generalitat—. O fins i tot dues o més administracions públiques consorciades. La titularitat del Museu Nacional d'Art de Catalunya, per exemple, l'ostenta el Consorci del mateix nom que actualment componen la Generalitat, l'Ajuntament de Barcelona i el Ministeri de Cultura.

Seguint amb la titularitat, també pot donar-se el cas d'infraestructures de titularitat privada en què l'administració participa de la gestió, com la Fundació Miró, el Liceu d'abans de l'incendi o el Palau de la Música Catalana. En el cas de la Fundació Miró, per exemple, els diners que anualment hi ha aportat la Generalitat no han afectat la titularitat. Ara bé, sí que a canvi ha obtingut representació en el patronat que la governa.

La segona classificació és segons el grau d'implantació territorial, que va des de les petites infraestructures municipals fins a les grans infraestructures nacionals. Habitualment, hi ha una correspondència entre la vocació territorial i l'entitat titular de la infraestructura. Els titulars de les biblioteques municipals, per tant, són els ajuntaments respectius; el titular de l'Arxiu Nacional de Catalunya, que aplega documentació de tot el país, en canvi, n'és la Generalitat.

4.1.2 *Les grans infraestructures nacionals*

Les polítiques culturals dels governs de Jordi Pujol van partir sempre, com ja hem dit, de la convicció que Catalunya és un país, una nació. Calia, per tant, que Catalunya disposés de les infraestructures culturals pròpies d'una nació, és a dir, d'uns centres que, per una part, irradiessin activitat cultural arreu del país i que, per l'altra, preservés-

sin i mostressin el patrimoni cultural de tot ell. Uns centres que, dit d'una altra manera, sobrepassessin la vocació d'infraestructures locals i esdevinguessin *nacionals*. Des de 1979 Catalunya ja no eren només 946 municipis repartits en quatre províncies; era una comunitat reconeguda jurídicament, un país, i això s'havia de fer visible també en l'àmbit de la cultura. Per aquest motiu calia promoure institucions i equipaments de primer nivell, equiparables a qualsevol d'un país normal, com el *British Museum* anglès, la *Comédie Française* francesa, o l'*Instituto Cervantes* espanyol.

Tal com és sabut, el franquisme havia centralitzat la gran majoria de la inversió pública en infraestructures culturals espanyoles quasi exclusivament a Madrid. El museu del Prado, la Biblioteca Nacional i els altres centres d'aquest tipus es trobaven quasi tots a la capital de l'Estat. Barcelona, tanmateix, gràcies a l'empenta de la societat civil havia bastit, entre finals del segle XIX i principis del XX, tres infraestructures que podien complir la funció de nacionals i que continuaven actives: el Gran Teatre del Liceu, el Palau de la Música Catalana i la Biblioteca de Catalunya —creada per la Mancomunitat i reconvertida el 1940 en «Biblioteca Central Tècnica»— que afortunadament el dictador no havia pogut emportar-se a Madrid. Tanmateix, encara existien absències notables: un centre dramàtic nacional, un arxiu nacional, etcètera.

Ja en la primera legislatura es projectaren, encara que en una fase molt embrionària tot i que després s'anirien fent realitat, la majoria de les grans infraestructures nacionals que el 2003 es llegaren. La capitalitat de Barcelona, lògicament, va jugar un paper determinant a l'hora d'ubicar les seus principals d'aquests centres. Tots, llevat d'algunes seccions dels museus nacionals, es troben dins la corona metropolitana barcelonina. Aquesta decisió la justifiquen la lògica demogràfica i la tradició històrica. Al fet que Barcelona ha estat sempre la capital de Catalunya, i per tant el centre d'activitat del país, s'hi uneix que la meitat de la població hi resideix.

L'objectiu de la Generalitat era que les infraestructures del país depenguessin exclusivament de les administracions catalanes. Es va intentar evitar que el govern de Madrid participés de les infraestructures

nacionals, com finalment ha fet en alguns casos, a canvi d'injectar-hi diners. La manca de recursos econòmics i la gran quantitat de què en disposa el govern central han afavorit aquesta recompra.

4.1.3 *Les infraestructures territorials*

La funció de les grans infraestructures nacionals es completa amb el desplegament d'infraestructures arreu del territori. El seu objectiu és que cada poble i cada comarca tinguin els serveis culturals que només aquestes poden prestar. La distribució d'infraestructures es va abordar segons el model territorial català: país - comarques - poblacions.

La Generalitat va promoure el principi de la subsidiarietat sempre que fou possible pel que fa a la gestió de les infraestructures culturals. És a dir, es fomentava que els equipaments es gestionessin des del territori on tenien incidència i al qual donaven servei. Això permetia acostar l'oferta cultural a les demandes de la població des de la proximitat i la complicitat entre gestors i ciutadans. A més d'això, sovint suposava una gestió més eficaç. La Generalitat es reservava un paper d'estructuració i de coordinació, un paper que només l'administració de tot el país hauria pogut desenvolupar de manera solvent. El govern de tot Catalunya va homogeneïtzar els criteris pels quals s'havien de regir, va desplegar la legislació, va planificar la inversió segons les prioritats del país, va confeccionar i assortir-les amb les eines que totes tindrien en comú (en el cas dels arxius comarcals, els criteris de classificació o el sistema informàtic, per exemple).

4.2 FOMENT DE LA CREATIVITAT

En el discurs d'investidura de 1980, Jordi Pujol va manifestar que la Generalitat duria «a la pràctica aquest reconeixement [les competències exclusives que l'Estatut atorgava a la Generalitat en matèria de

cultura] no pas exercint un nu dirigisme, sinó a través de potenciar la llibertat de creació i d'expressió. [...] Caldrà potenciar la capacitat del nostre poble de fer les coses, la capacitat del nostre poble de crear». Certament, el Departament va actuar sempre des de la convicció que, en la mesura que això fos possible, la creació cultural, l'oferta cultural, havia d'estar en mans de la societat civil.

Afortunadament, Catalunya és un país que històricament ha tingut un excel·lent nivell de creadors. Fins i tot en unes circumstàncies adverses, sense el suport de l'administració, Catalunya havia continuat produint béns culturals amb un nivell encomiable. No obstant, la situació d'anormalitat que travessava el país després de quaranta anys de repressió contra l'expressió cultural pròpia, el fet que les manifestacions culturals en llengua catalana no tinguessin les mateixes oportunitats que les manifestacions culturals en castellà, requeriren una política de discriminació positiva envers la creació en llengua catalana.

El foment de la creació es va portar a terme, fonamentalment, a través d'una política d'ajuts als productors destinats a facilitar la seva professionalització, i a les produccions. Els ajuts als productors tenien per objectiu estimular el seu talent i perfeccionar-lo. L'exemple més clar són les beques als creadors per a estades a l'estranger. Però també es van donar subvencions a la producció, a les obres. En alguns casos, directes i a fons perdut, pel simple fet de crear una obra. En d'altres, per contrarestar les dificultats que podria tenir la producció a Catalunya, com en el cas del cinema, per exemple, s'obrí una línia de subvencions per pal·liar el cost extra que suposava rodar a Catalunya als anys 90 en comparació a altres indrets de l'Estat.

4.3 FOMENT DEL CONSUM CULTURAL

4.3.1 *L'accés dels ciutadans a la cultura*

L'article 27 de la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948 proclama, en l'article 27, «que tota persona té dret a participar en la

vida cultural de la comunitat» i «a gaudir de les arts». Per una altra banda, l'article 44 de la Constitució espanyola de 1978 estableix que «els poders públics promouran i tutelaran l'accés a la cultura, a la qual tots tenen dret».

Efectivament, especialment a partir de la segona meitat del segle xx, les democràcies modernes han agafat cada vegada un paper més protagonista en el foment del consum cultural. És a dir, en el foment de la demanda cultural. Això és així a pràcticament tot el món occidental, encara que a alguns països amb matisos que després subratlarem. Les democràcies han entès que la llibertat d'elecció en la qual se sustenten és un exercici de responsabilitat per part dels ciutadans. D'aquí que s'hagi estès l'educació lliure i gratuïta a tothom, d'aquí la missió de l'Estat de garantir una rica i variada oferta cultural i de promoure'n el consum per part dels seus ciutadans. El grau de progrés d'un país també s'associa al nivell cultural dels seus habitants.

4.3.2 *El suport a les manifestacions culturals consumides*

En els últims 50 anys del segle xx es poden distingir, *grosso modo*, dos grans models de polítiques de foment del consum cultural. Un es basa en la promoció indiscriminada de cultura per part de l'Estat, sense tenir en compte la resposta dels ciutadans-consumidors. Aquest és el que han seguit la majoria de països europeus, el cas més arquetípic dels quals probablement és França. L'altre, l'anomenat «model americà», té en compte la resposta dels consumidors: essencialment promou i fomenta el consum de les manifestacions culturals que els ciutadans han acollit i consumit exitosament. L'exemple més diàfan, efectivament, és el dels Estats Units, i el que finalment sembla que s'ha imposat arreu del món. La Generalitat es va decantar, en part, per aquest últim.

En aquest sentit, les polítiques culturals de la Generalitat van intentar prioritzar l'atorgament d'ajuts al consum cultural, és a dir, a l'accés

dels ciutadans a la cultura. El Departament va entendre que l'ajut només es justificava si al final del corresponent procés de producció s'hi trobaven els ciutadans com a col·lectiu interessat en l'oferta cultural que es presentava.

4.3.3 *Les indústries culturals*

El concepte d'indústries culturals, com el seu nom indica, es refereix al vessant industrial de la cultura. Cada vegada més, entre la creació en el seu estat més pur —el talent artístic— i el consum d'un bé cultural per part d'un ciutadà hi ha un procés semblant al que comunament es coneix per industrial. L'exemple més diàfan d'indústria cultural probablement el constitueix el del cinema —en els títols de crèdit hi apareixen termes com productor, director, distribuïdora, etcètera, d'origen industrial—, però també el llibre, els fonogrames, les arts escèniques o les plàstiques se'n serveixen, i cada vegada més.

Amb la finalitat de reforçar i coordinar les polítiques destinades a les empreses catalanes que es dediquen a aquest sector de la cultura, la Generalitat va crear, l'any 2000, l'Institut Català de les Indústries Culturals. L'ICIC era una entitat de dret públic adscrita al Departament de Cultura on altres conselleries implicades i agents del sector privat tenien representació en els òrgans de govern.

4.3.4 *Instruments utilitzats*

Els instruments utilitzats per a la consecució d'aquests objectius han estat, essencialment, la mateixa producció cultural per part de la Generalitat i les subvencions al sector privat, però també els patrocinis, les col·laboracions puntuals, el lloguer o la cessió d'infraestructures de titularitat pública, i lògicament el cos legislatiu i el seu corresponent quadre regulador.

4.4 PROMOCIÓ INTERNACIONAL

Catalunya ha tingut sempre una vocació internacionalista. En els dos sentits: en la projecció exterior i actuant com a receptora d'altres cultures. El reconeixement internacional a Ramon Llull i la mateixa penetració que tingueren les seves obres en altres cultures o la traducció del *Tirant lo Blanc* a diverses llengües estrangeres en són algunes proves. Aquest impuls inicial decaigué en els segle XVI i es va haver d'esperar fins a finals del XIX, sobretot a partir del modernisme, quan la cultura catalana es torna a projectar amb força enllà de les seves fronteres. Gaudí, Miró, Pau Casals, en van ser alguns ambaixadors. Fins i tot en l'aïllament que l'havia submergida el franquisme, alguns sectors de la societat civil, com els casals catalans a l'estranger, o individualment artistes com Dalí, Tàpies, l'arquitecte Sert, etcètera, van trencar les barreres de la dictadura i van difondre la marca catalana.

Tanmateix, l'empenta que només les institucions polítiques pròpies poden donar a la projecció exterior s'havia perdut. El recobriment de l'autogovern, en aquest sentit, va arribar en un moment clau. Just quan l'adveniment de la globalització s'apuntava, quan la competitivitat entre els diferents països començava a créixer, just abans d'entrar a la Unió Europea, als anys 80, Catalunya va recuperar la Generalitat i amb ella la capacitat de fer-se sentir i donar-se a conèixer.

El govern va entendre que la consolidació de la nació catalana passava pel seu reconeixement internacional i que la cultura era un actiu que s'havia de treballar per tal de tenir una projecció més enllà de les nostres fronteres. En aquest sentit, calia seguir jugant un paper important com a motor de moviment de les regions i de les nacions europees, partint del rigor. Aquesta vocació no concernia únicament a l'activitat cultural, sinó també a l'econòmica, la política, com demostren els nombrosos viatges del President Pujol a l'exterior, o l'impuls de determinats organismes amb una clara voluntat exterior com l'Institut d'Estudis Mediterranis o a la participació en iniciatives com els Quatre Motors d'Europa.

4.4.1 *Línies polítiques*

Les polítiques de promoció internacional de la cultura catalana que el Departament de Cultura va emprendre foren, bàsicament, aquestes cinc:

- 1) La cooperació amb organismes internacionals, com la UNESCO, l'Assemblea de Regions d'Europa, el Consell d'Europa..., i la col·laboració institucional amb nacions i regions europees per al foment de l'intercanvi cultural.
- 2) L'oferta de plataformes per a la projecció exterior de grups, artistes i altres agents culturals catalans en certàmens internacionals, com el Festival de Cinema de Cannes, la Fira del Llibre de Frankfurt, l'Expolingua de París, etcètera.
- 3) La política de foment amb l'atorgament de subvencions i beques per a desplaçaments i estades d'artistes i creadors a l'estranger, així com també per a activitats de difusió de la cultura catalana a l'exterior d'associacions i altres entitats.
- 4) L'organització, amb presència directa de la Generalitat, d'exposicions, concerts o mostres d'artistes catalans a l'estranger.
- 5) Suport i edició de publicacions periòdiques amb l'objectiu de difondre els creadors catalans i la seva obra a la comunitat internacional.

El 1991, el Departament va crear el Consorci de Promoció Exterior de la Cultura, integrat per la mateixa Generalitat i un conjunt d'entitats representatives dels diferents sectors de la cultura. Els objectius del COPEC eren impulsar els intercanvis amb entitats de fora de Catalunya, promoure la participació de la cultura catalana en els esdeveniments i mercats internacionals i coordinar les activitats de la cultura catalana a l'exterior. El COPEC tenia una infraestructura de centres difusors a l'estranger —a París, Berlín, Londres...— que compartia amb el Consorci de la Promoció Comercial de Catalunya (COPCA). Essen-

cialment, la tasca dels centres era la de prestar suport als artistes catalans en les activitats que aquests desenvolupaven a l'estranger.

El 2002 es va fer una passa més. La Generalitat i els Governos de València i de les Illes Balears van crear l'Institut Ramon Llull amb la missió de difondre la llengua i la cultura catalanes enllà del seu territori. L'IRL s'organitzava en tres àrees: l'Àrea de Llengua, l'Àrea de Cultura i l'Àrea Virtual i Audiovisual. Promovia la cooperació internacional i treballava conjuntament amb universitats i altres institucions culturals d'arreu del món establint acords institucionals, organitzant activitats de promoció, coordinant l'assistència a fires internacionals de cultura, etcètera.

5. El context de la política cultural

En la sèrie de llibres sobre l'*Obra de govern de la Generalitat 1980-2003*, aquest llibre és inevitablement diferent. Quan es parla de política educativa, o de política sanitària, o d'infraestructures, tot i que poden ser abordades de moltes maneres, al final una escola, un hospital o una autopista són ens concrets, de paràmetres mesurables, que permeten una exposició relativament objectiva.

Dèiem que la cultura és l'eix vertebrador del catalanisme. Com a tal, segurament era previsible que seria impossible de tractar com aquells altres temes. Explícitament o implícita, els temes culturals esdevenen el camp de batalla de les diferents concepcions de país i es polititzen fins a nivells impensables. L'eix dreta-esquerra s'aprofita per projectar-lo sobre l'eix nacional i igualar així molts dels temes identitaris, per enlairar o desqualificar diferents polítiques, segons qui la faci o l'adscripció dels seus beneficiaris. En el cas de la cultura, doncs, els primers intents fets en sentit similar als altres textos de l'*Obra de govern 1980-2003* foren insatisfactoris, ja que el tema és impossible de tractar com un llistat telefònic descontextualitzat, incapaç de transmetre l'envergadura o la dificultat de l'obra feta, i les raons o idees que la van conduir. Això era especialment greu, atès, a més, que parlem d'u-

na competència en què la política de la Generalitat era i és exclusiva, i per tant el Govern de Catalunya esdevé el principal responsable del que es fa en el País.

En conseqüència, ha resultat obligat afegir un primer apartat extens de contextualització «política» de la política cultural dels governs Pujol. Arcadi Calzada i Carles Llorens havien publicat el 1995 un llibre que inclou un capítol sobre cultura, i que va com anell al dit pel nostre objectiu,¹ pel que es va optar per afegir el seu contingut en aquest apartat. Únicament l'hem adaptat d'acord amb l'objectiu del present text, i la seva coherència amb els continguts que el segueixen. Així, aquest afegit no és inèdit, però confiem que la seva lectura ajudarà a entendre millor la complexitat de la tasca que es va desenvolupar en aquelles sis legislatures. Trenca tanmateix un costum de la col·lecció, ja que ens veurem forçats a citar partits o persones concretes, però pensem que està justificat i és necessari atès que el debat cultural, com dèiem, comprensiblement o no, està fortament mediatitzat per la política, molt més que altres àmbits.

«És evident que una política cultural té molt a veure amb la situació de la cultura d'un país. Seria, però, una explicació massa simple. Si pretenem trobar una explicació cal veure, en primer lloc, que hi ha hagut molt interès a mitificar l'esclat cultural de la transició. Tot s'ha manipulat. Així, no s'ha vist, ni dit, que aquell esclat va tenir també un bon gruix de bluf. Moltes manifestacions culturals eren poc sòlides. No tenien res a veure amb una situació de normalitat cultural. Enmig d'aquella festa, sovint no calia ni que els cantants cantessin bé, ni que els guitarristes toquessin bé la guitarra, ni que els poetes fossin capaços d'establir una rima. Tot s'hi valia. Fer servir el català obria moltes portes. Al mateix temps, però, participaven de l'esclat moltes manifestacions que no eren en català però eren antifranquistes. La mateixa revista *Destino* i el diari *Tele-eXprés*, publicacions ben prestigioses, no

1. CALZADA, Arcadi; LLORENS, Carles. *Reconstrucció nacional: on es troba Catalunya, a vint anys del franquisme i quinze de les primeres eleccions al Parlament?* Ed. Destino, 1995.

utilitzaven mai la llengua pròpia de Catalunya. És lògic, per tant, que una vegada finida la situació política que ho propiciava es tornessin a fer presents els problemes de fons que tenia la cultura catalana. Es tornaren a notar molt, per exemple, els dèficits d'infraestructures culturals en què el franquisme ens havia deixat o la feblesa de la nostra indústria cultural. Sobretot es posava de manifest, però, que quaranta anys de franquisme havien aconseguit allunyar molt els catalans de la seva cultura. Sense anar més lluny només considerar que, havent-se perdut l'hàbit de llegir en català, era molt difícil la projecció dels nostres productes catalans.

»La primera causa de les dificultats culturals presents era, doncs, l'herència que teníem. Dos segles i mig de repressió i, especialment, quaranta anys de franquisme s'havia de notar per força. Anem, però, més enllà. Sovint es deia que si tot plegat no reeixia prou i prou de pressa era a causa del divorci entre el món cultural i CiU, que era, al cap i a la fi, qui dirigia la política cultural del moment. La clau de l'èxit cultural de la Mancomunitat i, en menor grau, de la Generalitat republicana va estar, es diu, en la bona sintonia entre el poder polític autònom i un gruix important dels intel·lectuals del moment. Amb la nova Generalitat de la fi del segle xx, en canvi, els resultats eren menors perquè la sintonia no es donava. Hi estem parcialment d'acord. Que existien reticències del món de la cultura envers Convergència i Unió era evident. Els artistes, els intel·lectuals, els escriptors, més propers als partits d'esquerres, no es van sumar, generalment, al projecte de País que representava la coalició. Les personalitats individuals associades a CiU foren, malgrat alguna excepció notable, escasses i poc significatives. Admetem, doncs, que aquest divorci va existir i que, almenys durant els primers anys d'autogovern, va perjudicar de manera important. En allò, però, en què ja no estem tant d'acord és en les causes que expliquen aquest divorci. Algunes vegades s'ha dit que mai no hi ha hagut un grup nombrós d'intel·lectuals al voltant de CDC perquè Pujol, que en el fons es considerava un intel·lectual, no s'ha entès mai amb els capdavanters de la reflexió del país, o que l'entesa no existí perquè en un primer moment, des del Departament de Cultura no es va aconse-

guir connectar amb la intel·lectualitat més dinàmica composta per intel·lectuals com Josep Maria Castellet, Jaime Gil de Biedma, Xavier Foch, Vázquez Montalbán, Eugenio Trias, etc. Tornen a ser explicacions massa simplistes.

»En aquest divorci hi havia unes raons d'història cultural molt més complexes. Són raons, per altra banda, que ben segurament ocuparan l'atenció dels futurs estudiosos. A nosaltres, però, se'ns fa necessària una anàlisi d'urgència, que ens duu inevitablement a revisar el procés històric de configuració tant del moviment cultural, com de Convergència i Unió durant els anys seixanta i principis dels setanta. Uns i altres col·laboren en moltíssimes de les plataformes culturals que es gesten en ple franquisme. En certa manera, fins i tot es pot dir que tant uns com altres són responsables de l'al·ludit esclat cultural. Succeeix, però, que ja en l'origen dels dos grups hi ha unes diferències molt marcades. Mentre va durar el franquisme, aquestes diferències se superen amb l'objectiu comú de lluitar contra la dictadura, però les seves diferències suren quan hi ha llibertat política, fent difícil que entre els dos grups s'estableixin col·laboracions sòlides.

»El moviment cultural que comença a emergir durant els anys seixanta té, malauradament, pocs lligams amb la generació intel·lectual de l'època de la República. El franquisme no havia actuat en va. A mesura, però, que el règim es va fent més tolerant, la universitat es va convertint en un reducte contra la dictadura. Així, es formen unes promocions d'intel·lectuals que, alhora que van recuperant, poc o molt, la consciència de la repressió contra Catalunya, redescobreixen les ideologies que el franquisme havia soterrat. Per a aquestes generacions, es farà totalment inevitable el compromís amb les organitzacions polítiques d'esquerres. És un "compromís intel·lectual" que, per altra banda, és moneda corrent arreu d'Europa. L'aparició del feixisme havia dut als intel·lectuals a implicar-se en la lluita política i social, es diguessin Picasso, Breton, García Márquez, Aragón, Alberti, Amado o Sartre. Si parem atenció a tots aquests noms veurem que, si una cosa tenen en comú, és que tots ells havien estat vinculats al Partit Comunista. Que no denunciessin el terror que aquesta ideologia ha propiciat, sinó que

fins el propiciessin, és quelcom per reflexionar. El cert és, però, que durant molts anys era tan natural que els creadors assumissin aquest compromís, com ho era que l'any 1840 un poeta fos romàntic i no altra cosa. I és que sota la denominació de "realisme crític" o "realisme històric" s'arribà a definir un model de creador tan coherent com el que havia definit la Il·lustració o el Romanticisme.

»A Europa, el "compromís de l'intel·lectual" arribava a ser el màxim de significatiu durant els anys seixanta. No és estranya, així, la decisió de les noves generacions d'aquesta cultura catalana que despertà durant aquesta dècada.

»Ha estat tant el prestigi de la literatura i de l'art "compromès", que ha escombrat qualsevol altre tipus de creació, que era acusada de frívola per inapel·lables tribunals. Els darrers anys de la dictadura i primers de la transició, els compromesos adquireixen un grandíssim poder a les universitats, però també a les redaccions dels diaris, a les editorials, etc.

»Mentre tot això succeeix, què feia la gent de Convergència i la gent d'Unió en els aspectes culturals? En el nucli originari de Convergència, el dels fundadors del 1974, hi havia gent sense cap mena d'experiència en el món cultural. Al costat hi havia també, però, el nucli que podríem identificar com el "pujolisme", que sí que hi havia desenvolupat una tasca important. Era un grup que es nodria d'una petita burgesia autòctona. Tenia un esperit pragmàtic i moderat. Volia impulsar un moviment nacionalista i aquest necessàriament havia de tenir un braç cultural. Al "pujolisme", però, no hi havia els veritables agents culturals. No hi havia ni creadors, ni intel·lectuals, ni gent de la universitat. El mateix Pujol, que després ha estat reconegut no només com home d'Estat sinó també com a veritable intel·lectual pels seus antics detractors, no era percebut en cap moment com a tal. Pujol era un banquer. En el món del "pujolisme", moguts per la consigna de "fer país", el que hi havia eren mecenes. D'aquesta manera, una part significativa de la política cultural es concretava en el finançament de diverses empreses que podríem qualificar de "patriòtiques" i que van des de l'Enciclopèdia Catalana fins al segell discogràfic Edigsa, passant per

la participació en diferents aventures periodístiques com el *Correo Catalán* o la revista *Destino*.

»La totalitat del precari món cultural treballava per a aquestes empreses, intel·lectuals “compromesos” inclosos. Col·laboraven amb el “pujolisme”. Per raons òbvies, però, no s’hi integraren. Gràcies a la seva feina de mecenatge Convergència i Unió tenia, en tot cas, una bona relació amb gent que podríem qualificar de “gestors culturals”. A mesura que Convergència va anar eixamplant el gruix dels seus militants entre la petita burgesia del país i les classes mitjanes, la incomprensió global entre uns i altres serà, a més, cada vegada més gran.

»En definitiva, doncs, teníem un divorci servit. Per als intel·lectuals catalans, els convergents ja no eren els “companys de viatge” dels anys de la dictadura, sinó els burgesos responsables de totes les desgràcies socials. Aquest era l’estat de coses que trobem els primers anys de la transició política.

»En el primer debat d’investidura al Parlament, Josep Benet es converteix en el capdavanter de la participació dels intel·lectuals en el Govern de la Generalitat. Avalat pel PSUC, Benet és un candidat alternatiu a Pujol que propugna la necessitat d’un govern d’unitat. Afirmar, així, que un dels dèficits més importants de l’alternativa Pujol és la manca de suport d’un gruix important dels intel·lectuals que han lluitat contra el franquisme. Els temps d’unitat, però, ja han passat i Convergència i Unió tira endavant la seva alternativa monocolor, encomanant la conselleria de Cultura a Max Cahner. Vinculat a empreses com Serra d’Or, Edicions 62 i l’Enciclopèdia Catalana, Cahner és un home que respon perfectament al perfil de gestor i promotor cultural. En qualsevol cas, no es pot oblidar la gran tasca que, empès per aquesta seva convicció irreductible, Cahner va dur a terme.

»Si en un aspecte del franquisme ens havia deixat abandonats, aquest és el de les infraestructures culturals. No hi havia cap gran museu, ni cap gran infraestructura cultural, que hagués estat construïda per l’Estat. A la ciutat de Barcelona, per començar, ni tan sols s’havia construït una biblioteca pública. Les instal·lacions culturals que hi havia eren les d’època de la Mancomunitat, que, lògicament es trobaven degradades

pel pas del temps. L'any 1980, els dèficits eren, doncs, absolutament inpropis d'una societat amb un grau de desenvolupament econòmic i social com la catalana. El període que va fins al 1984 és, així, un moment de engegar grans inversions que s'estenen per tot el territori. Són els anys que es comencen a construir les xarxes de biblioteques, museus, arxius..., que enumerarem en capítols posteriors. Es destina, per primera vegada, atenció al patrimoni cultural que, escampat per tot el país, es troba sovint en perill.

»Si un altre mèrit té Cahner és que va posar els fonaments d'un seguit de grans infraestructures culturals, amb un plantejament clarament nacional. Si totes les nacions europees havien procurat, a partir d'un moment determinat, aconseguir un model d'unitat cultural a través d'infraestructures com ara les biblioteques nacionals, arxius nacionals, per què Catalunya havia de ser menys? Així, les xarxes de teatres, de biblioteques, d'arxius, culminaven en una gran infraestructura que tenia caràcter nacional.

»Tots aquests projectes tenien unes grans dificultats. Calia, entre altres coses, entendre's tant amb les diputacions —sobretot la de Barcelona—, com ara els ajuntaments —sobretot també el de Barcelona—. Aquestes institucions havien fet un paper de suplència cultural mentre no va existir la Generalitat i, així, administraven diversos patrimonis susceptibles de formar part de les grans infraestructures nacionals. Va resultar, però, que amb els anys aquella voluntat inicial es va anar perdent per diferents viaransys.

»Tot això no va treure, però, que la política cultural del Govern fos mirada despectivament per bona part del món intel·lectual. Era una mirada de superioritat, alhora que d'una certa condescendència. El Govern, deien, no propiciava una cultura, sinó una "cultureta". Es van criticar, especialment, les subvencions que es donaven des del Departament. No en va, allò que més dolia que CiU ocupés la Conselleria de Cultura és que controlés el que, des de posicions crítiques, s'anomenava la "repartidora". Segons aquestes veus només s'afavoria els grups culturals més carrinclons, els grups folklòrics més tradicionalistes, els esbarts i centres excursionistes més de la corda convergent. És ben clar

que això no era així i que ni el Departament de Cultura ni cap altre de la Generalitat no actuava amb aquesta limitació de perspectives. El retrat —o, millor dit, la caricatura— estava, però, feta, i només feia falta que calés en l'opinió pública. És així que importants mitjans i tots els grups intel·lectuals “progressistes”, tant de dins de Catalunya com de la resta de l'Estat, es van lliurar a difondre aquesta imatge. L'ofensiva fou important. Ja hem dit que la intel·lectualitat compromesa ocupava totes les tribunes culturals.

»De tota manera, hem d'admetre que si la caricatura va calar és perquè, des del Govern, es cometeren alguns errors que no s'haurien d'haver comès. No hi havia, ja ho hem vist, proximitat suficient amb els grups culturals més avançats.

»En la difusió d'aquesta caricatura hi van tenir una participació fonamental diverses personalitats de l'oposició. Així hem de veure que, en un primer moment, persones que sovint escrivien sobre política cultural catalana, com ara Jordi Font o el mateix Pasqual Maragall, afirmaven que enfront del nacionalisme “essencialista” de CiU n'hi havia un altre de més dinàmic que era, òbviament, el que ells representaven.

»Per als promotors d'aquesta campanya era del tot obvi, no cal dir-ho, que aquesta política cultural del nacionalisme “essencialista” portava Catalunya a la decadència cultural. Si una cosa els va ajudar, però, a vendre aquesta imatge de decadència en aquests primers anys de política cultural de la Generalitat va ser la coincidència amb l'explosió cultural de Madrid.

»Certes elits autòctones se sostenen en aquest discurs madrileny per assenyalar que tot el que està lligat a la reivindicació nacionalista és retrògrad, passat de moda, caduc, excessivament transcendent. Ara no es tracta ja de caricaturitzar la Generalitat i la seva política cultural. Ara és tot el nacionalisme que es posa en el mateix sac. La conclusió és fàcil: al final del segle XX, en una societat urbana, avançada, postindustrial, cosmopolita, etc., el nacionalisme és només un vestigi del passat que cal superar. Aquest discurs venia a subratllar que la lògica històrica imposava el desmantellament teòric del nacionalisme.

»El que és més greu del cas és que el nacionalisme resistí molt mala-

ment aquesta ofensiva. Les seves tesis van perdre la iniciativa que havien tingut pocs anys enrere. Ja no tenien aquella aura de progressisme que els havia donat la lluita antifrancista, quan la causa catalana era apreciada. Tenien, ara, a mitjans dels anys 90, el paper d'acusat davant d'uns fiscals del progressisme, de la modernitat. Així, tots els noms històrics de la resistència cultural contra el franquisme, per començar, van ser condemnats sense remissió. No es donà cap mena de possibilitat d'evolució, per exemple, a la cançó. Es tractava, deien els fiscals de la modernitat, d'un anacronisme que s'havia d'arxivar.

»El punt més lamentable del seu paper va ser, però, que fins i tot la dreta espanyola més anticatalanista adoptà aviat els seus arguments.

»Aquests estats d'opinió contraris al nacionalisme va tenir un gran predicament durant tot el període 1980-1984. La seva difusió, però, passà de molt el marc d'aquests anys. En molts sentits es projectaren fins a la dècada dels noranta. El nomenament de Joan Rigol com a conseller de Cultura després de les eleccions del 1984 va obrir, però, un període de treva. Es congelà, momentàniament, l'emissió de tots aquests missatges. La tria de Rigol pretenia, sens dubte, mitigar una mica l'oposició a la conselleria.

»Tot just nomenat, Rigol creà el Consell Assessor de Cultura on participaren persones de diversa procedència política i, singularment, molts dels intel·lectuals "compromesos". El discurs del nou conseller significà, a més, una novetat en tant que situava el diàleg i el respecte al pluralisme cultural en lloc central.

»La voluntat de diàleg de Rigol, però, es va veure clara quan impulsà l'"Acord-marc entre les institucions catalanes per la coordinació de llur política en relació amb les entitats culturals bàsiques", el que s'ha conegut com a Pacte Cultural. Se signa a l'octubre de 1985. Pretenia posar d'acord les diverses administracions per tirar endavant un Pla d'equipaments culturals, així com les grans infraestructures culturals del país ja dissenyades per Cahner. Feia entendre, així, administració municipal i autonòmica en el marc d'unes infraestructures que, per tot-hom, eren bàsiques per a la reconstrucció nacional de Catalunya. Totes les administracions, Diputació i Ajuntament de Barcelona inclosos,

admeten el paper directiu de la Generalitat. De qualsevol manera, era un pacte que clarificava funcions, posava fi a interferències i evitava confusions.

»El Pacte tingué molt bona premsa, però no va acabar de convèncer a la resta de membres del Govern. El cert és que, al principi del 1985, el conseller va presentar la dimissió.

»Després de Rigol, el Govern quedà, de nou, aïllat a l'hora de fer una política cultural. També el catalanisme cultural tornà al seu àmbit reduït i al paper d'acusat. Per a sortir d'aquests marges tan estrets calia, realment, que la cultura catalana visqués un gran "big bang" cultural. En aquell moment, la Generalitat situa com a nord de la seva política el "desplegament cultural". Amb el nomenament de Joaquim Ferrer com a nou Conseller de Cultura es posa com a objectiu que els productes culturals, que són minoritaris, passin a ser elements de consum majoritari.

»Amb vista al "desplegament", Ferrer i després Joan Guitart, van tirar endavant moltes iniciatives: l'estímul a la xarxa de lectura i de teatres públics, les subvencions d'estades de creadors a l'estranger, la campanya de "l'Escriptor del mes" i la presència de grans creadors internacionals a Catalunya impulsats per la Institució de les Lletres Catalanes; fora ja de la conselleria s'ha d'apuntar la creació de l'Institut d'Estudis Mediterranis, amb tota la seva activitat, entre la qual cal remarcar el Premi Catalunya. Malgrat tots aquests intents, però, el desplegament cultural no s'acaba de produir en totes les seves conseqüències. Durant la segona part dels vuitanta, moltes coses es comencen a moure. Succeeix, en primer lloc, que també a Catalunya trontolla el model d'intel·lectual que fins llavors havia actuat com una llosa. La prova més irrefutable d'aquest trontoll la tenim en la mateixa inquietud dels intel·lectuals cercant el seu reciclatge.

»Sovint, no és ja que vulgui ser útil a la societat, sinó que sense cap mena de complexos el que vol el creador és incorporar-se als «business». L'artista dels vuitanta es proposa arribar a la gran galeria no-vaiorquesa, al gran teatre europeu, a l'editorial més poderosa o al més gran estadi. No li cal efectuar aquella paròdia de marginalitat d'anys

enrere. D'aquest canvi sòcio-cultural, n'hi ha indicis en els camps més diversos.

»A part, però, hi ha també la reacció que surt de les files nacionalistes pròpiament dites. Les manifestacions en aquest sentit poden, segurament, trobar-se en diferents llocs i moments. Per exemple, amb el plantejament que adopten intel·lectuals com Albert Viladot, Vicenç Villatoro, Pilar Rahola, Salvador Cardús, etc., que es constituïran en plataforma de debat intel·lectual amb el nom d'«ACTA». Són una nova generació d'intel·lectuals. S'han educat en les universitats controlades per la intel·lectualitat d'esquerres. De segur, doncs, que tenen un pòsit en aquest sentit. El cert, però, és que posen per damunt de tot el seu compromís nacional. Acusen, així, la generació anterior de «*desertar vergonyosament*» el compromís que tenien amb la qüestió nacional catalana.

»No obstant, no arriben a publicar aquella obra que amb un cos teòric sòlid fos de lectura obligada per a tots els nacionalistes, que fos referent per construir un model cultural de referència.

»La reacció, però, es començava també a produir a comarques. Fins aleshores, semblava que tot el que es feia a Barcelona era més lluit, més bonic, més ben fet. Les iniciatives, quan es comparaven amb les de Barcelona, quedaven sempre per sota. A comarques, però, no tenien cabuda els discursos que desertaven de la causa catalana.

»Si va existir, per exemple, rock en català fou perquè va sorgir entre els joves de comarques. Els Sau, Sopa de Cabra, Sangtraït, els Pets, Lax'n Busto, etc., no són del Cap i Casal. Tampoc no es veïé, no es podia esperar, que de Barcelona arribés una premsa catalana potent. Hi hagué, en canvi, cada dia més confiança en les empreses periodístiques de comarques, que sí que s'expressaven en català.

»No es tractava, però, només de diaris. En qüestió de revistes, *Presència* es va convertir en un setmanari amb visió nacional amb una difusió important. I no cal oblidar, per altra banda, les revistes d'àmbit comarcal. A nivell de creació literària, també a comarques anaven sorgint els creadors que adquirien dimensió i difusió per tot el territori nacional.

»Sí que a la capital es van engegar iniciatives molt importants com Catalunya Ràdio o TV3. Aquestes, però, eren iniciatives oficials amb una voluntat de país.

»Paral·lelament tot allò que havia estat denigrat pel discurs “modern” comença a ser reivindicat. Al costat del desacomplexament comarcal s’aixeca com mai, per exemple, la bandera de l’orgull local. Enfront d’aquell cosmopolitisme de la modernitat que acceptava acríticament tot allò que venia de fora i denigrava la pròpia cultura, enfront del discurs que només elogiava la ciutat europea i mediterrània, ara es faran eslògans de l’estil “Girona m’enamora”, “Olot és natural”... Lluís Gal·valdà d’Els Pets proclamarà “Tarragona m’esborrona i Constantí em fa patir!”, que sens dubte recorda el “Madrid me mata” de la “Movida”. Per moments, fins i tot es reivindica una certa rusticitat rural i algun cop s’acaba proclamant impulsor del rock “bacó” o “agrícola”. Moltes manifestacions folklòriques es tornen també a veure amb estima i viuen una gran revitalització. Entre elles, la tradició castellerà és la que experimenta la més gran desclosa. Són manifestacions que reaccionen contra el discurs dominant de la “modernitat”, però també contra el procés de globalització cultural. Enfront dels productes culturals que es destinen al mercat mundial, hi ha necessitat d’una producció cultural que s’adeqüi a uns paràmetres més autòctons. Com deia Dalí, es veu que l’única manera de ser universal és ésser radicalment local.

»Succeeixen, però, altres coses que van canviant aquella situació d’acorrallament de la cultura catalana. Els mitjans de comunicació catalans, entengui’s Catalunya Ràdio i TV3, donen volada a molts fets culturals que difícilment poden ésser inclosos en la categoria del catalanisme cultural carriñol.

»Exponent d’aquest canvi de clima és també la certa recuperació, després de pràcticament una dècada d’oblit, que vivien alguns creadors importants del franquisme. Són gent que han viscut una mena de llarga letargia, a causa d’haver estat condemnats directament o implícitament pels “moderns” del moment. La més sonada d’aquestes recuperacions serà, sens dubte, la de Raimon, quan ja el 1993 celebrava amb el Palau Sant Jordi ple de gom a gom els vint anys de la gravació d’*“Al Vent”*.

Hem vist, ahora, com tornaven poc o molt a emergir Pau Riba, Pi de la Serra, Dharma, Ovidi Montllor, etc. El mateix va succeir a nivell literari amb la figura de Miquel Martí i Pol, després de força anys de tenir ben poca transcendència pública. Són recuperacions en què el component nostàlgic és important. Als cantants, els reclamen sempre els èxits dels moments més gloriosos. Mai no interessen les seves composicions. Aquest component no és, però, l'únic. Hi ha la curiositat de les noves generacions que volen saber d'unes obres i d'un moment que entusiasma la generació dels seus pares. Sobretot pesa, però, la sensació que, en un país com el nostre, no s'hauria d'haver menystingut la capacitat creativa de tota aquesta gent, tal com s'ha fet durant molts anys.

»Cal destacar que el Govern de la Generalitat va donar suport a totes les reaccions apuntades i que afavorien l'aparició de productes i moviments culturals en clau catalana: des de la desclosa del rock en català fins la celebració del vintè aniversari d'«*Al Vent*», passant per totes les manifestacions del desacomplexament nacional i comarcal. El paper dels mitjans de comunicació catalans en tot aquest procés va ser notable. Es va avançar, doncs, impulsant les iniciatives que anaven sorgint. I, amb aquest suport, el catalanisme cultural va poder sortir puntualment del cercle viciós en què estava encallat.

»L'any 1988, arriba a la conselleria Joan Guitart. A mesura que passen els mesos s'imposa una política molt tècnica. Paradigmàtics d'aquesta política de gestió són els acords a què la conselleria arribarà amb el Ministeri de Cultura. Són els anomenats acords Guitart-Semprún, que se signen el 26 de juny de 1990. Són uns pactes que, de nou, aixequen polèmica.

»El Ministeri de Cultura anava vulnerant la competència exclusiva de la Generalitat. Intervenia a Catalunya subvencionant infraestructures culturals i l'activitat de diferents entitats, en lloc de transferir els recursos corresponents com pertoca a una competència exclusiva. És el comportament típic de l'Estat espanyol quan Catalunya recupera l'autonomia. El Ministeri té, doncs, aquella funció de recuperar el terreny perdut. Sobre el paper la intervenció es justifica, però, a l'empara de determinats articles de la Constitució. També l'afavoreix l'actitud favora-

ble de l'Ajuntament de Barcelona que, considerant que el Cap i Casal té despeses de capital —la segona capital d'Espanya—, hi negocia sense passar per la Generalitat. Així, els acords comporten que el Ministeri inverteixi en infraestructures tan importants com l'Auditori de Barcelona, el Museu d'Art de Catalunya, la Biblioteca Pública de Barcelona i de Lleida, el Liceu i el Pla de Catedrals. El conseller s'esforça a subratllar que els acords no comporten cap renúncia a la competència exclusiva en Cultura de la Generalitat, en tant que les inversions no impliquen que el Ministeri intervingui en la futura gestió d'aquestes infraestructures.

»Vist tot aquest periple, l'important era plantejar com s'havia d'enfocar la política cultural. En els plantejaments del conseller Joan Guixart hi havia aspectes ben enfocats per a mirar endavant. El primer era el que afirmava que calia protegir l'espai cultural català. La defensa de la identitat catalana ja no es trobava en la trifulga domèstica dins de l'Estat. La defensa de la identitat, esdevenia un problema que tenien molts d'altres, en un moment en què els mitjans de comunicació i la globalització econòmica amenaçaven les petites cultures d'Europa. En aquest sentit, era del tot adient que les mesures legals que volien protegir el català no fossin diferents de les que es plantejaven a França amb el francès i a Espanya amb el castellà.»

Podríem continuar aquest capítol de contextualització de la política cultural seguint amb la cronologia de les successives legislatures i els diferents entorns en què es desenvolupava la política cultural: els enfrontaments Pujals-Flotats i el Teatre Nacional de Catalunya, la tasca del conseller Vilajoana, etc., però tampoc es tracta de fer una crònica de les diferents batalles polítiques —o personals— que a la fi només tenen interès en tant que afecten els resultats. L'objectiu de la present sèrie és deixar constància de l'acció de govern, del que afecta al ciutadà de carrer, i a aquest segurament li interessa més la visibilitat o l'acústica del Teatre Nacional i no tant qui es posava les medalles de la seva construcció. Per tant, conclourem amb algunes reflexions de caràcter general en relació a la política cultural de la Generalitat en els darrers anys del període considerat.

Avui, ja no delimiten les nacions els espais polítics, militars o econòmics, sinó els espais culturals. La política cultural de la Generalitat havia d'evitar que Catalunya es convertís en un mercat subsidiari de l'anglosaxó i de l'espanyol. Des d'aquest punt de vista, la política cultural havia de ser, doncs, forçosament nacionalista.

Aquestes barreres proteccionistes no les reclamaven, però, només els creadors i agents culturals, sinó també la indústria autòctona del llibre, del disc, del cinema, etc. Resultava evident que en el futur existirien empreses dedicades a la cultura i a l'oci que tindrien una capacitat igual o superior a les dedicades, per exemple, a la producció d'automòbils. Ja es podien augurar veritables multinacionals de la cultura, de les quals la indústria del disc o la del cinema n'eren tan sols un precedent. Aquesta evolució té aspectes positius i negatius. Davant d'aquests monstres és clar, però, que les indústries culturals catalanes, algunes molt incipients, necessitarien ajuda. En aquest debat, cada vegada es feia més evident també la necessitat que Catalunya i els països de llengua catalana disposessin d'un espai nacional de comunicació reconegut. El problema televisiu, en aquest sentit, era de la més gran importància en tant que, malgrat la competència exclusiva de la Generalitat en Cultura, es consagrava una xarxa televisiva espanyola que no reconeixia l'espai nacional de Catalunya.

En aquest nou panorama en què és tan important la competitivitat, els agents culturals anaven adquirint la més gran importància. Que a Catalunya es produís un veritable «big bang» cultural depenia, així, molt més d'aquests agents que no pas de la conselleria de Cultura. Què entenem per agents culturals? Hi entenem des dels creadors individuals fins a entitats públiques i privades que participen del món cultural. Agents culturals són des de l'escriptor, l'escultor i el pintor fins a la fundació artística, el museu o l'editorial. A ells corresponia, dins de les fronteres culturals, protagonitzar l'activitat sense dirigismes ni imposicions. Ells havien d'optimitzar els recursos culturals que hi havia al país. Ells havien d'establir les connexions adients entre tots. Són aquelles connexions que fa que entre la literatura, el cinema, la televisió, hi hagi col·laboració. Són connexions que, de fet, ja s'anaven establint

mica a mica. Amb el temps, però, havia d'anar a més. No es tractava pas de cercles endogàmics com aquells a què ens tenia acostumats la cultura catalana. Es tractava de tenir, mercès a contactes molt diversos, un producte competitiu que busqués cada dia públics més amplis. Perquè tot això funcionés era fonamental disposar també de mitjans de comunicació potents i còmplices que fossin tribuna per a totes aquestes experiències culturals.

En aquest context, és evident que determinats poders públics hi van tenir un paper fonamental. Els mitjans de comunicació públics, per començar, foren essencials. Primer perquè van donar difusió a tot el que estava fent la xarxa cultural catalana. En informar-ne la posaven a l'abast d'un públic més gran. Al mateix temps, però, li donaven relleu. També eren, però, part important del mecanisme que tirava endavant determinades empreses. TV3, per exemple, fou del tot fonamental en l'objectiu d'anar consolidant una indústria audiovisual. El cinema català, de segur que va poder anar fent camí gràcies a la televisió catalana. Allà es pogueren anar consolidant els actors, els directors, i els guionistes, que és del que estàvem més mancats.

Aquest procés de progressiva exigència de competitivitat al producte cultural pot complaure o no. És una evidència, però, que ja durant els anys vuitanta el producte cultural va entrar plenament en el «bussiness», el qual situava la cultura catalana en uns paràmetres completament nous. Com qualsevol altre bé, es va convertir en una mercaderia i, com a tal, es va veure sotmesa a les lleis de l'oferta i la demanda. Alguns creadors afirmen que, amb aquesta política, la llibertat queda coartada pel mercat. La llibertat de creació té, certament, el límit en les lleis de mercat. Tot i això, cal dir que aquesta limitació és molt relativa, en tant que el mercat cultural, avui per avui, no sols està preparat per rebre els productes més heterodoxos, sinó que fins i tot els reclama.

Quan es parla de competitivitat cultural, una de les coses que se solia dir és que Catalunya és massa petita per a ser un bon mercat. En productes culturals molt determinats per la llengua és evident que el mercat es redueix a Catalunya. No sempre s'ha de pensar, però, en Catalunya com a mercat. En molts productes en què la participació de

la llengua és relativa, el mercat és Europa. En aquells altres en què la llengua participa, s'ha de tenir en compte que hi ha formes de traducció que permeten de fer arribar molt fàcilment el producte a públics estrangers. La idea que els públics de llengua llatina poden entendre el català és, per altra banda, també aplicable a aquest capítol. I finalment s'ha de dir que, malgrat tot, Catalunya és un gran mercat cultural. És, sens dubte, el mercat cultural més important de l'Estat. Succeeix, però, que bona part del mercat és ostatge de productes culturals espanyols.

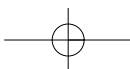
Per a fer allò per a què estàvem dotats, els agents culturals van valorar magníficament en molts casos els actius que teníem. Van saber aprofitar, per exemple, que de la transició sorgissin unes quantes companyies de teatres que foren l'admiració —i enveja— de tot Europa. Els agents culturals també van saber aprofitar alguns intangibles amb els quals comptava la cultura catalana, com ara el prestigi de la nostra tradició artística. Aquests anys es va treure rendiment del fet que figures com Miró, Dalí o Picasso tinguessin arrels catalanes. Sovint tenim encara, però, la sensació que se n'hauria pogut treure més, en la línia de convertir Barcelona en la capital del disseny. A part dels intangibles també vàrem treure profit d'una indústria que, com la del llibre, tenia una gran tradició i un molt bon nombre de professionals. Es tractava d'aconseguir, de nou, d'ésser molt considerats a Europa, per la força dels nostres creadors, que s'havien de convertir en uns ambaixadors permanents de Catalunya.

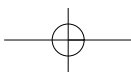
En els següents capítols es desenvoluparan les diferents línies de la política cultural duta a terme des de la Generalitat. És important destacar, no obstant, aquest entorn en el qual s'hagué de desenvolupar, i que sovint li fou molt hostil des de dintre mateix de Catalunya. Certament, no és l'únic àmbit en què apareixen obstacles per tirar endavant l'acció de Govern. Per exemple, en infraestructures és ben corrent que aparegui oposició per la construcció d'una nova carretera, o no diguem ja d'un abocador o una presó. Però si que és singular aquesta arrufada de nas per part dels propis beneficiaris de la política en qüestió: el món de la cultura o els anomenats intel·lectuals. Confiem que la resta del llibre mostrarà que, no obstant aquesta fredor —amb notabilíssimes i impor-

tants excepcions—, des del govern es pogueren impulsar gran quantitat d'iniciatives i dotar al país d'una xarxa d'infraestructures culturals de nivell.

Gran part de la crítica es pot atribuir al desig del «sector» de decidir per si mateix. En un món on els egos individuals semblen con-substancials a l'impuls creatiu, resulta lògic que no agradi que un buròcrata —o encara menys un polític—, decideixi qui o què ha de ser subvencionat. En aquesta línia, era interessant veure què succeiria amb el canvi de cicle polític, quan l'oposició que tant havia criticat la política cultural del govern n'esdevingués la responsable. Aquest nou escenari correspon ja a un altre llibre, que ja redactarà qui li pertoqui.

II. OBRA DE GOVERN 1980-2003

1. Accions de política lingüística

En el marc de la política cultural del Govern de la Generalitat entre els anys 1980 i 2003, s'ha configurat una política en matèria lingüística que ha fet créixer considerablement el coneixement i la presència de la llengua catalana en molts àmbits i en sectors on era deficitària. Des del departament de Cultura, liderades per la direcció general de política lingüística, el govern va realitzar accions de naturalesa diversa per fomentar el coneixement i l'ús social de la llengua catalana, va potenciar i coordinar accions d'altres administracions i va donar suport i estímul a nombroses actuacions sorgides a iniciativa de la societat civil i d'entitats privades, amb la voluntat d'ampliar l'esfera d'influència en matèria lingüística.

Dedicarem els apartats que segueixen a l'acció de govern de 1980 a 2003 en la promoció de la llengua catalana dins el marc de la política cultural i nacional, i ens centrarem en les competències encomanades a la Direcció general de Política Lingüística, creada el maig de 1980. Esmentarem només algunes de les accions realitzades en altres àmbits que tenen la llengua com a vehicle de l'expressió com el sector editorial, els mitjans de comunicació o la cinematografia, ja tractades en altres apartats d'aquesta obra.

1.1 EL MARC LEGAL

Sens dubte, l'ordenament jurídic és determinant per al desenvolupament econòmic i social d'una comunitat perquè la configura políticament i li atorga seguretat i justícia. També és clau en l'àmbit lingüístic.

L'article 3 de la *Constitució espanyola* de 1978 estableix que el castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat i que les altres llengües espanyoles també ho són en les comunitats autònomes si ho declaren els estatuts d'autonomia, respectius. Així, l'article 3 de l'*Estatut d'Autonomia de Catalunya* (Llei orgànica 4/1979, de 18 de desembre) estableix que *la llengua pròpia de Catalunya és el català* i que *el català és l'idioma oficial de Catalunya, com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol*. La política de recuperació del català que s'emprèn es fonamenta, doncs, en el mandat de l'Estatut d'Autonomia, llei votada en referèndum popular i aprovada per les Corts Generals que obliga la Generalitat a garantir l'ús normal i oficial del català i l'extensió del seu coneixement. Calia una política decidida de restabliment del català per assolir les cotes de presència natural com a llengua pròpia, la llengua característica, històricament i sociològicament, de Catalunya.

1.1.1 *La Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística*

D'acord amb l'Estatut i després d'una llarga tramitació, s'aprovà la *Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística* que permet dictar normatives reglamentàries i una política activa en l'àmbit de l'administració catalana, l'ensenyament obligatori i els mitjans de comunicació institucionals. Considerada una peça clau d'una política global de reconstrucció nacional, fou impulsada decididament per un Govern nacionalista amb un suport parlamentari i social molt ampli. La llei empara i fomenta l'ús del català de tots els ciutadans, el declara llengua pròpia de l'ensenyament en tots els nivells educatius, dóna efectivitat a l'ús oficial del català i permet que el Govern en reguli l'ús en les activitats administratives per mitjà del Decret 107/1987, de 13 de març, que estableix que les actuacions internes siguin en català i que el català sigui l'única llengua dels impresos i la senyalització. Igualment, les comunicacions de la Generalitat amb els ciutadans i altres administracions amb seu a Catalunya o en altres territoris en què el català és oficial es redacten en català.

A més, la Llei de 1983 va considerar els mitjans de comunicació social peça central per a recobrar la normalitat de la llengua i el foment del seu coneixement. La Llei 10/1983, de 30 de maig, de creació de l'ens públic Corporació Catalana de Ràdio i Televisió i de regulació dels serveis de radiodifusió i televisió de la Generalitat de Catalunya, establia que la ràdio i la televisió pública emetrien normalment en català. Una llei que va ser decisiva en la política de normalització iniciada perquè afavorí un entorn favorable per al coneixement del català. En definitiva, la primera llei lingüística del Govern encapçalat pel president Jordi Pujol preveia incidir en els àmbits preferents aleshores per a la recuperació del català: l'administració catalana, l'educació obligatòria i els mitjans de comunicació institucionals. La promulgació de la llei va permetre, a més, d'actuar en altres àmbits de gran importància social: la premsa, l'ensenyament d'adults i la política cultural, i en el desenvolupament del corpus de la llengua: la toponímia i la terminologia.

1.1.2 *La Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística*

El febrer de 1997 s'inicia l'elaboració d'una nova regulació lingüística que s'ajustés als canvis culturals, polítics, socials i tecnològics, i a l'evolució del dret lingüístic de l'estat espanyol i d'Europa. La nova *Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística*, aprovada amb el vot del 80% dels diputats del Parlament de Catalunya després de nou mesos de debat va eixamplar l'estatus del català: desenvolupà els principis jurídics de llengua pròpia i doble oficialitat, consolidà la política de quinze anys del Govern realitzats a l'empara de la Llei de 1983; i millorà la regulació del català en el món del Dret, les indústries culturals i els mitjans de comunicació privats, i el món socioeconòmic. La Llei conciliava el principi de territorialitat (llengua pròpia) amb el de personalitat (doble oficialitat). El català és l'element d'identitat col·lectiva i amb preeminència institucional i territorial com a única llengua pròpia, històrica i tradicional. És la llengua de les institucions de Catalunya,

les empreses i els serveis públics, els mitjans de comunicació institucionals, l'ensenyament i la toponímia.

Es converteix en Llei el model d'ús del català que havia establert el Decret de 1987 per a la Generalitat i l'estén a l'Administració local, s'aplica el requisit d'acreditació del coneixement del català per accedir a la funció pública, i eleva a rang de Llei el reconeixement del català com a llengua vehicular de l'ensenyament establerta pels Decrets de 1983 i 1992. Reforça el sistema d'ús normalment en exclusiva del català en els mitjans de comunicació institucionals de la Generalitat i hi inclou els de les corporacions locals. I impulsa el català en la justícia i el món del Dret, terreny difícil per la procedència de jutges i funcionaris, la legislació processal i el desconeixement de la llengua i sobretot de la terminologia específica. Encara aporta altres novetats decisives com les inscripcions en català en els registres públics si el document que les origina s'hi ha redactat, l'obligació dels notaris de demanar explícitament als atorgants la llengua de redacció de l'escriptura o la d'haver d'acreditar el seu coneixement abans de ser contractat per l'Administració de justícia que depèn íntegrament de la Generalitat. Amb la Llei de 1998, el català accedeix als registres de la propietat i als mercantils per primera cop a la història i els documents notariais en català deixen de ser testimonials.

La Llei promovia el català en el món socioeconòmic en les comunicacions de les empreses de servei públic als clients, la senyalització interior dels centres de treball, retolació dels establiments oberts al públic i els cartells de caràcter fix i els documents d'oferta de serveis, els contractes d'adhesió d'entitats financeres, asseguradores, de subministraments i similars. Disposava també que els productes catalans amb denominació d'origen o de qualitat i els artesanals havien de ser etiquetats almenys en català per distribuir-los a Catalunya. Per últim, destaquem que la Llei instava la Generalitat a fomentar el català en la creació literària i científica, l'edició i distribució de llibres, la producció cinematogràfica i el doblatge de pel·lícules, i la distribució, producció i interpretació de música cantada, a més de les tecnologies lingüístiques. La Llei va establir, per a les ràdios de freqüència modulada, un mínim del 50% d'emissió en català.

En definitiva, La Llei 1/1998 consolida la política anterior i facilita una presència significativa i habitual al món econòmic i del treball, l'adaptació als reptes de la globalització de la cultura, de l'audiovisual i dels mitjans de comunicació per ser present a la societat de la informació, les noves tecnologies i Internet. Permet integrar lingüísticament la nova immigració incrementar la presència en l'àmbit europeu i internacional. Cal remarcar també que les dues lleis lingüístiques impulsades en aquest període han estat acompanyades per nombroses disposicions legals de rang diferent destinades a fer créixer la presència de la llengua en totes les seves funcions socials i situacions de comunicació possibles.

1.2 UNA POLÍTICA LINGÜÍSTICA CONCERTADA

L'organització de la política lingüística ha pivotat a l'entorn de la Direcció general de Política lingüística dins el marc orgànic del Departament de Cultura, que ha actuat de manera coordinada amb l'Administració de la Generalitat de Catalunya i els organismes que en depenen o hi estan vinculats, també amb altres administracions, corporacions i institucions de Catalunya, inclosos els ens locals; i amb els organismes amb competències semblants d'altres territoris del domini lingüístic. La Direcció de Política Lingüística, que ha tingut per missió el desplegament i l'aplicació de la legislació lingüística derivada de l'article 3 de l'Estatut d'autonomia i de vetllar per l'aplicació de la política lingüística que estableix el Govern, ha anat adaptant-se als canvis legislatius, sociolingüístics i d'organització administrativa i a les necessitats que han anat sorgint per tenir més eficàcia i actuar més estretament amb la resta de departaments i entitats públiques que en depenen. Fonamentalment, la Direcció de Política Lingüística s'ha ocupat de:

- Elaborar propostes legislatives i reglamentàries relacionades amb la política lingüística i informar sobre els projectes normatius de caràcter general promoguts des d'altres departaments.

- Impulsar i coordinar les mesures dels departaments que tenen incidència en matèria de política lingüística.
- Impulsar i coordinar, per mitjà del Consorci per a la Normalització Lingüística, actuacions de foment de la llengua catalana en coordinació amb els ens locals, així com l'ensenyament a la població adulta.
- Impulsar, per mitjà del Centre de Terminologia TERMCAT, el desenvolupament de les activitats terminològiques.
- Convocar i administrar les proves i l'expedició dels certificats de coneixement de català i els certificats d'interpretació i traducció jurades.
- Promoure amb el Consell Social de la Llengua Catalana, el consens favorable a l'ús del català en els principals sectors de la societat; i el diàleg i la cooperació amb les institucions competents en matèria de política lingüística del domini lingüístic català.
- Promoure l'aplicació de la normativa lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans.
- Donar suport tècnic al Conselh Generau de la Val d'Aran en matèria de política lingüística i foment de l'aranès.

La Direcció de Política Lingüística s'ha centrat en actuacions de foment del català a les administracions, les corporacions, organitzacions sindicals i empresarials i associacions sense ànim de lucre del món socioeconòmic, especialment en els sectors amb alta repercussió social. Ha dirigit també les activitats de planificació dels serveis lingüístics de l'Administració de la Generalitat i dels organismes que en depenen o hi estan vinculats i ha desenvolupat un gran nombre d'activitats de promoció adreçades a les organitzacions econòmiques i sindicals en col·laboració amb els departaments de la Generalitat competents i els col·lectius implicats, i amb el Consorci per a la Normalització Lingüística, per a les d'àmbit territorial.

Ha calgut buscar el consens favorable a la plenitud de les funcions públiques del català amb la implicació del Consorci, constituït l'any 1988 amb els principals ajuntaments del país, i els instruments interns com la Comissió Tècnica de Política Lingüística que ha impulsat i co-

ordinat mesures i projectes dels departaments de la Generalitat en política lingüística i la Xarxa Tècnica de Política Lingüística per al seguiment de les activitats dels serveis lingüístics dels departaments, la col·laboració dels serveis lingüístics sectorials en els principals àmbits organitzatius de la societat. A partir de 1991, la participació social s'articula per mitjà del Consell Social de la Llengua Catalana (Decret 28/1991, de 18 de febrer), un òrgan d'assessorament, consulta i participació en la política lingüística de la Generalitat per afavorir-hi la contribució dels seus membres i dels sectors de la societat a què pertanyen. Deu anys després, se n'actualitzaren els objectius arran de la publicació de la Llei 1/1998. El Consell ha avaluat anualment els objectius i els resultats de la política del Govern en matèria lingüística i, en especial, ha valorat l'informe anual previst a l'article 39.3 de la Llei i ha fet un dictamen sobre les actuacions realitzades o impulsades l'any anterior pel Govern de la Generalitat.

La Secretaria del Consell Social i la Direcció general de Política lingüística elaborà el *Pla general de normalització lingüística*, un instrument de planificació estratègica que concretava els grans objectius de política lingüística compartits pels poders públics i els principals agents de la societat civil per a diverses legislatures, que s'estructurava en programes marc amb objectius específics i mesures aplicables per sectors i àrees, i cada programa marc es desplegava en programes anuals per a cada organismes que hi intervenia. El Pla fou aprovat pel Govern el 7 de març de 1995. El Pla tenia com a objectiu bàsic que la llengua pròpia fos la usada habitualment per les institucions públiques i privades en tots els usos públics.

Cal afegir en aquest punt la voluntat de concertació també amb la resta de territoris de l'àrea lingüística. Al més de moltes actuacions puntuals realitzades de manera coordinada amb els diversos territoris, remarquem que el 18 d'abril de 2000 se signa el primer acord estable de col·laboració amb el Govern de les Illes Balears en matèria de política lingüística. Arran de l'acord, el 2001 tots dos governs organitzen d'una manera coordinada la commemoració de l'Any Europeu de les llengües declarat per la Unió Europea per sensibilitzar els ciutadans so-

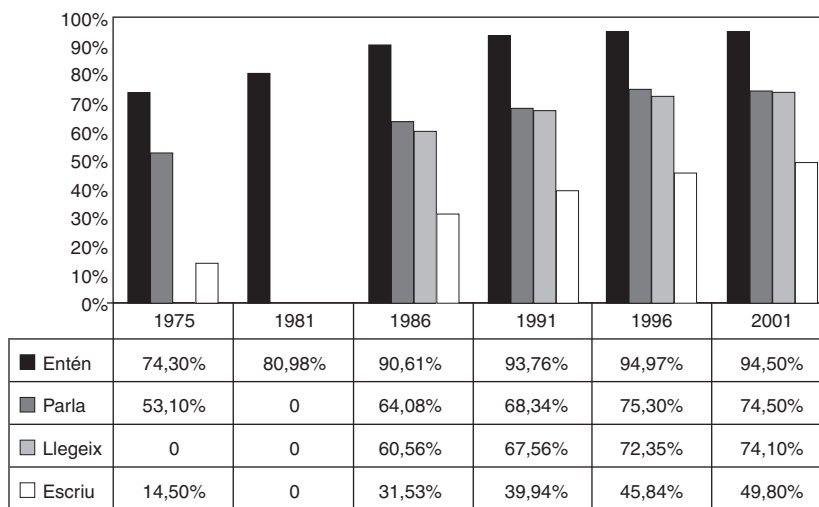
bre la importància de la diversitat lingüística i cultural, impulsar el multilingüisme i fomentar l'aprenentatge permanent dels idiomes, clau del desenvolupament personal i professional.

1.3 EL CONEIXEMENT DEL CATALÀ

Amb la llei de 1983 el català entra a l'ensenyament no universitari, l'administració de la Generalitat i local i la ràdio i televisió públiques. La política d'ensenyament del català ha tingut èxit en tots els grups d'edat i en tot el territori, com mostren les dades dels censos de 1975 a 1996 (el primer, fa referència únicament a les comarques de Barcelona).

Un factor decisiu per al procés de la recuperació d'espais de coneixement i ús del català havia de ser el sistema escolar. Els ciutadans que arribaven a Catalunya de la resta de l'estat espanyol a finals dels seixanta i principis dels setanta s'instal·laven en cercles on el català pene-

Coneixement de la llengua catalana

trava amb dificultat de manera que no en sentien la necessitat d'aprendre'l per conviure amb la resta de ciutadans. L'elevat consens social en començar l'etapa democràtica a Catalunya i la voluntat decidida del govern de fer que el català retrobés l'espai comunicatiu que li pertocava va permetre perfilar un pla a les aules perquè els infants i joves que tenien el castellà com a llengua habitual arribessin a ser bilingües. Aquest pla, organitzat pel Departament d'Ensenyament i fonamentat en raons teòriques i experiències similars, integrava llengua i continguts i feia del català la primera llengua de l'escola, la base de la cultura escolar i el vehicle en la docència i en l'educació obligatòria. Un model educatiu que ha perdurat amb èxit gràcies a la implicació de mestres i pares i mares no catalanoparlants que va ser clau per a la integració social dels novinguts i la cohesió d'una comunitat modelada per l'heterogeneïtat cultural i lingüística.

D'aleshores ençà, el nivell de coneixement de català no ha parat de créixer gràcies a l'esforç de l'Administració i de la pròpia societat civil. Des del curs 1978-1979 el català és assignatura obligatòria del sistema educatiu amb una implantació progressiva perquè requeria professors llicenciats en filologia catalana i el reciclatge del professorat que ja exercia que s'inicià el 1980/1981, quan la Generalitat assumeix les competències en matèria d'educació. Efectivament, la Llei 7/1983 va instituir aquest sistema de conjunció lingüística en virtut del qual no se separaven els alumnes per raó de llengua i va començar la reconversió escolar perquè el català fos la llengua d'ensenyament, gràcies al Decret 362/1983, de 30 d'agost, sobre l'aplicació de la Llei de normalització lingüística en l'àmbit de l'ensenyament no universitari, i als decrets posteriors que estableixen l'ordenació general dels ensenyaments de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària obligatòria, dels ensenyaments de formació professional específica i dels del batxillerat a Catalunya. L'organització del sistema educatiu ha estat el motor per garantir el coneixement del català i assegurar la cohesió de la societat sense separació en comunitats lingüístiques. La comparació de les xifres de 1975 amb les de 1986 i 2001 permet observar l'increment de coneixement de la llengua. Les dades de 2001 referides a la

franja de 15 a 19 anys i de 20 a 24 anys en són una evidència: la competència de comprensió oral, parla i lectura superen en tots dos casos el 90% i la de l'escriptura supera el 85% a la franja de 15 a 19 anys i quedar entre el 80% i el 85% a la de 20 a 24.

No es partia de zero perquè ja abans de la Llei, i fins i tot de l'Estatut d'Autonomia, diverses entitats cíviques i ajuntaments havien organitzat cursos de català per a adults. A partir de 1980, i sobretot de 1983, la Generalitat els subvenciona i promou cursos, forma professorat especialitzat i impulsa l'elaboració de materials didàctics. El curs audiovisual *Digui digui*, primer programa a la televisió per aprendre català a distància, va obtenir un èxit popular enorme i una gran repercussió.

1.3.1 *L'aprenentatge dels adults*

A partir de l'octubre de 1988, l'ensenyament no reglat de català a la població general es va organitzar a través del Consorci per a la Normalització Lingüística de Catalunya, un ens que neix de la voluntat compartida amb les institucions locals ajuntaments, consells comarcals i diputacions per desenvolupar estratègies i accions en tot el territori per facilitar el coneixement, l'ús i la divulgació de la llengua catalana en tots els àmbits. Integra tots els serveis locals de català creats pels ajuntaments des de 1979 per unificar-ne la gestió, els mètodes didàctics i facilitar-ne la coordinació sense reduir-ne l'autonomia local. El Consorci ha comptat amb un equip humà especialitzat i mitjans tècnics per donar resposta a les necessitats de formació, assessorament i gestió lingüística amb la participació de la Generalitat, que n'aporta el 65% dels recursos públics, ajuntaments i consells comarcals. El Consorci ha fet augmentar el nivell de coneixements orals i escrits d'un gran nombre de població més gran de divuit anys per mitjà de cursos de català presencials, cursos a distància amb el guiatge d'un tutor i autoaprenentatge en un centre especialitzat. Ha ofert assessorament lingüístic de manera personal, per telèfon, per fax o per correu electrònic i serveis específics d'ensenyament i assessorament lingüístic a empreses públi-

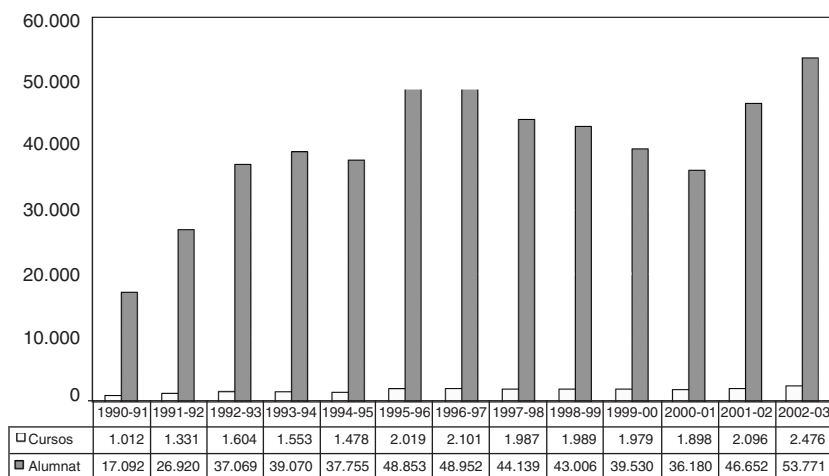
ques i privades, hospitals, organitzacions empresarials, cambres de comerç, col·legis professionals, gremis, associacions de comerciants, entitats i associacions esportives, culturals, socials, veïnals, de lleure, infantils i juvenils, de mares i pares d'alumnes, etc. El Consorci ha dut a terme un gran nombre de programes i serveis d'ensenyament i assessorament lingüístic per al personal i per a la comunicació d'ajuntaments i consells comarcals. El Consorci ha actuat per mitjà d'una estructura en xarxa territorial formada per centres de normalització, que poden abastar un o més d'un municipi, una o més d'una comarca. L'any 2003 eren:

CNL l'Heura (Santa Coloma de Gramenet)
CNL l'Hospitalet de Llobregat
CNL Eramprunyà (Sant Boi de Llobregat)
CNL Girona
CNL Lleida
CNL Maresme-Mataró
CNL Montserrat (Manresa)
CNL Osona
CNL Roses (Sant Feliu de Llobregat)
CNL Sabadell
CNL Tarragona
CNL Terrassa-Rubí
CNL Terres de l'Ebre (Tortosa)
CNL Vallès Occidental 3 (Cerdanyola del Vallès)
CNL Vallès Oriental
CNL Alt Penedès-Garraf
CNL Àrea de Reus «Miquel Ventura»
CNL Badalona-Sant Adrià
CNL Barcelona
CNL Ca n'Ametller (Molins de Rei)
CNL Cornellà de Llobregat
CNL El Prat de Llobregat

Aquest òrgan territorial d'aplicació de la política lingüística a Catalunya s'havia estructurat en 37 serveis comarcals de català, 33 serveis locals i 46 oficines. L'any 2002, la plantilla del CPNL era de 417 persones, de les quals 361 eren tècnics de normalització lingüística, i 56 administratius i altres categories. La dedicació del personal tècnic ha estat, en el seu conjunt el 50,8% a formació, del 22,7% assessorament lingüístic i del 26,4% a dinamització de l'ús social del català. La distribució del personal segons la dedicació varia en cada Centre.

El fenomen de la nova immigració i el sector socioeconòmic, com a motor per a l'extensió de l'ús del català, van ser reforçats com a eixos de les actuacions principals del Consorci, especialment des del 2001, en què es va elaborar el Pla d'immigració 2002-2004 que reservava un espai important al programa de política lingüística. Davant la incidència de la immigració en les dades sobre coneixement del català del 2001, per facilitar l'acolliment lingüístic dels nouvinguts, es va incrementar en un 40% el volum de cursos adreçats als col·lectius d'immigrants: cursos inicials, sessions d'introducció a la llengua oral, tertúlies entre iguals, etc. Les mesures aprovades pel Govern inclouen també la

Cursos de català per a adults

gratuïtat dels cursos de nivell inicial i bàsic de català que ofereix el Consorci per a la Normalització Lingüística qualsevol que sigui el país d'origen dels alumnes. A més, es focalitzà la dedicació a les zones urbanes dels voltants de Barcelona i a l'ensenyament de català de nivell bàsic i elemental.

1.3.2 *La certificació dels coneixements*

L'absència del català en els currículums escolars fins l'any 1978, llevat dels curts períodes de la Mancomunitat de Catalunya, primer, i de la Generalitat republicana després, va fer necessari, un cop se'n va reconèixer l'oficialitat, de configurar un sistema d'accés voluntari a l'avaluació del coneixement de llengua, al marge del nivell d'estudis, per a les persones que ho sol·licitessin. El juliol de 1981 es va constituir la Junta Permanent de Català, adscrita a la Direcció General de Política Lingüística, per donar resposta a la població que no havia après català a l'escola i a les persones que s'havien incorporat a Catalunya. L'any 2001, arran dels canvis sociolingüístics, les modificacions en la regulació de la llengua catalana, dues dècades d'experiència en avaluació de coneixements lingüístics, per mitjà de la Junta Permanent i dels Certificats Internacionals de Català, i la necessitat d'equiparar els certificats al marc de referència del Consell d'Europa i de l'Associació d'Avaluadors de Llengua d'Europa creada el 1990, es va renovar el sistema de regulació de l'acreditació oficial del coneixement del català a la població adulta amb independència de l'ensenyament reglat de la llengua (Decret 152/2001, de 29 de maig). La Junta Permanent, en vint anys de dedicació, va atendre 307.454 examinands i va expedir 139.290 diplomes. La nova regulació fa la descripció del nivell de coneixements de llengua i defineix l'estructura i les àrees corresponents a la prova de cada tipus de certificat alhora que en fa més operativa l'administració, que convoca el director o directora general de Política Lingüística, i es regulen els tribunals de cada certificat.

1.4 EL CORPUS DE LA LLENGUA

La llengua té caràcter social i és portadora d'un bagatge cultural que hem heretat com una realitat dinàmica que varia al llarg del temps amb l'ús dels parlants. El lèxic, la pronúncia, la morfologia i la sintaxi van canviant d'una generació a l'altra sovint sense que els mateixos parlants en siguin conscients. Com totes les llengües que funcionen amb naturalitat en les situacions de comunicació, el català ha anat creixent també en paraules i formes de llenguatge. Ha anat adaptant el patrimoni lingüístic sense solució de continuïtat a la realitat social, cultural, científica i tecnològica, i s'ha anat enriquint amb recursos lingüístics en format tradicional i acomodats als nous escenaris tecnològics: bancs de dades terminològics, lèxics computacionals, correctors, convertidors de text a parla i a la inversa, traductors automàtics, plataformes d'edició, gestors i analitzadors d'informació, etc. El català té un desenvolupament lèxic i gramatical similar al de les grans llengües llatines, sota l'autoritat ja centenària de l'Institut d'Estudis Catalans.

La Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans reconeix que l'Institut és la institució encarregada d'establir i actualitzar la normativa lingüística del català; i estableix que l'Administració de la Generalitat, les corporacions locals, l'Administració de l'Estat a Catalunya i entitats autònomes, empreses i altres entitats i institucions que en depenen han de respectar la normativa que estableixi. Com també ha de ser respectada per part dels centres d'ensenyament públics i privats i dels mitjans de comunicació de titularitat pública. Des dels inicis, el Govern ha donat suport a l'activitat normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, necessària perquè el català disposi d'una normativa lingüística comuna, organitzada per la seva actualització i socialment acceptada, a l'elaboració, normalització i difusió de recursos terminològics per mitjà del Centre de Terminologia TERM-CAT, essencial per adaptar el català a les necessitats comunicatives de la ciència, la tècnica i l'entorn socioeconòmic.

1.4.1 *La terminologia*

Les llengües necessiten terminologia per a l'expressió de continguts culturals, socials, científics i econòmics. Per això, la Generalitat posà en marxa l'any 1985, amb l'Institut d'Estudis Catalans, el Centre de Terminologia TERMCAT. Amb el Decret 217/1997 de 30 de juliol se li encomanà a més l'impuls de productes de tecnologia lingüística amb components elevats de terminologia. El TERMCAT ha elaborat i editat diccionaris i vocabularis de gran diversitat temàtica: odontologia, oftalmologia, veterinària, hoteleria i turisme, esports, construcció, trànsit, economia i empresa, comunicació empresarial, etc.; i també materials d'àmplia divulgació. Ha assessorat organitzacions i empreses en la redacció i traducció de textos, manuals d'instruccions, documents bancaris, etc. Al llarg dels primers vint anys, el TERMCAT ha configurat i consolidat un model organitzatiu per a la terminologia, que ha esdevingut un punt de referència. Destaquem-ne només un dels projectes pel volum, la repercussió social, l'elevat nombre de participants i d'acords establerts entre el Comitè Organitzador dels Jocs, la Secretaria General de l'Esport, el Comitè Olímpic i la Unió de Federacions Esportives: la Col·lecció de vint-i-nou diccionaris dels esports olímpics, elaborats amb ocasió dels Jocs Olímpics de Barcelona de 1992.

Arran dels nous estatus, el TERMCAT intervé en la localització al català de programes informàtics de gran repercussió o alta especialització com el Windows 98 i Internet Explorer 4.0 de Microsoft, signà un conveni amb Softcatalà per a les traduccions al català dels programes de prova i lliure distribució que aquesta associació assumeix amb èxit, elaborà el diccionari *Societat de la informació. Noves tecnologies i Internet*, i participà en la compleció del lèxic del sistema de traducció automàtica. El 2001 obre a Internet la *Neoloteca* amb els termes normalitzats, la *Biblioteca terminològica* amb les citacions d'obres editades des de 1932; i el *Cercaterm*, el servei d'informació terminològica multilingüe. El mateix any creà l'*Antena de Terminologia* per detectar les

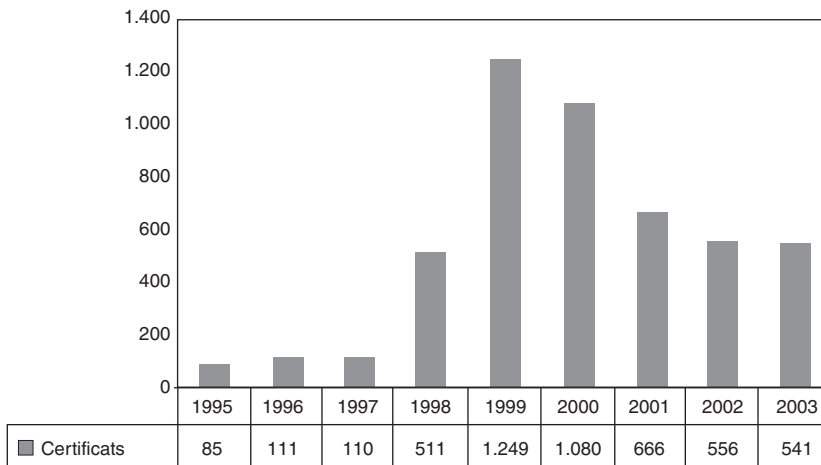
necessitats de terminologia dels mitjans de comunicació en català i col·laborar conjuntament en la seva implantació.

1.4.2 *La toponímia i l'onomàstica*

Els noms que designen els llocs d'un territori formen part del patrimoni cultural i lingüístic. L'article 18 de la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, va reforçar els preceptes de l'article 12 de la Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística, tot atribuint als ajuntaments i al Govern de la Generalitat la competència per a la determinació oficial dels topònims, amb l'excepció dels topònims aranesos, s'ha de fer d'acord amb la normativa general de la llengua establerta per l'Institut d'Estudis Catalans. Aquest precepte preveu que la determinació de la denominació dels municipis i de les comarques es regeix per la legislació de règim local, que correspon als ajuntaments la denominació del nom de les vies urbanes i dels nuclis de població de tota mena, i que correspon al Govern de la Generalitat la determinació dels altres topònims de Catalunya. Pel Decret 59/2001, de 23 de gener, es creava la Comissió de Toponímia de Catalunya, l'òrgan d'assessorament, consulta i proposta que ha establert oficialment els topònims de Catalunya.

A l'empara de la llei, la Comissió va realitzar el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, obra emblemàtica de gran transcendència, finançada en un 84% per la Generalitat i la resta per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). La Comissió ha comptat amb la col·laboració de les Oficines d'Onomàstica de l'IEC, l'Institut Cartogràfic de Catalunya, l'Institut d'Estadística de Catalunya, els departaments de Cultura, d'Obres Públiques i Governació, el Consorci per a la Normalització Lingüística, la Federació de Municipis de Catalunya i l'Associació Catalana de Municipis, ha permès adaptar a la normativa lingüística tota la toponímia, oficialitzar els noms de lloc per disposar de regulació autònoma per a la designació d'entitats de població, en substitució de la de l'Institut Nacional de Estadística. Recull gairebé 40.000 topònims oficialitzats i, d'acord amb la Resolució 563/V del

Onomàstica

Parlament de Catalunya, de 7 de maig de 1998, és una obra de referència per a l'edició de cartografia, retolació, guies de viatge i altres productes informatius.

L'article 19 de la Llei de 1998 reconeixia el dret de ciutadans i ciutadanes de Catalunya d'usar la forma normativament correcta en català i aranès dels noms i cognoms, i a incloure la conjunció «i» entre cognoms. El Decret 208/1998, de 30 de juliol en regula l'acreditació de la correcció lingüística. És suficient la presentació al registre d'un certificat que acrediti la correcció de la forma demanada, segons les normes de l'Institut d'Estudis Catalans i les de la llengua occitana aplicables a l'aranès. Vegem l'evolució del procés de normalització de noms i cognoms.

1.5 ÀMBITS D'ACTUACIÓ

1.5.1 *Les administracions i els serveis públics*

L'estatus de les llengües depèn en gran mesura de l'ús que en fa el poder públic a les activitats administratives perquè les fa presents en

tots els serveis públics i contribueix a estendre'n el coneixement entre la ciutadania i en els sectors d'activitat en què intervé i genera prestigi social. D'aquí que un dels primers objectius de qualsevol política lingüística sigui l'Administració. El Decret 90/1980, de 27 de juny ja va establir mesures per a la normalització de l'ús del català en els òrgans de la Generalitat. El govern va organitzar un gran nombre de cursos per al funcionariat, especialment a través de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya. La Llei de 1983 va declarar el català la llengua pròpia de la Generalitat i de l'Administració territorial catalana i el Decret 107/1987, de 13 de març estableix que de manera general la Generalitat emprarà el català en el seu ús intern i en les relacions amb els particulars. D'altra banda, la Llei 17/1985, de 23 de juliol, de la funció pública de la Generalitat va fixar com a requisit per a l'accés a la funció pública l'exigència del coneixement de l'idioma, requisit que el Govern espanyol va impugnar. El Tribunal Constitucional, però, la va considerar adequada a la Constitució i a l'Estatut. Per això, la Llei de 1998 va estendre l'exigència a totes les administracions catalanes, normativa completada per Decret del 2002.

L'assumpció de competències de servei públic que assumeix la Generalitat i la proximitat a la ciutadania dels serveis que presten les administracions locals fa que, efectivament, aquesta normativa hagi estat clau en el procés de recuperació de la llengua catalana tant perquè afecta un gran nombre de persones que serveixen en el conjunt de les administracions i per la repercussió en les que en reben els serveis: els mossos d'esquadra i les policies locals, les escoles, les oficines administratives, centres d'atenció primària i els hospitals, les oficines de treball i les d'atenció social treballen internament i atenen la ciutadania normalment en llengua catalana. Afegim-hi també que l'activitat institucional es desenvolupa de manera normal i natural en llengua catalana: les sessions del Parlament i les de tots els ajuntaments, les allocucions del President de la Generalitat, les campanyes electorals, etc.

1.5.2 *L'àmbit jurídic*

A banda de proposar-se que el català fos la llengua de les administracions del país, el govern de la Generalitat va proposar-se també l'objectiu d'introduir-lo en altres àmbits del món del Dret com la documentació judicial i la notarial, els registres públics, i la documentació elaborada pels operadors de l'advocacia. L'Estatut de 1979 feia preveure l'assumpció per part de la Generalitat d'àmplies competències en l'àmbit judicial, les notaries i els registres. Tot i això la reforma per part de l'Estat del Reglament Notarial de 1983 i la Llei Orgànica del Poder Judicial de 1985, ambdues recorregudes sense èxit per la Generalitat davant del Tribunal Constitucional, van reduir-les a competències gairebé simbòliques. Els articles 9, 10 i 11 de la Llei de 1983 declaraven vàlides les actuacions judicials i els documents notarials redactats en català; pel que feia als assentaments en els registres de la propietat, mercantil i civil, es remetia als acords, que mai no van esdevenir-se, que signés l'administració de l'Estat i la Generalitat. Pel que fa als documents notarials, el Govern va aprovar el Decret 125/1984, de 17 d'abril, recorregut per l'Estat i que el Tribunal Constitucional va declarar ajustat a la Constitució el 1989, en què regulava qüestions pràctiques que van permetre que el català comencés a ser usat en el notariat. La Llei de 1998, en permetre que els assentaments als registres fossin en català si les escriptures que els generaven hi eren escrites, juntament amb els convenis signats pel Govern amb les entitats financeres i els col·legis de notaris i registradors i l'aprovació d'un nou Decret el juliol de 1998 va fer-hi créixer l'ús del català, especialment a les comarques centrals i de Girona. L'any 2003 es van redactar a Catalunya més de 130.000 documents notarials en català; representaven el 10,3% dels autoritzats als conjunt de Catalunya. En el conjunt de la demarcació de Girona el percentatge era del 25,2% i a Osona, el Ripollès i la Cerdanya superava el 60%.

En relació amb l'administració de Justícia, els objectius del Govern foren garantir el coneixement del català per part dels jutges i ma-

gistrats, i sobretot, del personal al servei de l'Administració de justícia i garantir la disponibilitat lingüística de les oficines judicials. En aquesta línia, el 2 d'abril de 1993 el govern va signar un acord en matèria de normalització lingüística amb el Consell General del Poder Judicial en virtut del qual es va crear una xarxa de quaranta-quatre dinamitzadors per a l'assessorament lingüístic i el suport directe als Jutjats. D'altra banda, el 25 de febrer de 1998, també per acord amb el Consell General, es va establir que el coneixement del català fos un mèrit per a la provisió de places de la carrera judicial amb seu a Catalunya i s'establí el mateix per a la resta del personal en els Reials decrets 429/1998, de 29 d'abril, pel qual s'aprovà el reglament orgànic del cos de secretaris judicials, el Reial decret 249/1996, de 16 de febrer, pel qual s'aprovà el reglament orgànic dels cossos d'oficials, auxiliars i agents al servei de l'Administració de justícia. A més, la Generalitat va incloure per a l'accés a funcions interines també el requisit de coneixement de la llengua catalana. A més de les obligacions legals, es van promoure cursos que en va fer créixer lentament el coneixement.

L'any 2000 es va establir un *Pla pilot* per concentrar esforços i recursos en quaranta oficines judicials que s'hi acolliren de manera voluntària distribuïdes per tot Catalunya. També s'inicià l'ús d'un sistema de traducció automàtica català-castellà per facilitar la redacció catalana dels documents prèviament escrits en castellà. Pel que fa als col·legis professionals d'aquest àmbit, des de 1994 es van signar convenis, successivament renovats, amb els consells de col·legis d'advocats i de procuradors dels tribunals de Catalunya on es van crear serveis lingüístics per a promoure eines que hi facilitessin l'ús del català. També es van signar convenis semblants amb els col·legis de notaris, de registradors, de graduats socials i d'administradors de finques. El català s'incorpora també als registres públics, amb la col·laboració dels registradors. A partir del 29 de gener de 1998 es comencen a fer, per primera vegada, assentaments en català en el Registre de la Propietat, creat el 1861 amb la Llei Hipotecària i en el Registre Mercantil, constituït el 1829, amb el primer Codi de Comerç.

La presència del català en l'àmbit jurídic no es correspon als esforços de normalització de la Generalitat de Catalunya impulsats des del departament de Cultura i del de Justícia, amb actuacions destacades de La Comissió de Normalització i Servei lingüístic del Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya adreçades a col·lectius d'advocats, el Consell dels Col·legis de Procuradors dels Tribunals de Catalunya, els notaris i registradors, jutjats socials i laborals, jutjats de família. Els jutges, secretaris i fiscals que exerceixen a Catalunya són de procedència forana, amb una mobilitat freqüent en els càrrecs. Tampoc s'ha pogut comptar amb la complicitat de la majoria d'operadors jurídics.

1.5.3 *El món socioeconòmic*

Ser part essencial del món econòmic és clau en totes les llengües. Incidir en les comunicacions empresarials internes i externes i en l'atenció al públic ha estat un objectiu de política lingüística en tot el període, reforçat a partir de la Llei de 1998 i de la política de concertació amb agents dels sectors d'activitat econòmica. Ha estat prioritari arribar a acords amb organitzacions empresarials de l'hoteleria, les companyies de serveis i el sector financer i assegurador per afavorir la presència del català en espais fins aleshores sense regulació, com la retolació comercial, els avisos a consumidors, l'atenció al públic, les comunicacions als clients i la publicitat, les factures, les nòmines i els contractes de treball, la senyalització de centres de treball, els manuals d'instruccions, els contractes de bancs i assegurances, la documentació mercantil, la difusió de la terminologia necessària.

BANCA I ASSEGURANCES

Argentaria
Banco Central Hispano
Banco Santander
Caja Madrid

Federació Catalana de Caixes d'Estalvis
Unió Catalana de Companyies Asseguradores i Reasseguradores
UCEAC

COMERÇ I TURISME

Agrupament de Botiguers i Comerciants de Catalunya
Alcampo
Confederació del Comerç de Catalunya
Confederació Empresarial d'Hoteleria i Restauració de Catalunya
Consell d'Empreses Distribuïdores d'Alimentació de Catalunya
Decathlon
Grup El Corte Inglés

EMPRESES DE SERVEI PÚBLIC

Autoritat Portuària de Barcelona
Autoritat Portuària de Tarragona
Fira de Barcelona
Hospitals associats al Servei Català de la Salut
Telefónica

EMPRESES INDUSTRIALS

Derbi Motor
Montesa-Honda
SEAT

PATRONALS I UNIONS D'EMPRESARIS

Associació Catalana de Ports Esportius i Turístics
Associació Catalana d'Establiments Sanitaris
Associació Catalana d'Estacions d'Esquí i Activitats de Muntanya
Associacions Empresariales Associades al Port de Barcelona
Cambra de Comerç de Barcelona
Confederació de Cooperatives de Catalunya
Institut de l'Empresa Familiar
PIMEC-SEFES

COL·LEGIS PROFESSIONALS I ALTRES

Agrupació Catalana d'Enginyers i Consultories Mediambientals
Cambra de Comerç Francesa a Barcelona
Col·legi de Notaris de Catalunya
Col·legi de Registradors de la Propietat i Mercantils de Catalunya
Consell de Catalunya de Col·legis d'Agents de la Propietat
Immobiliària
Consell de Col·legis d'Advocats de Catalunya
Consell de Col·legis de Procuradors de Catalunya

SINDICATS

Comissions Obreres
Unió General de Treballadors
Unió Sindical Obrera

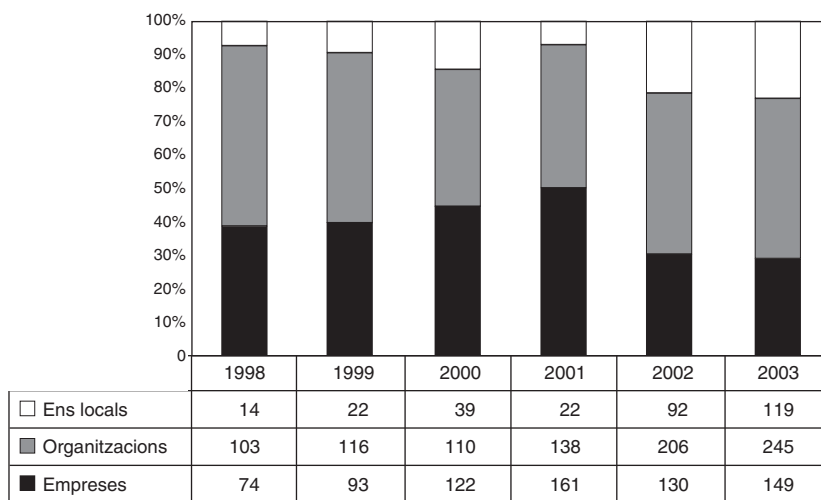
El desplegament reglamentari de la Llei per al compliment dels objectius i l'aplicació per mitjà dels convenis amb grans companyies amb forta presència al territori i amb unions i associacions empresarials representatives va permetre incidir directament o indirecta en més de 160.000 empreses i establiments. En destaquem alguns fruits com la traducció dels contractes bancaris de Banco Santander, Banco Central Hispano, les caixes d'estalvis catalanes, Argentaria, Caja Madrid o Caja Rural de Almería, les campanyes de publicitat d'El Corte Inglés o l'edició dels manuals d'instruccions dels vehicles de SEAT o de Montesa-Honda i Derbi.

També cal afegir-hi els dos mil convenis signats entre 1998 i 2003 pels centres del Consorci per a la Normalització Lingüística amb empreses i organitzacions d'àmbit local i comarcal per establir plans de catalanització, impartir cursos de català o prestar serveis d'assessorament: clubs esportius, associacions cíviques, associacions de pares d'alumnes o col·legis professionals, etc. Convé destacar els programes que el Consorci ha desenvolupat per assegurar la complicitat d'institucions i empreses, que han requerit una adaptació dels serveis dels centres a les se-

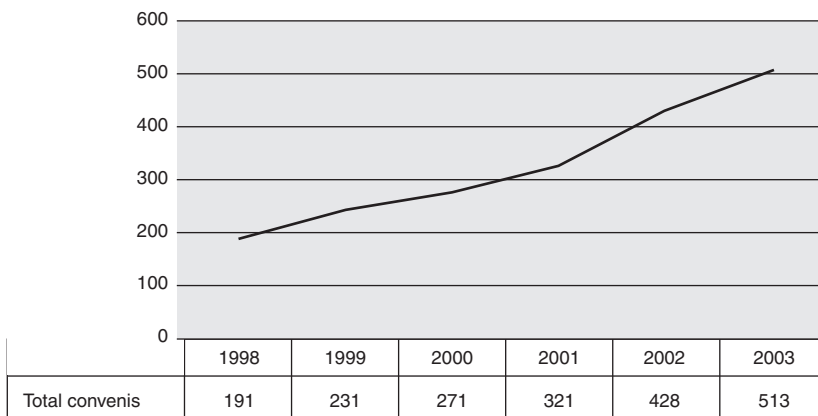
ves necessitats. Els convenis que han comportat l'aplicació d'un pla lingüístic han permès avaluar sistemàticament les actuacions (revisions, consultes, cursos, activitats) i els resultats per mitjà d'una avaluació inicial i una de final de la situació de la llengua a l'organització per mitjà de l'Indexplà, un instrument de mesura per paràmetres diversos (retolació, comunicacions interiors i exteriors, coneixement de català del personal, existència de directrius lingüístiques, etc.). Dels convenis del 2003, destaquem els emmarcats en alguns programes i campanyes de foment, com el de *Voluntaris per la llengua* per al qual se signaren 17 acords, entre els quals un amb el Futbol Club Barcelona i amb Òmnium Cultural de Badalona i el Centre de Badalona i Sant Adrià. A títol orientatiu, remarcuem la informació sobre els convenis signats els últims sis anys d'actuació per àmbits i sectors d'intervenció.

En general, el català s'ha fet present a la retolació comercial i a la senyalització de grans magatzems, comerços, mercats, despatxos, oficines d'entitats financeres, restaurants, hospitals, consultes, transports i serveis al públic, a tot el territori. També és present a cartes de restau-

Convenis del CPNL per àmbits

Convenis CPNL

rant i llistes de preus, a la publicitat estàtica i dinàmica i a la documentació bancària i a altres sectors on el català havia tingut poca presència tradicionalment. En canvi, ha avançat poc en l'etiquetatge i l'embalatge dels productes de consum, llevat del que es produeix artesanalment. El Govern espanyol i el català van tenir un llarg conflicte de competències per l'etiquetatge de productes des de 1983, data del *Decret 389/1983, de 15 de setembre, sobre etiquetatge dels productes que es comercialitzen a Catalunya* fins a 1996, quan el Tribunal Constitucional va admetre el català si no exclouïa el castellà. L'article 34 de la Llei de 1998 va fer obligatòria la presència del català a l'etiquetatge de vi i de cava, i el Real Decret de 31 de juliol de 1999 va autoritzar l'etiquetatge exclusivament en català dels productes artesanals.

1.5.4 L'oferta cinematogràfica

La cinematografia és un dels fenòmens de més rellevància social del segle xx i no podia quedar al marge del procés de recuperació de l'ús del català emprès pel govern. La Generalitat no va renunciar a la producció de pel·lícules catalanes en versió original catalana ni a esti-

mular i fomentar el doblatge i la subtitulació al català de pel·lícules d'expressió original no catalana i promoure'n la distribució i l'exhibició en qualsevol format. L'apartat 2.11.3 *El cinema en català* dedicat exclusivament a les accions específiques en aquest sector cultural remarca que, ja el 1980, la Generalitat considerà el cinema una eina poderosa per a la normalització lingüística. La Llei 20/2000, de 29 de desembre, de creació de l'Institut Català de les Indústries Culturals (ICIC) va constituir aquest nou organisme com a entitat de dret públic, amb l'objecte d'impulsar el desenvolupament de les indústries culturals a Catalunya en el sector audiovisual, editorial, mitjans de comunicació, multimèdia, discogràfic i musical, i el de les arts escèniques i visuals. L'ICIC va optar per criteris essencialment industrials en la producció cinematogràfica, sense oblidar-ne el component lingüístic.

Pel que fa a l'exhibició de pel·lícules, a les sales es va optar primerament per la promoció de la producció catalana atès l'èxit de produccions com *Companys, procés a Catalunya*, *La ciutat cremada* o *La Plaça del Diamant*, mitjançant ajuts directes a la producció, distribució i exhibició. Pel que fa la doblatge, en iniciar-se les emissions de TV3, i a diferència d'altres televisions d'àmbit autonòmic, les sèries i pel·lícules estrangeres es van emetre doblades al català. Algunes sèries, com *Dallas*, han marcat una fita a la història social de la llengua. S'han incorporat al patrimoni col·lectiu de la llengua les versions catalanes de la gran majoria de les produccions cinematogràfiques de tots els temps. En gran pantalla, primer només es promogué el doblatge de pel·lícules estrangeres de manera ocasional, com és el cas de *Carros de foc*. Atès el gran creixement del mercat cinematogràfic català els anys noranta i que només amb la televisió no era possible accedir a la distribució per vídeo primer i per DVD més tard, la Direcció General de Política Lingüística va impulsar una línia d'ajuts al doblatge i una campanya amb el títol de *Cinema en català* (1991-1994) que comportà el doblatge d'algunes grans produccions europees com *Tots els matins del món*, *El príncep de les mareas* o *Indoxina*. Aprofitant la via que va obrir la Llei espanyola del cinema (Llei 17/1994, de 7 de juny) que establia que, per a obtenir llicències de doblatge de pel·lícules america-

nes, el doblatge a llengües espanyoles diferents de la castellana comportava una bonificació diverses pel·lícules europees es van doblar per iniciativa de companyies distribuïdores. També es va iniciar la distribució de pel·lícules doblades, sobretot les infantils, en format de vídeo.

Amb tot, les companyies nord-americanes, que controlen més del 65% del mercat eren reticents a doblar les produccions. L'any 1998, el Decret de 8 de setembre, que establia quotes de doblatge i d'exhibició al català per a les pel·lícules de gran difusió, provocà una negociació amb la patronal americana que agrupa les cinc grans productores mundials MPA, i amb FEDICINE, la patronal espanyola, que es va cloure amb l'acord de 8 de maig de 2000 de derogar el Decret i el compromís de les companyies de doblar al català les produccions americanes de més gran impacte, encapçalades per les destinades al públic infantil. S'hi sumaren totes les grans companyies —la darrera fou la Warner el novembre de 2001 amb Harry Potter, després d'una campanya popular molt activa— el nombre de produccions doblades va créixer considerablement (fins a 30, l'any 2003) i el nombre absolut d'espectadors en català també: aquell any va superar per primera vegada el milió, per molt que no superés el 3% dels espectadors de cinema de Catalunya, atesa la mala distribució de les versions catalanes.

1.5.5 *Societat de la informació i tecnologies lingüístiques*

La necessitat de transmetre amb rapidesa un elevat volum de documentació, de gestionar gran nombre de dades i de disposar de sistemes que permetin la selecció de la informació útil en cada moment exigeix el tractament automàtic de la llengua. Si la llengua no s'adapta a l'evolució tecnològica, no pot ser apta per a totes les situacions de comunicació. Adaptar-s'hi, sens dubte, amplia el camp de difusió de continguts en la llengua pròpia. Conscient que el català havia d'avançar al compàs de la societat i la tecnologia, la Llei 1/1998, de 7 de gener de política lingüística dedica l'article 29 a les indústries de la llengua i la informàtica, i insta el govern català a afavorir, estimular i fomentar amb mesures

adequades la investigació, producció i comercialització de productes en català relacionats amb les indústries de la llengua, com ara sistemes de reconeixement de veu o de traducció automàtica; la producció, distribució i comercialització de programari en llengua catalana; i la traducció, si s'escau, d'aquests productes al català, així com la presència de continguts en català a les xarxes telemàtiques d'informació.

Durant aquests anys, s'han promogut productes, béns i serveis amb dimensió lingüística: premsa, revistes i publicacions periòdiques, ràdio, televisió, Internet, doblatge cinematogràfic, vídeo i audiovisual, material didàctic i pedagògic, teatre, literatura, jocs i programari. I també s'han impulsat tecnologies lingüístiques de tipologia diversa: bancs de dades, lèxics computacionals, sistemes de traducció automàtica, cercadors, corpus orals i escrits, etc. L'interès per les tecnologies va portar el govern a crear el 1998 un organisme, el *Comissionat per a la Societat de la Informació* de la Generalitat de Catalunya (Decret 125/1998, de 26 de maig), amb la missió de definir i impulsar les accions que havia d'emprendre Catalunya per ser present a la societat de la informació. L'any 1999 el Govern de la Generalitat de Catalunya i el consorci Localret va impulsar el *Pla Estratègic Catalunya en Xarxa (1999-2003)* per facilitar la incorporació de Catalunya a la societat de la informació. El Pla preveia mesures tendents a fomentar l'ús de les noves tecnologies per part de la població i l'administració, incentivar la presència de continguts catalans i estimular la presència del català a Internet. També cal remarcar el foment dels sistemes de traducció automàtica en les parelles de llengües català/anglès, català/francès i català/castellà, i la localització en català de productes de gran repercussió social com el Windows.XP, Office.Net de Microsoft o l'Star Office. De Sun, o els portals d'Internet com Yahoo.

1.6 POLÍTIQUES DE FOMENT: SUBVENCIONS I CAMPANYES

Les polítiques de foment de productes culturals amb elevat component lingüístic fan créixer l'esfera de l'oferta i milloren indirectament

les condicions d'accés a les llengües perquè en redueixen els costos d'elaboració i atenuen les reticències a desenvolupar-los. Encara que ja han estat tractades en els apartats específics corresponents, mereixen menció les actuacions de foment de la premsa escrita amb l'objectiu de catalanització de la premsa local i comarcal. Entre el 1981 i el 1983 s'estableixen les línies de suport genèric a l'edició de llibres en català i a la premsa escrita exclusivament en català, i sobretot entre 1983 i 1996, la política de suport i subvenció assegura la continuïtat de l'*Avui* i facilita l'aparició en català de diaris comarcals (*El Punt* i *Regió 7*), la reconversió al català del *Diari de Girona* i la catalanització de les capçaleres periòdiques no diàries locals i comarcals. Des de 1997, gràcies als acords i ajuts econòmics, *El Periódico* i *El Segre* editen cada dia en català i en castellà versions simultànies idèntiques. En dos anys es multiplica per tres la difusió de la premsa escrita en català, que passa del 8% el 1996 al 25% el 1999. També el foment de l'edició de llibres en català, a través de suports directes i genèrics a l'edició de primeres edicions, i d'específics a obres d'interès cultural especial i a la traducció d'obres escrites en altres llengües. L'any 2001, per exemple, el nombre de títols editats en català va ser de 8.015, amb més de 24,1 milions d'exemplars que representaven el 22,4% dels produïts a Catalunya. Cal tenir en compte, a més, que Catalunya és una de les més grans productores mundials de llibre en castellà.

Al marge de les iniciatives esmentades, la Generalitat de Catalunya ha fomentat l'ús del català en les activitats laborals, professionals, mercantils, publicitàries, culturals, associatives, esportives, lúdiques i de qualsevol altre mena, per mitjà de subvencions atorgades anualment per convocatòria pública a iniciatives adreçades a augmentar el coneixement i l'ús social de la llengua catalana. També per mitjà d'altres mecanismes específics s'han dut a terme polítiques de foment del coneixement i ús del català i de potenciació d'hàbits i actituds favorables a la presència social del català: productes concrets, assistència a fires no permanents, campanyes i programes, premis, suports econòmics, etc. En citarem, a títol orientatiu, alguns.

Els diversos programes de difusió i les campanyes publicitàries per

a la promoció de la llengua que s'han realitzat en aquesta etapa han buscat l'adhesió a la llengua reforçant els valors que la fan diferent i preuada amb la voluntat de facilitar la relació personal o professional i la cohesió de la societat amb missatges tramesos per via d'anuncis de televisió, publicitat a la premsa, falques de ràdio i publicitat exterior (cartells, cabines), actes públics arreu de Catalunya i entrevistes i intervencions als mitjans de comunicació, etc.

La primera campanya lingüística impulsada per la Generalitat el 1982 amb l'eslògan *El català, cosa de tots*, convidava a compartir la responsabilitat de recuperar la llengua a l'administració i les relacions interpersonals i a comprometre la convivència entre els parlants. Plantejava escenes de tolerància lingüística en situacions quotidianes en falques radiofòniques i un curtmetratge. La campanya va afavorir l'aprovació de la Llei de normalització lingüística de 1983 i va suposar una formulació des del govern d'una reivindicació de la societat. S'impulsa l'any 1985 una campanya adreçada a diversos sectors socials amb l'eslògan *Que aquí es parli català... depèn de vostè* per incidir en la necessitat que els catalanoparlants no canviessin de llengua amb interlocutors percebuts com a no-catalanoparlants. La Generalitat i una dotzena d'organitzacions empresarials i sindicals van acordar de col·laborar en el programa sectorial *En català, tu hi guanyes*, per implicar els empresaris i els treballadors en l'ús del català en les feines d'atenció al públic al comerç i l'hoteleria. El 2003 la Generalitat posà en marxa una campanya adreçada a tota la població, i especialment als catalanoparlants que, amb l'eslògan *Tu ets mestre*, reforçava el mateix missatge que calia que els catalanoparlants mantinguessin el català amb els immigrants per no discriminar-los.

A banda de les campanyes adreçades a la població en general també s'han dut a terme campanyes dirigides a sectors determinats, algunes citades en l'apartat corresponent:

Bars, cafeteries i restaurants (1986)

Retolació en català d'establiments comercials. Es nota prou que som a Catalunya? (1987)

El català sobre rodes, adreçada a autoescoles, tallers, venedors, asseguradors (1990)

Català als jutjats (1990)

El català, eina de feina, amb Comissions Obreres (1991)

L'hoteleria i la restauració: El català et serveix, amb la Unió General de Treballadors (1992)

Català al cinema (1994)

El Consorci per la Normalització Lingüística ha estat molt actiu també en el desenvolupament de programes de sensibilització que complementen les actuacions dels programes generals de normalització lingüística, com ara la difusió dels jocs en català, les campanyes de Nadal, la promoció dels productes etiquetats en català, la difusió dels programes informàtics disponibles en català (distribució del CD-ROM de programari lliure), la difusió del cinema en català, el suport a iniciatives legislatives pel plurilingüisme als segells, etc. S'ha esmentat també que el primer semestre de 2002, el Centre de Cornellà de Llobregat va iniciar el programa pilot *Voluntaris per la llengua*, estès després a tot el territori com a complement dels cursos presencials de català. Aquell any, el programa comptava ja amb 700 catalanoparlants disposats a dedicar un mínim de deu hores a conversar amb nouvinguts inscrits en els cursos inicials de català i 119 entitats adherides.

1.7 ESTUDIS SOBRE LA REALITAT LINGÜÍSTICA

El disseny d'estratègies de planificació lingüística necessita basar-se en informació sobre la realitat de la llengua. Per això, ja des dels inicis, ha estat clau l'Institut de Sociolingüística Catalana en l'elaboració d'informes i estudis sobre la situació sociolingüística i en el seguiment de la normativa i la jurisprudència sobre dret lingüístic, que han permès orientar les decisions polítiques i també assessorar la ciutadania i altres institucions en aquestes matèries. L'Institut ha configurat i ges-

tionat sistemes de mesura i avaluació de l'evolució de la llengua catalana i ha dut a terme l'organització d'un centre de documentació especialitzat en matèria de sociolingüística, dret lingüístic i planificació lingüística, accessible als estudiosos, amb les recerques efectuades en terres de parla catalana i altres situacions comparades que, l'any 2003, era un referent d'altres polítiques lingüístiques protagonitzades per altres països.

Es va analitzar la situació sociolingüística i les possibilitats de transformar-la que va donar lloc als *Estudis i propostes per a la difusió de l'ús social de la llengua catalana* (1991). Es van realitzar treballs sobre publicitat a la via pública i retolació d'establiments (1997 i 1999), els hipermercats i cadenes de supermercats a Catalunya (1998 i 2000), supermercats i hipermercats a l'Anoia, el Bages, el Berguedà i la Cerdanya (2001), benzineres i centres sanitaris (1998), empreses de l'Institut de l'Empresa Familiar, indústries de vins i caves, empreses associades a la Unió Catalana d'Entitats Asseguradores i Reasseguradores (2002), empreses associades a la Confederació Empresarial de la Comarca de Terrassa, etc. Es participà també en estudis com *Language use survey: a sociolinguistic approach to the minority languages in the European Union*, l'*Informe Pentecosta: coneixements i usos lingüístics entre el jovent castellanoparlant bilingüïtzat a Catalunya o l'Euromosaic sobre llengües minoritzades als nous estats membres (Suècia, Finlàndia i Àustria)*.

També es van realitzar enquestes a mostres de població adulta, es va desenvolupar l'INUSCAT (Índex de l'ÚS del CATalà) a partir de fonts estadístiques i enquestes que permeteren estudis sobre el català en la producció cultural, el món socioeconòmic i l'Administració, sobretot. També es van realitzar recerques per conèixer els usos interpersonals de la població adulta en entorns familiars i laborals, per saber el grau d'acceptació de pel·lícules en català per la població, l'opinió respecte la política lingüística de la Generalitat o l'aplicació de la Llei 1998.

En un ordre diferent, citem els estudis sobre els censos de 1975 a les comarques de Barcelona i de 1981, 1986, 1991, 1996 i 2001, que han permès de configurar els mapes sociolingüístics de Catalunya de forma

homogènia i seriada. Aquests estudis, elaborats sobre les dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya per experts independents, constitueixen un document incontestable sobre l'evolució del coneixement social de la llengua a Catalunya i també la resta de l'àrea lingüística del català. Per a les dades sobre l'ús del 2002 es va iniciar el projecte d'estadística sobre *Usos Lingüístics*, amb els Governos d'Andorra i de les Illes Balears i amb les universitats valencianes. La Generalitat assumí també l'estudi de les comarques catalanoparlants de l'Aragó i de la Catalunya Nord. Aquest projecte va oferir dades d'ús lingüístic personal, familiar, interpersonal i públic a tot el domini del català de manera simultània i homogènia. A Catalunya, el 2003, el català és la llengua habitual del 50,1% dels catalans i el 40,4% de la població usava el català com a primera llengua quan eren petits. La diferència de gairebé deu punts indica que part de la població procedent de les onades migratòries ha anat assumint el català amb naturalitat i s'hi identifica. Segons aquesta estadística, el 97% de la població entén el català, el 84,7% el sap parlar, el 90,5% el sap llegir i el 62,3% el sap escriure.

Pel que fa a l'ensenyament, el curs 1978-1979 només un 2% dels centres impartia les classes en català, el 1989-1990 un 36% i el 1994-1995 s'arribava al 74%. En el cas de pel·lícules en català, el 1977 només dues ocupaven la cartellera; el 1982, 13; el 1990, 20; el 2002, 92; i el 2003, 104. La política duta a terme els anys anteriors i l'evolució de la societat revelava l'any 2003 que en les relacions familiars, català i castellà tenien un ús equiparable i que amb les amistats es feia servir més el català que el castellà (42,3% davant del 37,5%), diferències a favor accentuades amb els companys de feina amb un 43,4% d'ús exclusiu o preferent. Una dada transcendent que fa pensar en l'èxit de la política de conjunció lingüística. És obvi que l'ús varia segons el sector, més alt en l'àmbit mèdic i el petit comerç, inferior a les grans superfícies, per exemple. Més de la meitat de les hores que la població escolta la ràdio són en català. Superen en un punt les hores que la població veu la televisió en català i pel que fa a la premsa escrita la desproporció és elevada atesa la diversitat de l'oferta en castellà. Com hem vist en parlar del coneixement de la llengua, es pot comptar amb les dades

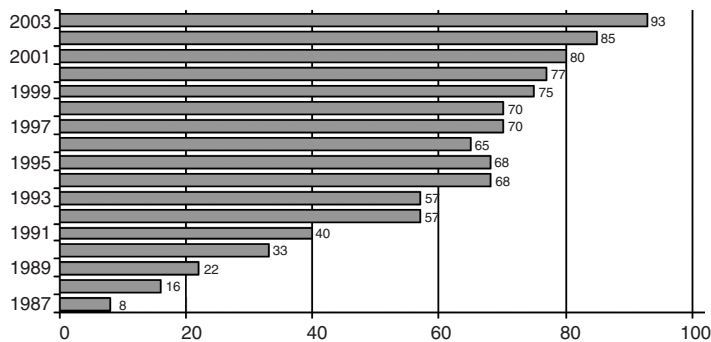
lingüístiques del cens elaborades per l'Institut d'Estadística de Catalunya de 1986, 1991, 1996 i 2001. Per primera vegada, es pot valorar la influència de la immigració respecte al coneixement del català. Les dades demostren que entre la població de nacionalitat espanyola s'incrementa el coneixement del català i que cal abordar amb polítiques actives el repte de la immigració.

1.8 EL CATALÀ, MÉS ENLLÀ DEL DOMINI LINGÜÍSTIC

Com s'ha esmentat en el volum dedicat a l'obra de govern en l'àmbit universitari i de recerca, per l'Ordre del conseller d'Ensenyament i del conseller de Cultura de 20 de gener de 1988, la Generalitat de Catalunya va constituir la Comissió de Promoció de l'Ensenyament del Català a les universitats de fora de l'àmbit territorial de Catalunya, modificada per l'Ordre d'11 de gener de 1993. La Comissió, presidida pel director general d'universitats i formada pel director general de Política Lingüística del Departament de Cultura, especialistes en filologia, entre d'altres càrrecs, tenia la missió de consolidar i estendre l'ensenyament de la llengua catalana a l'àmbit universitari de fora de Catalunya.

El 5 d'abril de 2002 els presidents del govern de Catalunya i el de les Illes Balears signaven el conveni de constitució del que esdevenia l'organisme comú per a la projecció exterior de la llengua i la cultures catalanes, l'Institut Ramon Llull, que havia estat aprovat respectivament pels seus governs el 30 de novembre i el 4 de desembre, com preveia l'acord que els consellers de Cultura de Catalunya i d'Educació i Cultura de les Illes Balears havien signat el 17 d'abril de 2000 a Palma. És bo de remarcar que volgutament per tots dos governs es creava, en pla d'igualtat, el primer organisme comú a dos països de parla catalana. Amb l'aprovació unànime dels seus parlaments es reconeixia fermament i explícitament la unitat de la llengua i el compromís compartit de fer-la present internacionalment. La implicació, com a vocals del seu Patronat, de 21 personalitats de la creació artística, la literatura i la

Evolució de la Xarxa de lectorats de català (1987-2003)

cultura catalanes reconeguts a nivell nacional i internacional reforçava encara més aquest compromís. Remarquem, a banda de les fites en matèria cultural, que l'Institut prenia el relleu de la Generalitat de Catalunya en la coordinació de la Xarxa de lectorats de català que havia iniciat el camí el 1986 amb vuit universitats. En el curs acadèmic 2002-2003, va coordinar la Xarxa integrada per 85 universitats de 23 països i va estudiar la viabilitat d'incorporar estudis de català en els plans d'estudis en altres 22 universitats. Arribà a acords específics amb 13 noves universitats que van permetre d'estendre la Xarxa per al curs 2003-2004 a 93 universitats de 27 països d'arreu del món.

Perquè sigui valorada una llengua, primer ha de ser coneguda. Aquesta és la finalitat que ha impulsat la presència activa de Catalunya a les fires internacionals centrades en l'ensenyament de llengües de París, Berlín i Madrid, amb estands i exposicions de material didàctic, classes d'iniciació al català i sessions i conferències sobre la seva història i situació.

1.9 L'ARANÈS, LLENGUA PRÒPIA I OFICIAL DE L'ARAN

L'Estatut de Catalunya del 1978 estableix que l'aranès, variant de la llengua occitana pròpia de la Vall d'Aran, serà objecte d'ensenyament

i protecció. L'any 1982, impulsades pel Departament de Cultura, s'establiren les normes ortogràfiques de l'aranès amb ple respecte a la unitat de la llengua occitana. La Llei 16/1990, de 13 de juliol, sobre el règim especial de la Vall d'Aran, que atorga a la Vall un règim d'autonomia administrativa, reconeix l'adscripció de l'aranès a la llengua occitana i estableix que és oficial a la Vall d'Aran; juntament amb el català i el castellà, d'acord amb l'article 3 de l'Estatut. La Generalitat i les institucions d'Aran han d'adoptar, d'acord amb aquesta llei, les mesures que en garanteixin el coneixement i l'ús normal i atorga competència plena al Conselh Generau d'Aran per al seu foment i ensenyament. D'acord amb aquestes normes, l'aranès s'ha ensenyat en tots els nivells de l'ensenyament obligatori i és llengua vehicular d'aprenentatge amb el català. El Consell General i els ajuntaments de l'Aran l'usen normalment en la documentació interna i en les comunicacions amb la ciutadania de l'Aran. La Generalitat i el Consell han col·laborat en l'organització del seu ensenyament al personal al servei de les administracions destinats a la Vall d'Aran. Així, en aquest període l'aranès ha obtingut reconeixement i protecció institucional amb un resultat global concret: L'Aran és l'únic territori de llengua occitana on té la consideració d'oficial.

1.10 CONCLUSIÓ

A mode de conclusió, afirmem que la realitat de la situació de la llengua catalana, després de 23 anys de suport institucional, ha millorat progressivament i de manera constant en el coneixement i en l'ús, ha adquirit cotes més altes de presència en les funcions públiques, ha crescut en tots els àmbits en xifres absolutes i no ha retrocedit en xifres relatives en cap àmbit de manera substancial. El procés de normalització lingüística liderat pel govern de Catalunya ha estat reconegut com un procés de referència mundial, ha fet guanyar presència al català en l'activitat social i professional, la documentació notarial i mercantil, l'edició i el consum de llibres, la publicitat comercial, la premsa diària,

la radiodifusió privada, la cinematografia, les tecnologies i Internet. L'Administració de la Generalitat i dels ajuntaments, l'ensenyament no universitari i els mitjans de comunicació institucionals funcionen normalment en català, i la toponímia i la seva senyalització són catalanes. El nivell de comprensió oral arriba al 95% de la població i la capacitat d'expressió oral supera el 75%. A més, els grups de menys de 35 anys superen la mitjana i els menors de 25 anys dominen les quatre capacitats comunicatives, al marge de la seva procedència. El català ha crescut. Mai abans no havia comptat amb tants parlants ni amb nivells tan alts de comprensió i expressió per la natural transmissió familiar i la incorporació de nous parlants vinguts d'altres espais geogràfics. Els qui tenen el castellà com a llengua habitual és per procedència geogràfica o familiar i no per abandonament del català.

La política lingüística aplicada entre els anys 1980-2003 ha tingut continuïtat i èxit en relació als objectius establerts a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i d'acord amb el marc jurídic-constitucional que estableix. Malgrat que el desplegament reglamentari de la Llei de Política Lingüística hagi estat positiu, és necessari remarcar encara els obstacles per a la seva aplicació a l'Administració d'àmbit estatal, sobretot la de justícia, i el món socioeconòmic, i també la dificultat per avançar en el reconeixement de l'oficialitat efectiva i jurídica del català, a Espanya i a la Unió Europea. El català, amb segles d'història i una tradició cultural valuosa i activa manté, però, la posició entre les grans llengües i les llengües menors i les seves característiques la fan singular: un volum de parlants i una varietat d'usos superior a d'altres llengües d'estat europees. Ha estat un eix essencial per a la cohesió d'una societat diversa, també lingüísticament. Posició que mantindrà si compta amb l'acció decidida de les autoritats polítiques i acadèmiques, el compromís dels sectors econòmics i intel·lectuals i la implicació de la ciutadania per preservar l'espai instrumental i simbòlic que li és propi i penetrar en els nous espais del món d'avui. La llengua catalana s'ha reforçat com a forma d'expressió originària de la cultura catalana i ha pogut contribuir a la cohesió social del país.

2. Museus

Les polítiques de la Generalitat en matèria de museus van tenir dos períodes clarament diferenciats. El primer, que abasta els deu anys inicials de govern, es distingeix per un primer reordenament del complex museístic heretat del període pre-democràtic. El segon període, des del 1990 fins al 2003, es caracteritza per l'estructuració definitiva i l'impuls que es va donar al sistema museístic sota la llei 17/1990, de museus, la qual perseguia la consolidació d'un sistema modern i avançat.

El 1979 Catalunya tenia 248 museus. En termes absoluts, la xifra és certament alta, sobretot si se la compara amb la d'altres territoris de l'Estat, però la qualitat tant del sistema en el seu conjunt com de la majoria de les instal·lacions, una per una, era força pobre. L'absència d'una planificació conjunta havia desembocat en un complex museístic desordenat i confús, sense cap mena de sentit per al país. Per exemple, hi havia museus que per les seves col·leccions tenien una importància nacional però la titularitat dels quals era municipal. Alhora, una bona part d'ells, petits museus municipals que havien aconseguit sobreviure malgrat no rebre ajuts de cap institució superior, es trobaven amb unes instal·lacions deficientes, sense el personal tècnic adequat ni les col·leccions correctament documentades, sense poder garantir la seguretat dels fons...

A l'espera d'una futura llei que establís el marc organitzatiu general dels museus catalans i els mitjans d'arribar-hi —el primer avantprojecte es presentà al Parlament el 1982—, les actuacions del Departament de Cultura van prioritzar la resolució de dos aspectes. D'una banda, s'engegà una política d'inversions i subvencions per obres d'adequació i millora de les infraestructures. De l'altra, es dissenyà una primera ordenació, forçosament provisional, que posés les bases d'un sistema de museus propi pel país.

2.1 EL SISTEMA DE MUSEUS

Igual que el d'arxius i el de biblioteques, el primer sistema de museus català s'articulà en dues direccions. A la cúspide hi figuraven els nacionals; a la base, els comarcals.

2.1.1 *Els museus nacionals*

El *Llibre Blanc dels museus de la ciutat de Barcelona*, elaborat el 1979, ja parlava de la necessitat de crear museus nacionals, és a dir, «museus que pel seu contingut mostressin permanentment una visió global de Catalunya, ja fos en general o en el camp d'una disciplina determinada, i que per l'envergadura i l'especialització de les seves instal·lacions tècniques poguessin estendre el seu servei museístic a tot Catalunya». La Generalitat va recollir aquesta idea i en va preveure, el 1980, quatre: el Museu d'Arqueologia de Catalunya, el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, el Museu d'Art de Catalunya i el Museu de la Ciència i de la Tècnica. Els nacionals havien de sintetitzar la història, la cultura i la personalitat nacional catalana.

2.1.2 *La xarxa de museus de Catalunya (1982-1990)*

La seva creació obeïa un doble objectiu. El primer era configurar una xarxa coordinada per la Generalitat que abastés tot el territori català, que cada comarca disposés d'un museu. El segon era el de prestar la cobertura econòmica i l'assessorament necessaris perquè poguessin modernitzar-se.

La Xarxa la configuraven museus de quatre tipus segons l'abast geogràfic i temàtic de les seves col·leccions i els serveis que podien oferir:

- **Museus comarcals.** Estan destinats a servir de síntesi dels diferents aspectes i testimonis de la història, la cultura i la natura de la co-

marca a la qual estan inserits. Incideixen particularment en els trets específics de l'àrea corresponent i estenen el seu servei a tota la zona. Vetllen per la salvaguarda del material museístic de la comarca, tenen cura de la conservació d'aquest material, procedeixen a documentar-lo i en fomenten l'estudi, realitzen la difusió dels valors culturals que aquest material representa i coordinen i proporcionen serveis tècnics als museus locals de la comarca.

- **Museus locals.** Són aquells que es dediquen a estudiar, recollir i explicar la història, la cultura i la natura d'una localitat o una zona concreta.

- **Sales d'exposició permanent.** Es preveia la seva existència en aquells llocs on no pogués obtenir-se el nivell de serveis d'un museu local però en què es reunissin les condicions de seguretat i conservació bàsiques i un patrimoni moble que ho justificués.

- **Museus monogràfics.** Són aquells museus especialitzats en un tema concret.

Els museus, independentment de qui n'ostentés la titularitat, no estaven legalment obligats a incorporar-se a la Xarxa, aquesta era una decisió que voluntàriament podien prendre llurs propietaris. La inclusió es formalitzava mitjançant la signatura d'un conveni en què les institucions implicades assumien uns drets i uns deures. La Generalitat tenia cura de l'assessorament tècnic i organitzatiu —inventariava i documentava els fons—, es feia càrrec de les restauracions necessàries —a través del Centre de Restauració de Béns Mobles— i es comprometia a assignar personal tècnic qualificat i una part dels fons econòmics necessaris per al bon funcionament del museu. Els propietaris, per la seva banda, es feien càrrec dels serveis mínims (corrent, aigua, etcètera). La gestió era col·legiada.

El 1986, la Xarxa aplegava 31 museus, que aquell any foren visitats per 253.474 persones: Museu del Montsià a Amposta, Museu Comarcal de la Noguera a Balaguer, Museu Arqueològic de Sant Pere de Galligants a Girona, Museu d'Art de Girona, Museu Comarcal de l'Anoia, Museu Comarcal del Maresme, Museu de la Conca de Barberà, Museu Comar-

cal de la Garrotxa, Museu Comarcal de Reus, Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, Museu d'Història de Tarragona, Museu Comarcal de Tàrrrega, Museu de les Terres de l'Ebre, Museu dera Val d'Aran, Museu d'Arbúcies, Museu d'Arenys de Mar, Museu Local Arqueològic d'Artesa de Lleida, Museu-Arxiu Municipal de Calella, Museu Municipal de Llívia, Museu Molí Paperer de Capellades, Museu de Lloret de Mar, Museu de Premià de Mar, Museu del Montgrí i del Baix Ter, Museu Municipal «Josep Aragay» de Breda, Museu del Pagès de Castellans, Museu del Raier de Coll de Nargó, Museu de Gavà, Casa-Museu Enric Prat de la Riba de Castellterçol i el Museu de les Excavacions d'Ullastret.

El gruix de les inversions de la Generalitat —al voltant dels 50 milions de pessetes cada any— en la Xarxa de Museus Comarcals s'executà en obres de millora de les infraestructures. Així mateix, també atengué altres aspectes com el projecte museogràfic, la documentació de les col·leccions i la instal·lació de mesures de seguretat.

En un cert sentit, la Generalitat no obtingué els resultats que esperava de la Xarxa de Museus de Catalunya (XMC): l'objectiu últim —que totes les comarques disposessin d'un museu— no s'acomplí. En algunes comarques no hi havia suficient col·lecció com per bastir un museu. De totes maneres, la Xarxa sí que fou útil en tant que gràcies a ella una part important dels museus catalans es modernitzà.

La Llei 17/1990 establí l'estructura definitiva del sistema de museus de Catalunya. És una Llei pensada pel territori, i pensada tenint present les col·leccions i la seva temàtica. Amb un sistema de museus nacionals amb el seu corresponent desplegament territorial, ja sigui el de la Ciència i la Tècnica, o el mateix d'Arqueologia, i els jaciments arqueològics que comencen a musealitzar-se i ser visitables. Per tal d'explicar la història d'un territori concret, la comarca posem per cas, i quan les col·leccions no permeten parlar de museus, es dissenyen els centres d'interpretació i explicació del territori. Sobre el tipus de museus, la llei els agrupa en tres categories:

- **Els museus nacionals.** La novetat que incorporava la Llei era la possibilitat que els museus nacionals tinguessin seccions arreu del ter-

ritori que en depenguessin, amb la qual cosa es pretenia, d'una banda, establir una configuració descentralitzada dels museus nacionals; de l'altra, articular diverses xarxes temàtiques encapçalades per cada museu nacional.

Els museus nacionals han de ser creats mitjançant una Llei. La 17/1990, en les disposicions addicionals, en crea tres: el Museu Nacional d'Art de Catalunya, el Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya i el Museu d'Arqueologia de Catalunya. Es plantejava en aquell moment la creació del Museu d'Etnologia de Catalunya, més pensat com una xarxa sobre el territori, que no amb una infraestructura cultural concreta, de la que els fons haguessin estat relativament importants; en canvi en el territori, si que les col·leccions hi eren presents.

- **Els museus d'interès nacional.** Aquesta nova categoria tenia per objectiu que aquells museus que tinguessin una significació especial a causa de la importància i l'elevat valor del conjunt de les seves obres rebessin un tractament preferent per part de l'administració pública. La declaració de museu d'interès nacional la promulgaria la Generalitat, però hauria de comptar amb la conformitat dels propietaris. Es pensava en aquell moment en els museus de l'església, els museus Diocesans, fundats a la segona meitat del segle XIX la majoria, i que recollien l'art de les diòcesis, per tant, dels territoris de Catalunya. Són privats, però riquíssims en col·leccions, i que calia ordenar dins el sistema de museus del país.

- **Els museus comarcals, locals i monogràfics.** Els museus locals comarcals són aquells museus promoguts o mantinguts pels ens locals que ofereixen una visió global de la història, de les característiques humanes i naturals o de la riquesa patrimonial de la comarca o d'una localitat. Tenen la funció de recollir, conservar, documentar, estudiar i difondre els testimonis culturals més representatius de la comunitat en què es troben. Els museus monogràfics són aquells museus especialitzats. La Llei 17/1990 preveu que la Generalitat haurà de donar-los ajuts específics.

Una altra novetat de la llei 17/1990 és la creació de la Junta Museus de Catalunya (JMC), continuadora de la Junta de Museus de Barcelona de 1906, és una figura independent de les diferents administracions operants a Catalunya que té la funció de vetllar pel bon funcionament del patrimoni museístic del país. Representa la voluntat de col·laboració i participació institucional en la gestió dels museus catalans.

2.2 ELS MUSEUS NACIONALS CATALANS

2.2.1 *El Museu Nacional d'Art de Catalunya*

El Museu Nacional d'Art de Catalunya té els seus orígens a finals del segle XX, quan es creà el Museu d'Antiguitats de Barcelona. Inicialment, els fons que el constituïen provenien de les desamortitzacions dels béns eclesiàstics que havien tingut lloc aquest mateix segle. A partir de 1907, l'Institut d'Estudis Catalans i la Junta de Museus de Catalunya —però sobretot la Mancomunitat a partir de 1914— portaren a terme una important tasca destinada a recuperar i salvaguardar del patrimoni artístic català. Va ser aleshores quan se salvaren les pintures murals de les esglésies romàniques dels Pirineus, el mobiliari gòtic, etcètera. El 1934, la Generalitat republicana inaugurà el Museu d'Art de Catalunya, al Palau Nacional, amb un discurs complet —des del preromànic fins al segle XX— sobre l'evolució de l'art català. Durant el franquisme, el museu quedà en mans de l'Ajuntament de Barcelona, que en separà les obres dels segles XIX i XX i les portà al nou Museu d'Art Modern, a la Ciutadella, mentre que el romànic i el gòtic es van quedar a Montjuïc.

El 1990, la llei de museus el va refundar i definir de nou. El MNAC, estableix la llei, «mostra permanentment l'expressió artística catalana i dels territoris més relacionats culturalment amb Catalunya, en els diferents períodes històrics, fins l'actualitat». Així mateix, la llei disposava la reintegració en el MNAC de les col·leccions romànica i gòtica, la col·lecció d'Art Modern —provinent del Museu d'Art Modern de l'Ar-

senal de la Ciutadella— i la del Gabinet Numismàtic. La gestió i la titularitat l'ostentarien, constituïts en un patronat i en un consorci, la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona. La justificació d'incloure el Gabinet Numismàtic ve donada per la cronologia que tenen les col·leccions numismàtiques, i per què, com el museu d'Art, estava gestionat per l'Ajuntament de Barcelona.

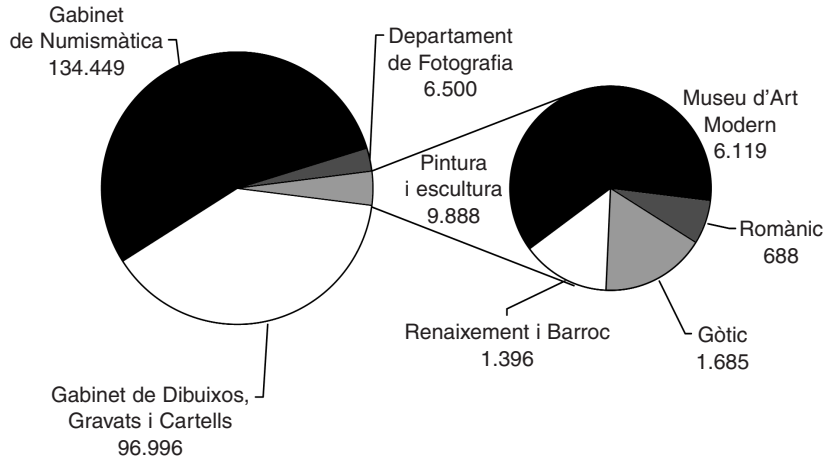
Però el 1990 la seu del Museu d'Art de Catalunya es trobava en un estat força deteriorat i calia reformar-la. El Palau Nacional s'havia aixecat per allotjar el pavelló espanyol de l'Exposició Universal de Barcelona de 1929, no com a instal·lació museística. Així mateix, per la seva posició, com a mirador privilegiat sobre la ciutat i element emblemàtic d'una de les il·letes més característiques de Barcelona es va decidir mantenir-hi la seu, a pesar dels costos extraordinaris que adequar el vell Palau suposava. Les obres de remodelació, ampliació i adequació s'executaren en diverses fases. La primera s'enllestí el 1995, i permeté l'obertura al públic de la secció d'Art Romànic; la segona, el 1997, inaugurà la secció d'Art Gòtic; la tercera, iniciada l'any 2000, culminà el 2004 amb l'exposició de les col·leccions de Renaixement i Barroc, les procedents del Museu d'Art Modern de la Ciutadella, de la Col·lecció Cambó, del Gabinet Numismàtic, del Gabinet de Dibuixos i Gravats i el trasllat al Palau Nacional de la Biblioteca d'Història de l'Art. En total, entre el 1991 i el 2003 la Generalitat va invertir-hi al voltant de 47 milions d'euros al MNAC en concepte d'obres.

A partir de 1997 el projecte museístic s'amplià amb la incorporació de la fotografia, i el 2000 es completà amb la creació de tres seccions: el Museu del Cau Ferrat de Sitges, el Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú i el Museu Comarcal de la Garrotxa. Les adquisicions realitzades pel mateix MNAC i les donacions privades han anat engrosint les col·leccions. El gener de 2005 el museu reunia un total de 247.833 obres,² classificades del la següent manera:

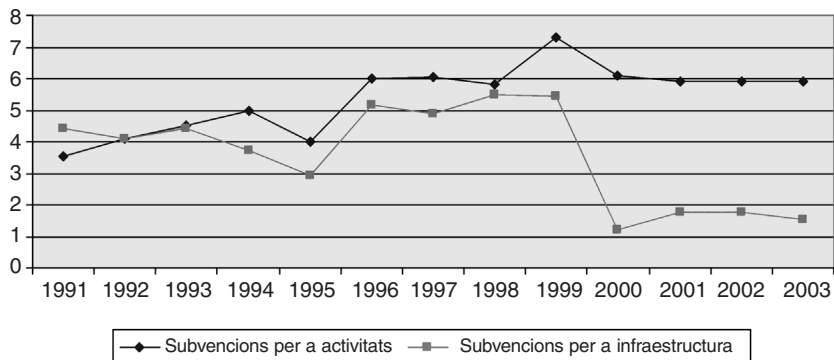
A banda de les col·leccions exposades permanentment, el MNAC

2. Comptabilització i informatització del fons. Gener 2005. Departament de Documentació. http://www.mnac.es/doc/lan_001/fonsgen2005.pdf

Fons del MNAC

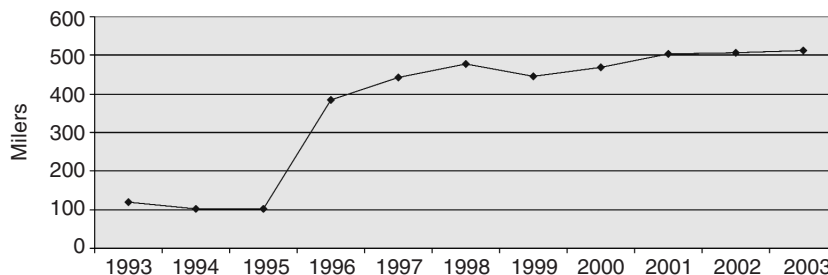

Despesa de la Generalitat al MNAC (1991-2003)

també ha organitzat i acollit exposicions temporals, ha organitzat exposicions fora de Catalunya, ha organitzat exposicions itinerants, ha col·laborat amb exposicions alienes, ha organitzat cursos, conferències i altres activitats relacionades amb l'art. Així mateix, disposa d'uns serveis tècnics que s'encarreguen de la conservació preventiva i la restauració de les obres que guarda. La Biblioteca d'Història de l'Art la constitueixen, el 2002, 154.000 exemplars.

Evulció del nombre de visitants al MNAC (1993-2003)

En total, entre 1992 i 2003 el Departament de Cultura ha destinat al MNAC més de 110 milions d'euros, 70 dels quals per subvencionar activitats museístiques .

Pel que fa a espectadors, entre 1993 i 2003, més de quatre milions de persones han visitat el MNAC.

2.2.2 *El Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya*

La construcció d'un museu dedicat a la ciència i a la tècnica era una vella aspiració dels enginyers catalans que ja s'havia plantejat a finals del segle XIX. La Generalitat republicana, els anys 30 en recuperà la idea, i fins i tot arribà a ordenar la construcció d'un museu la missió del qual era donar a conèixer el procés d'industrialització a Catalunya, però la guerra paralizà el projecte.

Inspirant-se en altres iniciatives semblants a nivell internacional com els centres com el Smithsonian de Washington o el Deutsches Museum de Munic, el 1976, l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya rescatà de bell nou la idea, i tres anys més tard, amb la finalitat d'ajuntar esforços i de salvaguardar els béns del patrimoni industrial, es constituí l'Associació del Museu de la Ciència i de la Tècnica i d'Arqueologia Industrial de Catalunya.

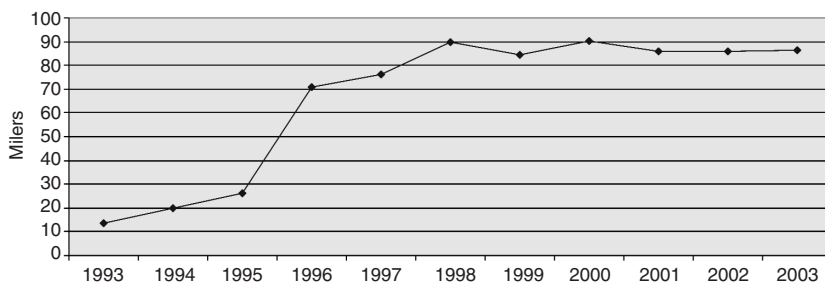
El 1982, la Generalitat va passar a fer-se càrrec del projecte. Un any després la Generalitat i l'Ajuntament de Terrassa compraren, per 160

milions de pessetes, l'antiga fàbrica de teixits de llana «Aymerich, Amat i Jover», situada a la mateixa població vallesana i que es trobava en un estat força deteriorat, amb la finalitat d'ubicar-hi la seu del museu. Obra de Lluís Muncunill, l'edifici constitueix un dels exemples més emblemàtics de l'arquitectura industrial catalana. Poc temps després s'iniciaren les obres de remodelació i adequació de l'edifici, executades en diverses fases, que no s'enllestiren definitivament fins al 1997. El museu ocupa una superfície de 22.000 metres quadrats, la meitat dels quals corresponen a l'espai que ocupava l'antic vapor.

El Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya va ser creat, administrativament, per una ordre de 1985 del conseller de Cultura. La Llei de Museus de 1990 el declarà nacional, i el 1992 passà a ser un ens autònom adscrit al Departament de Cultura.

Les col·leccions del mNACTEC provenen tant de les adquisicions que la mateixa entitat ha practicat com dels dipòsits i de les donacions de particulars. El 2003, el mNACTEC tenia 10.069 objectes —peces— registrats, més un arxiu fotogràfic compost per 22.535 unitats. Pel que fa a exposicions permanents, el mNACTEC havia muntat, fins al 2003, cinc exposicions permanents: «Lluís Muncunill, arquitectura per a la indústria», «Enèrgeia», «La Fàbrica Tèxtil», «El Transport», «Homo Faber». Així mateix, també va organitzar periòdicament exposicions temporals i d'altres d'itinerants. També té un centre de restauració propi i confecciona l'Inventari del Patrimoni Industrial de Catalunya (el 2001 tenia quasi 4.000 fitxes).

Evolució del nombre de visitants al mNACTEC (1993-2003)

Encara que el mNACTEC fou inaugurat el 12 d'abril de 1984, no va ser fins al 1989 —quan s'acabà la primera fase de les obres de restauració de la seu— que obrí definitivament i de manera continuada les portes al públic. Entre el 1993 i el 2003 el visitaren més de 700.000 persones.

La llei de museus, de 1990, estableix que cada museu nacional pot tenir diverses seccions que en depenguin. Això ha permès al mNACTEC estendre's a través a de la geografia catalana i descentralitzar-se, el reglament de la qual es desplega en el Decret 85/1998, de 31 de març. El 2003, el mNACTEC tenia fins a 20 seccions adscrites. Es crea el Sistema del Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.

El sistema territorial del mNACTEC

Farga Palau, Ripoll
Museu del Ferrocarril, Vilanova i la Geltrú
Museu de la Colònia Sedó, Esparreguera
Museu de la Colònia Vidal, Puig-reig
Museu de l'Estampació, Premià de Mar
Museu de la Pell d'Igualada i Comarcal de l'Anoia
Museu Molí Paperer, Capellades
Museu de les Mines, Cercs
Museu del Suro, Palafrugell
Farinera, Castelló d'Empúries
Museu de la Tècnica, Manresa
Serradora, Àreu
Trens Històrics de Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya
Museu de les Mines, Bellmunt del Priorat

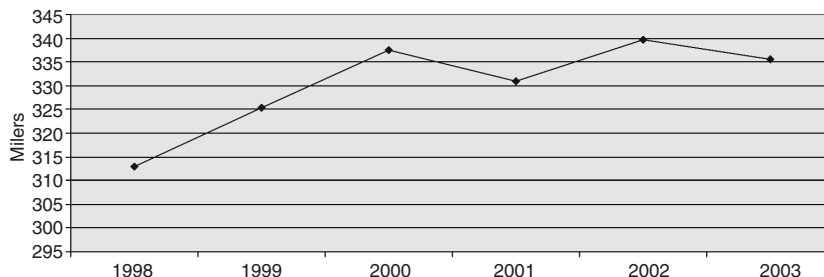
Collecció d'automòbils Salvador Claret
Museu de la Fàbrica Asland, Castellar de n'Hug
Museu Industrial del Ter, Manlleu
Museu de la Torneria, Torelló
Fassina, l'Espluga de Francolí

2.2.3 *El Museu d'Arqueologia de Catalunya*

El 1980 a Catalunya hi havia diversos museus arqueològics: un de titularitat estatal, el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona; i dos que gestionaven les diputacions, el de Barcelona i el de Girona. La Generalitat, única administració competent en matèria de cultura a Catalunya, hauria volgut integrar tots tres museus en un de sol, però el govern de Madrid es va oposar a cedir el MNAT, al·legant el discurs panhispanic de les seves col·leccions, a l'administració catalana. Es partia, doncs, d'aquest handicap.

Així mateix, calia que la Generalitat obtingués les competències que legalment li corresponien i, en definitiva, gestionés els museus amb discursos que afectessin tot el territori. Els museus arqueològics de Girona i de Barcelona —aquest últim gestionava les excavacions d'Empúries— havien de ser administrats, per tant, pel govern de tot el país. La Llei de Museus de 1990 disposà la creació del Museu d'Arqueologia de Catalunya, constituït a partir dels museus arqueològics de Girona i Barcelona, i dels jaciments arqueològics que en depenien. Això explica que el MAC tingui diverses seus —no seccions—: Montjuïc (Barcelona), Sant Pere de Galligants (Girona ciutat), Empúries, Olèrdola i Ullastret. Nasqué, per tant, del buidatge de les diputacions. S'assumien com a nacionals aquelles infraestructures que gestionaven les Diputacions. Així mateix, l'entitat autònoma MAC es fa càrrec dels jaciments arqueològics del poblat ibèric de Castell (Palamós), el del castellet de Banyoles (Tivissa), el del Coll del Moro (Gandesa), el del

Evolució del nombre de visitants al MAC (1998-2003)

Molí d'Espígol (Tornabous) i el de la Roca dels Moros (el Cogul). El 1996 incorporà el Centre d'Arqueologia Subaquàtica.

El 1995 el fons del museu estava constituït per 41.000 peces, 5.750 de les quals estaven exposades. A banda de les exposicions permanents també n'ha anat organitzant de temporals periòdicament a les diferents seus, així com altres activitats de difusió —conferències, camps de treball per a joves, cursos nacionals i internacionals, etcètera— relacionades amb l'arqueologia

2.3 ALTRES MUSEUS

2.3.1 *El Museu d'Art Contemporani de Barcelona*

Tot i les aportacions de Miró, Picasso, Dalí i Tàpies —per esmentar-ne només alguns— a l'art plàstic del segle xx, Catalunya no va disposar fins al 1995 d'un museu d'art contemporani de primer nivell. Espanya, seguint els exemples francès i britànic, havia construït la pinacoteca nacional a la capital de l'Estat, i el Reina Sofia han concentrat tota la producció plàstica contemporània espanyola, inclosa una bona part de la catalana.

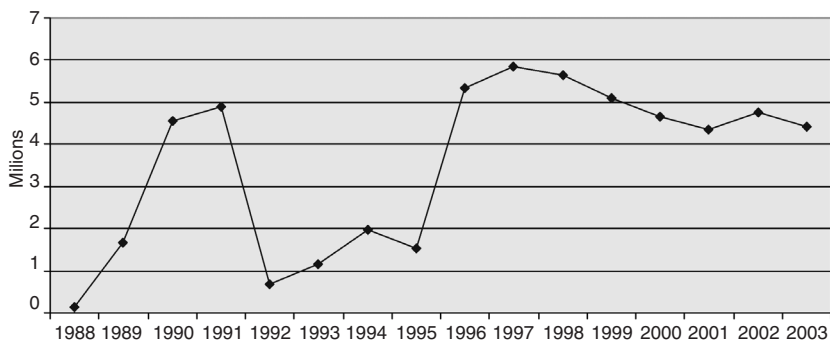
Els orígens de l'actual Museu d'Art Contemporani de Barcelona cal buscar-los en el anys 60, quan el crític d'art Alexandre Cirici Pellicer va defensar la necessitat d'aixecar, a la capital catalana, un museu d'art

contemporani. Dit i fet, Cirici i un grup de persones van començar a recollir obres amb l'objectiu de constituir una primera col·lecció. Finalment, però, i sense haver arribat a trobar un espai que acollís el museu, les condicions imposades pel franquisme els van dissuadir de continuar endavant amb el projecte.

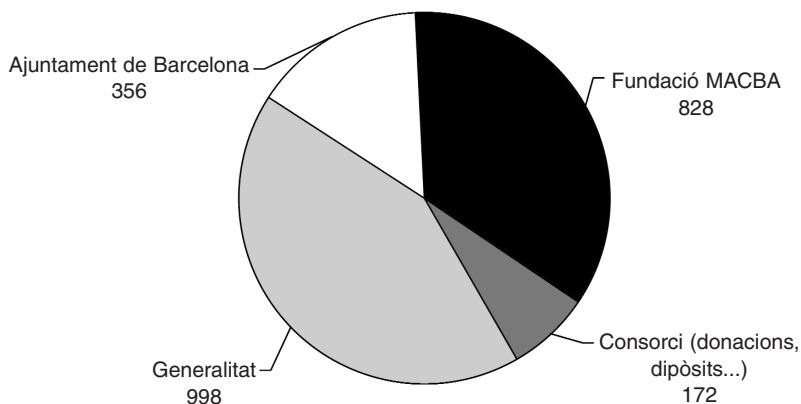
El 6 d'abril de 1988, Jordi Pujol, president de la Generalitat, Pasqual Maragall, alcalde de Barcelona, i Leopold Rodés, president de la Fundació Museu d'Art Contemporani de Barcelona, van signar el document de creació de l'ens públic que havia d'articular la col·laboració de les tres institucions per impulsar i gestionar el Museu d'Art Contemporani de Barcelona. La Generalitat i l'Ajuntament es van comprometre a assegurar la construcció i el manteniment ordinari del museu, mentre que la Fundació es responsabilitzaria de constituir un fons representatiu de la creació artística contemporània, en la qual destacaria l'obra d'artistes catalans o relacionats amb Catalunya. Per una altra banda, 33 empreses del món industrial, en qualitat de Patrocinadors del museu, signaren un contracte de patrocini que preveia l'aportació de 825 milions de pessetes fins al 1992.

El 1989 es presentà públicament el projecte arquitectònic, obra de l'arquitecte Richard Meier. El 1995 es van acabar les obres de construcció de l'edifici i el 28 de novembre es va inaugurar. El Museu tenia una superfície de 16.528 metres quadrats, 5.087 dels quals per a exposicions.

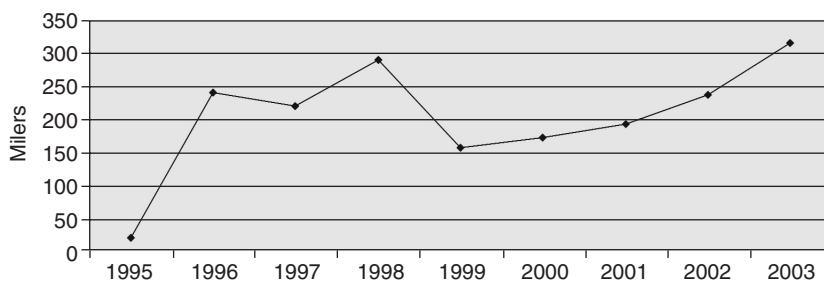
Despesa de la Generalitat al MACBA (1988-2003)

Procedència de les obres del MACBA (2002)

Evolució del nombre de visitants al MACBA (1995-2003)

El fons del MACBA el constitueixen, el 2002, 2.354 obres

Entre el 1995 i el 2003 el MACBA rebé 1.839.713 visitants i organitzà 98 exposicions.

2.3.2 *El Museu d'Història de Catalunya*

La voluntat que Catalunya disposés d'un museu que donés a conèixer la història de Catalunya prové del president de la Generalitat. El projecte museogràfic del MHC defugia el caràcter del típic museu de-

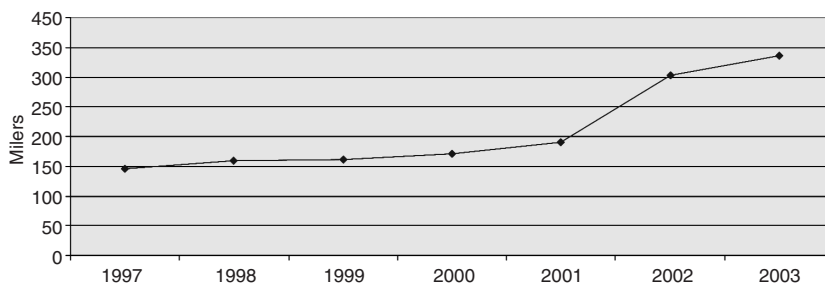
cimonònic, de mer dipòsit d'objectes valuosos exposats; de fet, pràcticament no té col·lecció i gairebé totes les peces que s'hi mostren són recreacions. El MHC és distingeix pel contingut marcadament didàctic, amb un discurs fàcilment entenedor i assequible.

El Decret de creació i estructuració (Decret 47/1996, de 6 de febrer) estableix que els seus objectius són «conservar, exposar i difondre la història de Catalunya com a patrimoni col·lectiu i enfortir la identificació dels ciutadans amb la història nacional». Per tal d'assolir-los, el museu «ha d'incentivar i organitzar activitats de difusió i promoció de la història de Catalunya i cooperar en la seva divulgació i estudi». D'una banda, explica l'evolució política, social, econòmica i cultural de Catalunya des dels temps més remots fins a la darrerria del segle xx; de l'altra, promou activitats relacionades amb la història catalana que aborden temàtiques i períodes molt diversos.

Una altra de les voluntats de la Generalitat era que tingué la seu en un indret singular i que fos fàcilment accessible als visitants. Finalment s'ubicà al Port Vell, a l'antic edifici dels Magatzems Generals de Comerç, immoble propietat de l'Autoritat Portuària de Barcelona. Les obres de rehabilitació, dirigides pels arquitectes Josep Benedito i Agustí Mateos, s'executaren en 3 anys. Té una superfície de 4.000 metres quadrats dedicats a exposició i va ser inaugurat el 29 de febrer de 1996.

A banda de l'exposició permanent, organitza exposicions temporals i tota mena d'activitats de divulgació (jornades, cursos, conferències,

Evolució del nombre de visitants al MHC (1997-2003)

concerts, etcètera) relacionades amb el seu àmbit, amb una especial atenció a aquelles de caire educatiu. Entre 1997 i 2003 rebé gairebé un milió i mig de visitants.

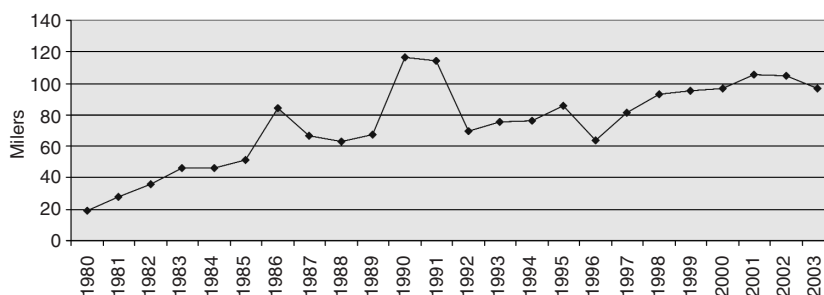
2.3.3 *El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona*

El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona és un cas específic. La titularitat del MNAT l'ostenta el govern de l'Estat, però la gestió, en virtut d'un conveni signat el 1981, és competència de la Generalitat. En aquest sentit, els governs de Jordi Pujol van advocar perquè el Ministeri el traspassés a l'administració autonòmica —recordem que la Generalitat té competències exclusives en Cultura—, però el govern de Madrid s'hi negà al·legant que el discurs museístic del MNAT sobrepassa l'àmbit català. És un cas semblant al de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona explica fonamentalment la Tarraco romana i el seu paper de capital de la Hispània Citerior. L'integren un nucli central situat a la plaça del Rei de la ciutat, el Museu de la Necròpolis Paleocristiana, la Vila Romana dels Munts (Altafulla) i la Vila Romana de Centelles (Constantí).

El fet que dues institucions actuessin sobre el museu no li ha resultat beneficiós, ja que les prioritats no sempre van coincidir.

Evolució del nombre de visitants del MNAT (1980-2003)

La irregularitat en el nombre de visitants s'explica per les obres de remodelació que s'hi ha fet i que han obligat al tancament temporal de sales.

2.3.4 *Els museus de l'Església*

A banda dels públics, Catalunya també compta amb museus de titularitat privada d'una reconeguda significació cultural. És el cas, especialment, d'alguns museus propietat de l'Església —el Museu Episcopal de Vic, per exemple, que té la segona col·lecció d'art antic més valuosa de Catalunya. Certament, l'Església era i és la titular d'una part substancial del patrimoni català. Des de la Generalitat es va entendre que tan necessari era garantir la salvaguarda i correcta difusió del patrimoni nacional públic —el MNAC, el mNACTEC— com del que encara restava en mans privades. En aquest sentit, els bisbes de les diferents diòcesis i el Departament van arribar a acords perquè la Generalitat intervingués i realitzés inversions —documentant col·leccions, sistematitzant-les, etcètera— en diferents museus de titularitat eclesiàstica a fi de garantir la correcta conservació i difusió dels seus fons.

En aquest marc, en l'esmentat Museu Episcopal de Vic —declarat d'interès nacional el 2001— es va dur a terme entre el 1995 i el 2002 una remodelació que comportà la construcció d'un edifici de nova planta i la confecció d'un nou projecte museogràfic. El nou edifici tenia una superfície construïda de 6.292 metres quadrats i custodiava una col·lecció de més de 23.000 peces, 3.400 de les quals estaven exposades. El cost, finançat per la Generalitat i el Fons europeu de Desenvolupament Regional, va pujar fins als 13,2 milions d'euros.

Igualment destacables foren les inversions en el Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, que el 1989 es reinaugurà amb una ampliació de les dependències i una redefinició del projecte museogràfic, en el Museu d'Art de Girona, amb col·leccions del bisbat i de la Diputació, o la participació de la Generalitat en el Museu de Lleida, Diocesà i Comar-

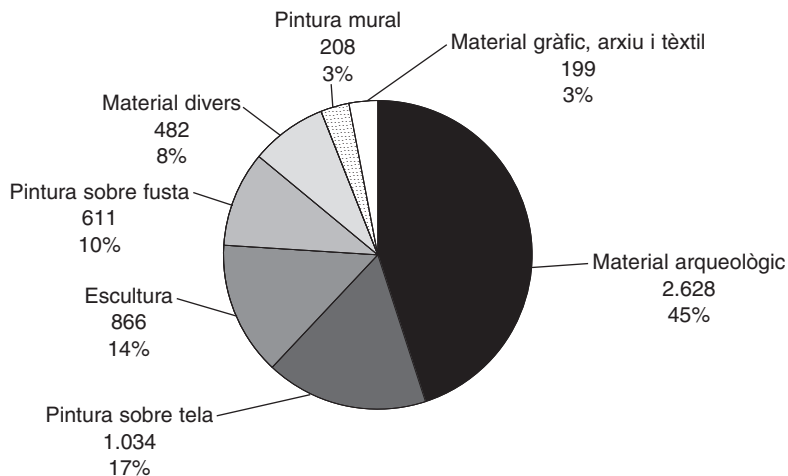
cal, creat el 1997 també amb fons de bisbat corresponent i de la Diputació lleidatana, i que s'inaugurà el 2007.

2.4 EL CENTRE DE CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DE BÉNS MOBLES

El 1982 el Departament va crear el Centre de Conservació i Restauració de Béns Mobles, la seu del qual es va ubicar al monestir de Sant Cugat del Vallès. La seva funció consistia a restaurar art moble. Una gran part de les intervencions es fan a la pròpia seu, encara que quan les característiques de les peces i la seva problemàtica ho requereixen, s'efectuen *in situ* o en els tallers que compten amb instal·lacions apropiades. Fa:

- Anàlisis fisicoquímiques, tant dels materials que componen les peces com dels productes utilitzats en el seu tractament.
- Documentació: Tota intervenció comporta l'elaboració d'un expedient individualitzat on es fan constar el màxim de dades de la peça tractada i del seu procés de restauració.

Béns immobles restaurats pel Centre de Restauració (1982-2002)

- Formació de postgraduats, amb la concessió de beques a llicenciats per a la realització de pràctiques de restauració sota la direcció dels tècnics del Servei.

Intervé en peces procedents de la Xarxa de Museus de Catalunya, en d'altres procedents d'altres museus, en peces propietat de l'Església i en d'altres de procedència diversa. També organitza exposicions sobre els seus treballs de restauració.

L'any 2003, es creà el nou edifici del Centre de Restauració de Béns Mobles a Valldoreix.

2.5 INVENTARI, DOCUMENTACIÓ, PERSONAL I SEGURETAT DE MUSEUS

Com ja s'ha dit més amunt, la situació dels museus catalans el 1980 era força precària. El 1981, només el 30% dels museus tenien els seus fons totalment inventariats, i un 6,75% el tenien fotografiat. Aquesta situació comportava inconvenients com la manca de garanties de conservació i seguretat dels fons o el seu correcte aprofitament. És per aquest motiu que el Departament es va fixar l'objectiu de propulsar un inventari exhaustiu i urgent de tot el patrimoni museístic català que seguís uns criteris unificats que permetessin treure el màxim rendiment cultural d'aquests recursos.

Pel que fa a documentació, el 1981 el Departament va presentar unes normes unificades de documentació (ja pensades per a una futura informatització) que poguessin utilitzar tots els museus catalans, publicades sota el títol *Sistema de documentació per a museus*. El 1993, el Departament i l'Ajuntament de Barcelona, encomanaren el programa DAC (Documentació Assistida de Col·leccions). A partir de 1994, aquesta eina s'anà instal·lant progressivament als diferents museus de Catalunya, públics i privats, cedit gratuïtament pel Departament. El 2003 s'havia instal·lat a 169 centres.

Els seminaris i cursos de formació en la gestió de museus i en la

conservació del patrimoni moble també s'han anat organitzant periòdicament. Una mostra de la voluntat de dotar dels coneixements adequats el personal qualificat els museus catalans n'és el Curs Català de Museologia, organitzat des de 1982 fins entrada la dècada dels 90 pel Servei de Museus juntament amb l'Ajuntament de Barcelona i l'International Council of Museums (ICOM).

Sobretot durant els primers deu anys d'autogovern, la Generalitat tingué cura que tots els museus catalans disposessin de les mesures de seguretat adequades, la majoria dels quals, ni de molt, les tenien el 1980. Les actuacions del Departament anaren en dos sentits: d'una banda, mitjançant la conscienciació del personal de museus; de l'altra, subvencionant o executant pel seu compte la instal·lació de sistemes de seguretat adequats segons el museu.

2.6 EXPOSICIONS

Amb la finalitat de difondre el patrimoni museístic, el Servei de Museus ha anat organitzant o col·laborat en l'organització, des de 1980, de diverses exposicions. A fi de donar-les-hi més difusió, algunes d'elles s'han dissenyat per poder itinerar per diversos pobles i ciutats del país. Per exemple, «El cinquantenari de Santiago Rusiñol», «Or i ceràmica precolombins», «3a Expo-conservació d'objectes d'Art», «Tarraco, el naixement d'una ciutat. Dos mil anys d'història de Tarragona», «El fil d'Ariadna», «Aquarel·les del segle xx del «Victoria and Albert Museum de Londres», «L'aventura americana del Maresme», «Cartells de festes», «La ramaderia de la Vall. La vida del pastor», «Expo-flash del museu», «J. Eugenio Ribera del Pont Penjat d'Amposta», etcètera.

3. Biblioteques

La gestió de les biblioteques té un valor afegit per al catalanisme. Ha estat durant els períodes en què Catalunya ha exercit l'autogovern quan

s'han desenvolupat les polítiques públiques més eficaces en aquesta matèria. Sens dubte, la xarxa de biblioteques populars que el 1915 posaren en marxa Prat de la Riba i Rubió i Balaguer, constitueix una de les herències més valuoses que llegà la Mancomunitat. Era la primera vegada que es construïen biblioteques públiques —biblioteques al servei dels ciutadans— a Espanya. Després del parèntesi de Primo de Rivera, la Generalitat republicana recuperà la xarxa amb la construcció de vuit centres nous. No és estrany, doncs, que la primera llei en matèria de cultura aprovada pel Parlament des de la represa democràtica fos la Llei de Biblioteques, el preàmbul de la qual reconeix explícitament la voluntat d'enllaçar amb la tasca iniciada pels seus antecessors.

Aquesta primera Llei s'aprovà el 1981, i fou vigent durant deu anys, fins que la Llei 4/1993 la derogà i la substituï. El model de sistema bibliotecari que definien tant la primera com la segona era essencialment el mateix; les diferències més rellevants es trobaven en l'assignació de competències a cada administració operant a Catalunya, un problema que es resolgué en la segona llei.

3.1 EL SISTEMA BIBLIOTECARI

El sistema bibliotecari s'articulà en dues direccions. D'una banda, la Biblioteca Nacional de Catalunya, la primera biblioteca del país i la responsable de custodiar el patrimoni bibliogràfic, destinada als investigadors i estudiosos; de l'altra, l'entramat de biblioteques públiques, obertes al conjunt de ciutadans, que s'anomenà «Xarxa de Biblioteques» sota la vigència de la llei 3/1981 i «Sistema de Lectura Pública» a partir del 1993.

3.1.1 *La Biblioteca Nacional de Catalunya*

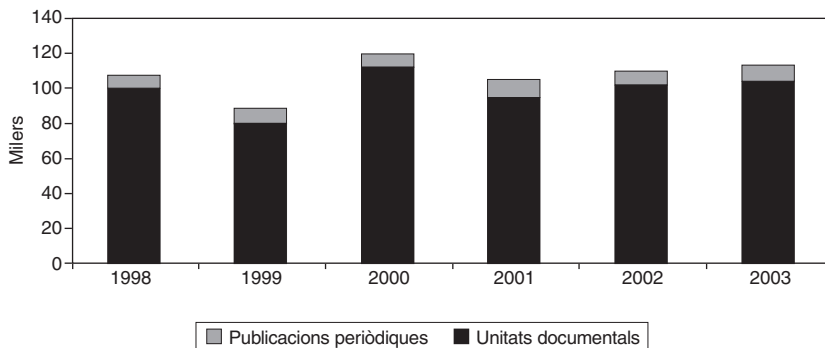
La Biblioteca de Catalunya no és una obra creada des de zero per la Generalitat restaurada després del franquisme, sinó l'evolució d'una

institució que ja existia anteriorment i que ha estat tractada de diferent manera segons les circumstàncies polítiques de cada moment. Els seus orígens es remunten al 1906, quan Prat de la Riba, aleshores president de la Diputació de Barcelona, creà l'Institut d'Estudis Catalans. La que ha esdevingut l'actual BNC nasqué aleshores com la biblioteca privada de l'IEC, al marge del públic de masses i reservada per a usos exclusivament acadèmics. El 1914, amb l'adveniment de la Mancomunitat, Prat de la Riba li atorgà el caràcter de servei cultural públic i passà a exercir les funcions pròpies d'una biblioteca *nacional* situant-la per damunt de l'acabada de crear xarxa de biblioteques populars, que esdevien filials seves. La seva missió ja era, aleshores, la d'aplegar tot el patrimoni i la producció bibliogràfica catalana. Acabada la Guerra Civil, fou rebatejada amb el nom de «Biblioteca Central», desproveïda de les funcions nacionals per a les quals s'havia creat i traslladada a la nova seu, cedida per l'Ajuntament de Barcelona el 1931, de l'antic Hospital de Sant Pau i de la Santa Creu.

La Llei 3/1981, la primera aprovada pel Parlament restaurat, ja restituïa la Biblioteca com a primer centre bibliogràfic del país i la declarava *nacional*. La 4/1993, per la qual es regeix actualment, reforça encara més el caràcter de centre *nacional* de consulta i de recerca científica i li'n detalla els deures i les funcions. En tant que primer centre bibliogràfic de Catalunya, la BNC recull almenys dos exemplars de cadascuna de les obres publicades a Catalunya, és preceptora del dipòsit legal, rep donacions, realitza intercanvis, adquireix llibres relacionats amb Catalunya, s'encarrega de mantenir en bon estat el patrimoni bibliogràfic del país —restaurant-lo, estigui en mans seves o privades— i el difon —sobretot a través d'exposicions—. Els fons, que el 2003 era de més de dos milions d'obres, estan estructurats en quatre unitats: Bibliogràfica, Gràfica, Hemeroteca i Fonoteca. Entre 1998 i 2003, la BNC ha anat adquirint cada any al voltant de 100.000 unitats documentals (llibres) i entre 8 i 9 mil publicacions periòdiques.

Per llei, la BNC està facultada per declarar aquelles obres o col·leccions amb un interès cultural afegit «fons d'interès nacional». La de-

Evulció de les adquisicions de la BNC (1998-2003)

claració comporta uns certs deures per als propietaris de les obres, però també el dret a rebre suport tècnic i econòmic.

En un altre ordre de coses, la llei 4/1993 suposà un canvi en la titularitat de la institució. Suprimí el consorci —integrat per la Generalitat, la Diputació de Barcelona, l'Ajuntament de Barcelona i l'IEC— que l'havia governada des del 1981 i li concedí l'estatus jurídic d'ens autònom adscrit únicament al departament de Cultura de la Generalitat.

El 1990 la Generalitat inicià les obres de rehabilitació de les sales gòtiques, que amb un cost de 570 milions de les antigues pessetes s'inauguraren el 1994. La segona fase de les obres culminaren el 1998 amb la inauguració d'uns nous dipòsits subterranis de 3.600 metres quadrats, amb una capacitat de 40 quilòmetres lineals de prestatgeria. Això li permeté augmentar la superfície ocupada fins als 15.000 metres quadrats (un espai similar a dues vegades la gespa del Camp Nou).

La Biblioteca Nacional també té cura de dues institucions més. D'una banda, l'Arxiu Joan Maragall, la seu del qual s'instal·là, el 1993, a la mateixa casa on havia residit el poeta. Els familiars del poeta havien cedit a la Generalitat el local, els llibres, els objectes d'art i els objectes personals. L'altra institució, incorporada el 2001, és la Biblioteca Víctor Balaguer, situada a Vilanova i la Geltrú, que posseeix un important llegat bibliogràfic.

3.1.2 *La lectura pública*

A principis dels 80, la situació de la lectura pública catalana era força precària. Hi havia censades 345 biblioteques públiques que complien les normes mínimes de la Federació Internacional d'Associacions de Biblioteques, les quals custodiaven 3.159.294 volums. Això és 0,53 volums per habitant, quan a França la mitjana era de gairebé un volum per habitant, d'1,25 a Alemanya, de 4,17 a Suècia o de 6,41 a Dinamarca. A més a més, la qualitat tant de les infraestructures com dels fons era, el 1980, insuficient: antiquats, mancats de novetats, etcètera. Alhora, algunes comarques estaven especialment desateses, com el Baix Camp, per exemple, que tenia només 0,12 volums per habitant, i d'altres amb una situació raonablement bona, com la Conca de Barberà, amb una mitjana d'1,43 llibres per habitant.

La immediata aprovació de la llei 3/1981 permeté engegar polítiques destinades a redreçar aquesta situació i a posar en marxa el propi sistema bibliotecari. Els objectius eren, essencialment, aquests tres:

- Proporcionar al ciutadà la possibilitat de llegir de franc tot allò que li interessés per al seu plaer, la seva cultura, la seva informació i la seva formació.
- Planificar, establir i mantenir una xarxa descentralitzada de biblioteques públiques que cobrés tot el territori nacional.
- Assegurar que les biblioteques públiques de la Generalitat estiguessin ben equipades —infraestructura, fons bibliogràfic, etcètera— i proveïdes amb el personal tècnic adequat.

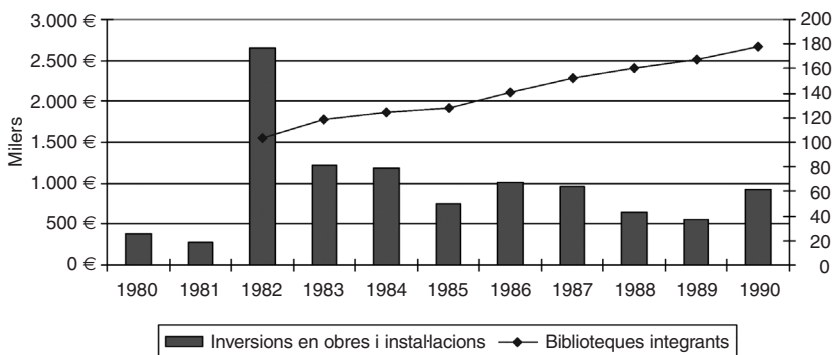
La xarxa de biblioteques (1981-1993)

La primera Llei de Biblioteques, de 1981, obligava el Departament de Cultura, com a gerent del sistema bibliotecari català:

- A establir convenis amb els ajuntaments de més de 5.000 habitants per tal de crear i mantenir biblioteques obertes al públic.
- A vetllar perquè en els municipis de més de 30.000 habitants s'establissin serveis descentralitzats de biblioteques.
- A tenir cura que totes les comarques comptessin amb almenys una biblioteca pública.
- A atendre els municipis de menys de 5.000 habitants amb un servei de biblioteques mòbils o biblioteques filials.
- A dotar totes les biblioteques públiques no especialitzades d'una secció per a infants i adolescents.
- A establir un servei de préstec de llibres al lector que interrelacionés i inclogués tota la xarxa de biblioteques de la Generalitat.

Per dur a terme el mandat legal, el Departament va crear la Xarxa de Biblioteques de Catalunya. La Xarxa, que havia d'aplegar totes les biblioteques públiques del país, només arribà a tenir-ne obertes, el 1992, un total de 157. La negativa de la Diputació de Barcelona, en mans del PSC, a deixar que les biblioteques de les quals era titular en formessin part li impedí d'aplegar totes les biblioteques públiques catalanes i la limità a les de les províncies de Lleida, Girona i Tarragona, les diputacions de les quals estaven en mans de CiU i sí que s'hi van incorporar.

Xarxa de biblioteques (1980-1990)

Així mateix, la Generalitat realitzà un important esforç inversor en les biblioteques integrants de la Xarxa: construí instal·lacions noves i les assortí de mobiliari, les dotà de personal tècnic especialitzat i sistematitzà i renovà els fons. Les modernitzà i les acostà als estàndards europeus, en definitiva.

El sistema de Lectura Pública (1993-2003)

El 1993, el Parlament aprovà una nova Llei —la 4/1993— que modificà i enriqueix l'ordenació del sistema bibliotecari. Sobretot, la Llei pretenia unificar en un sol sistema de lectura pública les xarxes de les diferents administracions, alhora que atribuïa competències i responsabilitats a cadascuna d'elles segons la seva vocació territorial.

«El Sistema Bibliotecari», recull la Llei 4/1993, «és el conjunt de serveis bibliotecaris existents a Catalunya», i l'integren la Biblioteca Nacional de Catalunya, el Sistema de lectura pública i les biblioteques de centres docents i les especialitzades.

Defineix la biblioteca pública com aquelles que disposen d'un fons general, ofereixen un ampli ventall de serveis informatius de tipus cultural, educatiu, recreatiu i social i són accessibles a tots els ciutadans. Han d'oferir llurs prestacions bàsiques de manera lliure i gratuïta i han de prestar serveis diferenciats per a adults i per a infants. Així mateix, estan obligades a facilitar el servei de préstec als lectors impossibilitats de sortir de llur domicili i oferir serveis bibliotecaris als hospitals, les presons, les residències i els centres d'acolliment de la localitat respectiva; han de donar resposta a les necessitats d'aquells que tenen dificultats per a la lectura, amb llibres sonors i altres documents audiovisuals o altres materials i han de tenir un fons de lliure accés i susceptible de ser deixat en préstec. Totes les biblioteques públiques de titularitat pública i les de titularitat privada que s'hi integrin mitjançant un conveni integren el Sistema de Lectura Pública de Catalunya.

El SLP s'estructura segons la següent tipologia de biblioteques:

- **Biblioteques centrals comarcals.** N'hi ha d'haver una, com a mínim, a cada comarca. Però si està molt poblada o bé és molt extensa, pot haver-n'hi dues —és el cas del Vallès Occidental, per exemple, que en té una a Sabadell i una altra a Terrassa. Les biblioteques centrals comarcals s'encarreguen de coordinar, assessorar i donar suport a les resta de biblioteques de la comarca tret de les centrals urbanes i les que hi estan vinculades. Presten els serveis de biblioteca central urbana o local en la ciutat on tenen la seu i la gestionen el consell comarcal i l'Ajuntament de la població on estan ubicades.

- **Biblioteques centrals urbanes.** Tots els municipis de més de 30.000 habitants que no disposin de biblioteca central comarcal n'han de tenir una, així com cada districte de Barcelona. Coordinen les altres biblioteques i serveis bibliotecaris mòbils del terme municipal. A Barcelona, Lleida, Girona i Tarragona, les biblioteques provincials poden exercir com a biblioteques centrals urbanes.

- **Biblioteques locals.** Tots els municipis de més de 5.000 habitants n'han de tenir, com a mínim, una. Poden donar suport a biblioteques filials.

- **Biblioteques filials.** Presten els serveis bàsics de lectura pública amb el suport d'una biblioteca local, una central urbana o una central comarcal.

- **Serveis bibliotecaris mòbils.** O bibliobusos. Dependents d'una biblioteca centra comarcal o d'una central urbana, presten serveis de lectura pública allà on no hi ha cap punt de servei estàtic.

Mitjançant aquesta llei, el Parlament també intentà resoldre definitivament les competències de cada administració en matèria de lectura pública.

En aquest període el Departament de Cultura arribà a acords amb els principals municipis de Catalunya, capitals de comarca o grans poblacions, per introduir al PUOSC (Pla Únic d'Obres i Serveis de Catalunya), la construcció de les Biblioteques. Donat que la Biblioteca és l'únic equipament cultural que figura en les obligacions dels municipis, en la Llei de Règim Local.

La informatització

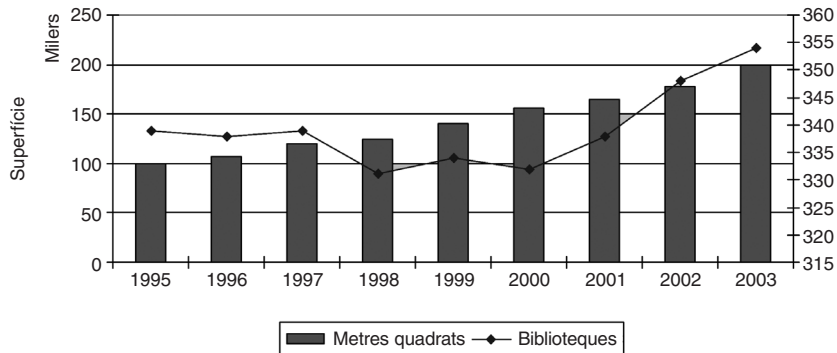
Les primeres passes en la catalogació dels fons es van portar a terme el 1981, quan la Generalitat, a través de l'Institut Català de Bibliografia, va adaptar el sistema de catalogació automatitzada britànic UKMARC, que es denominà CATMARC. El 1984 va desenvolupar un programa per gestionar el Catàleg Col·lectiu de Biblioteques Públiques de Catalunya, el Catàleg de la Biblioteca de Catalunya i el catàleg de les biblioteques departamentals i dels centres de la Generalitat: el SICAB (Sistema d'Informació per a Catàlegs Informatitzats de Biblioteques). Era una programa fet a mida dissenyat pels mateixos tècnics de la Generalitat. Del SICAB se n'havia previst una segona versió que l'actualitzés conforme anava avançant la tecnologia i el software, però les noves tendències en el disseny de bases de dades apuntaven cap a l'adquisició de programes comercials.

Nous equipaments de biblioteques (1993-2003)

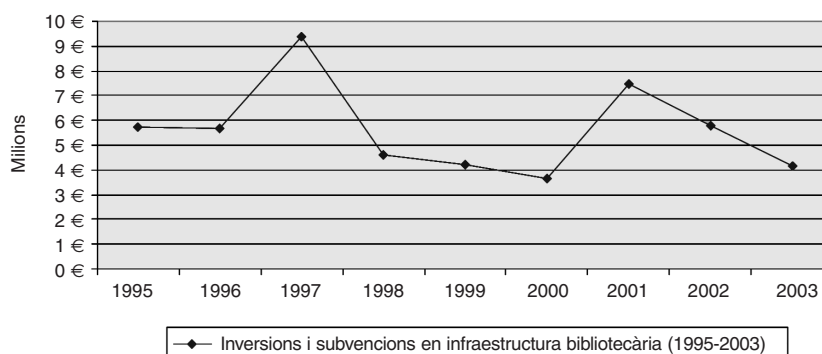
1993	Biblioteca del Mil·lenari, Sant Cugat del Vallès
1994	Biblioteca d'Àger Biblioteca Central Comarcal de l'Urgell, Tàrrrega
1995	Biblioteca Sebastià Juan Arbó, Amposta Biblioteca Sant Agustí, la Seu d'Urgell Biblioteca Joan Oliva i Milà, Vilanova i la Geltrú
1998	Biblioteca Salvador Allende, Girona Biblioteca Pública de Lleida Biblioteca Joan Corominas, el Masnou Biblioteca Central, Terrassa
2000	Biblioteca Carles Fages de Climent, Figueres Biblioteca Tecla Sala, l'Hospitalet de Llobregat Biblioteca Dos Rius, Torelló

2001	Biblioteca Antoni Tort, Castellar del Vallès Biblioteca Mercè Rodoreda, Castell-Platja d'Aro Biblioteca Ernest Lluch, Girona-Palau Biblioteca Popular, Palafrugell Biblioteca Municipal, Sant Quirze del Vallès Biblioteca Pública i Municipal, Vielha e Mijaran
2002	Biblioteca Margarida de Montferrat, Balaguer Biblioteca Vapor Badia, Sabadell
2003	Biblioteca el Carmel-Juan Marsé Biblioteca de Blanes Biblioteca de les Borges Blanques Biblioteca de Caldes de Montbui Biblioteca de Cassà de la Selva Biblioteca de Gavà Biblioteca Just Casero, Girona Biblioteca de Llinars del Vallès Biblioteca de Premià de Dalt

Nombre i superfície total de les biblioteques del SLP (1995-2003)

Despesa de la Generalitat en infraestructura bibliotecària (1995-2003)

Com a resultat de totes aquestes polítiques, el 2004 Catalunya tenia una taxa de 1,24 biblioteques per cada 10.000 habitants; i 2,96 llibres per habitant. Hi havia 412 biblioteques públiques (de les quals dues eren de la Generalitat, tres estatals, 391 locals i 15 privades). Pel que fa a fons, tenien 8.213.514 llibres. La comparació d'aquestes dades amb les de 1980 esmentades al principi del capítol dóna idea del canvi ocorregut en aquest període en línia en la profunda transformació de Catalunya en aquest quart de segle.

4. Arxius i patrimoni documental

El patrimoni documental el formen tots els documents, reunits o no en arxius, produïts al llarg del temps per la justificació, gestió i administració dels drets i assumptes públics o privats, oficials i no-oficials. Aquests documents es conserven per la seva utilitat administrativa, jurídica o històrica, i poden tenir diferents suports materials, des del pergamí i el paper, i estar a la disposició del públic per mitjà de tècniques modernes: diapositives, microfilms, suport digital, etcètera.

Els arxius són el conjunt de documents de qualsevol data, forma o suport material, produïts o rebuts per qualsevol persona física o jurídi-

ca, i per qualsevol servei o organisme públic o privat, dins l'exercici de la seva activitat, i conservats a causa de la seva utilització administrativa, jurídica o històrica. Per extensió, s'anomena arxiu a la institució que té cura d'un conjunt de documents, normalment aplegats per raons temàtiques i/o geogràfiques. Els arxius, com a institució, tenen la funció de reunir, organitzar, classificar i inventariar la documentació, per tal de fer-la accessible a l'administració i als investigadors.

Catalunya conserva un importantíssim patrimoni documental, qualitativament i quantitativament, que es remunta als mateixos orígens i formació de la nació catalana. Un recompte dels documents en pergamí, elaborat per la Generalitat l'any 1995, va xifrar en 300.000 els documents d'aquestes característiques que s'hi conserven, tot reculant al segle IX. La importància que ha tingut el document escrit privat per als catalans des de l'edat mitjana, la rica trajectòria històrica i institucional del país i l'afermament de la consciència nacional durant els segles XIX i XX ha permès la conservació d'aquest important llegat.

Des del punt de vista cronològic, hi ha tres fases en la regulació del sistema arxivístic català. La primera va des de 1980 fins al 1985, i es caracteritza per una primera adaptació del sistema arxivístic heretat de Franco a la nova realitat, basada en el reconeixement jurídic i administratiu de Catalunya. La segona és la que es desplega sota el marc de la llei 6/1985, d'arxius, en què es desenvolupa el sistema arxivístic català. Al tombant del segle, l'aprovació de la llei 20/2001, confereix un nou marc regulador adaptat als nous temps que consolida el sistema català d'arxius.

4.1 EL SISTEMA ARXIVÍSTIC CATALÀ

El sistema d'arxius català que va concebre la Generalitat es va estructurar en dos eixos basats en la concepció territorial de Catalunya i la naturalesa de la documentació, segons si era històrica o no. Per una banda es va crear l'Arxiu Nacional de Catalunya, amb seu primer a Barcelona i després a Sant Cugat, amb funcions d'arxiu històric nacio-

nal i d'arxiu administratiu; per l'altra, els arxius comarcals, que només custodien la documentació històrica relativa a la comarca en què s'inscriuen.

4.1.1 *L'Arxiu Nacional de Catalunya*

El 28 de novembre de 1980, només alguns mesos després de la constitució del primer govern de la Generalitat, el consell executiu va aprovar la creació de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Es tractava de donar resposta a dues necessitats urgents: d'una banda, gestionar la documentació generada per l'activitat política i administrativa de la Generalitat; de l'altra, garantir la salvaguarda del patrimoni documental de Catalunya i fer-lo accessible als investigadors. L'ANC va néixer, per tant, amb una doble naturalesa: la d'arxiu general de l'administració i la d'arxiu històric nacional.

Ubicat en un edifici del carrer Villarroel de Barcelona, els inicis de l'ANC no van ser pas fàcils. Era una institució damunt del paper però sense papers. Els primers anys, la seva tasca se centrà a aplegar, inventariar i classificar —i en moltes ocasions, també restaurar— el patrimoni documental català. L'absència d'un arxiu de caràcter nacional anterior havia provocat que molta documentació valuosa per a la investigació històrica s'hagués dispersat, fet malbé o àdhuc perdut. La feina dels primers anys vuitanta va consistir a posar ordre a aquesta situació.

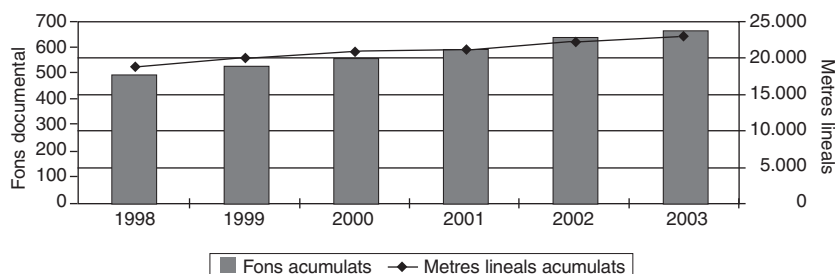
Encara que l'ANC sigui l'arxiu de la Generalitat, no tota la paperassa que l'administració catalana genera va a parar a les seves dependències. El Decret 34/1989, que posteriorment va ser modificat pel Decret 76/1996, ja obliga cada departament a crear una unitat de l'Arxiu Central Administratiu. A més a més, la Comissió Nacional de Tria i Documentació, creada pel Decret 117/1990, s'encarrega de destriar els papers que en el futur poden tenir valor històric —i que per tant es conserven en un arxiu històric— dels que no —que s'eliminen—. La Llei del Patrimoni Cultural de 1993 i el Decret 267/1991 precisen encara més l'àmbit de protecció del patrimoni documental català.

La seu que inaugurarà l'ANC el 1995 a Sant Cugat, un edifici de nova planta dissenyat per l'arquitecte Josep Benedito, ocupa una superfície de 17.700 metres quadrats —l'útil és de 12.625 metres—. Compta amb 32 dipòsits amb capacitat per emmagatzemar fins a 61 quilòmetres lineals de documentació, una biblioteca auxiliar amb més de 10.000 volums, una hemeroteca que rebia unes 600 publicacions periòdiques (2002), laboratori de restauració, una sala de conferències amb capacitat per a 100 persones, una sala d'exposicions i una aula de serveis educatius en què s'hi imparteixen seminaris i cursos. La nova seu, ubicada en un solar que l'Ajuntament de Sant Cugat cedí gratuïtament, costà més de mil milions de pessetes que la Generalitat sufragà íntegrament. La millora de la qualitat de les noves instal·lacions va propiciar un creixement d'entrades a l'ANC provinent de fons privats. En bona part, eren particulars que no havien gosat dipositar els seus documents a l'edifici de l'ANC del carrer Villarroel degut a les condicions en què es trobava però que sí van confiar amb el nou ubicat a Sant Cugat.

Pel que fa a la distribució dels fons, l'ANC els divideix en tres àrees. D'una banda, l'*Àrea dels Fons de l'Administració* realitza els treballs relacionats amb la conservació dels testimonis documentals que, especialment al llarg del segle xx, ha produït l'Administració pública a Catalunya. D'una altra, l'*Àrea de Fons Històrics* recupera tota aquella altra documentació que té una especial rellevància per al coneixement de la nostra història nacional així com aquells de propietat privada que li són donats o dipositats pels seus propietaris o posseïdors. La tercera és l'*Àrea dels fons d'Imatges, gràfics i audiovisuals*, que dona el tractament específic en funció del suport als documents i arxius d'imatge i so. A banda d'aquestes tres, l'ANC també compta amb l'Àrea de Reprografia i Noves Tecnologies, el Laboratori de Restauració i una biblioteca auxiliar pròpia. Les àrees d'*Acció Cultural i de Difusió i Comunicació* s'encarreguen de la divulgació i l'animació cultural desenvolupada per l'ANC.

El 2003 allotjava els fons documentals de la Mancomunitat de Catalunya, la Generalitat republicana, els fons d'organismes o d'empreses

Fons documentals i metres lineals de documentació acumulats a l'ANC (1998-2003)

dependents de la Generalitat i els fons de l'administració catalana actual. En el vessant històric, allotja els fons, per exemple, del PSUC, la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya, el II Congrés Internacional de Llengua Catalana, les empreses Tabacos de Filipinas o Barcelona Traction, els fons patrimonials de la família Güell Comillas, els fons personals d'Àngel Guimerà, Enric Prat de la Riba, Eugeni d'Ors, Jordi Pujol... En total, l'Arxiu Nacional de Catalunya allotjava, el 2002, 22.353 metres lineals de documentació.

Pel que fa a activitats de difusió cultural, l'ANC organitza exposicions periòdicament relacionades amb l'activitat que desenvolupa, conferències i cursos de formació per a arxivers.

4.1.2 Els arxius comarcals

El 1982, per tant abans de la promulgació de la Llei d'Arxius de 1985, el Departament va crear la Xarxa d'Arxius Històrics de la Generalitat. Aquesta havia d'aplegar els arxius històrics municipals existents i crear-ne de nous allà on no n'hi hagués. La finalitat de la Xarxa era la de dotar el país de la infraestructura comarcal necessària per garantir la conservació dels documents que hi fossin dipositats, coordinar-la, homogeneïtzar els criteris de funcionament de tots els arxius històrics comarcals del país i difondre'l. Els AHC havien de salva-

guardar els fons històrics municipals de la població on estaven assentats, els fons que volguessin dipositar-hi els altres municipis de la comarca, els fons judicials, els notariais i eclesiàstics i tots aquells d'institucions o persones privades que fossin cedits o dipositats pels seus propietaris.

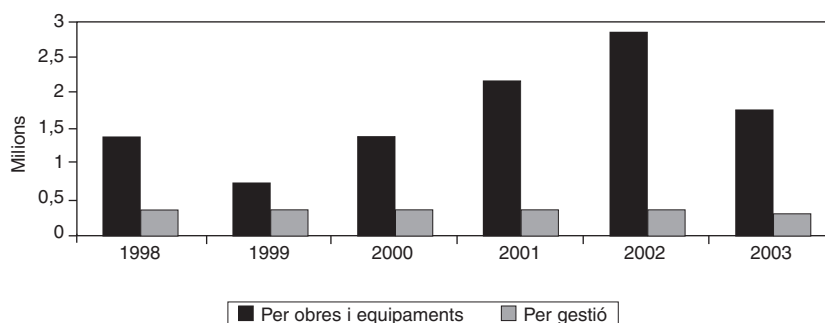
Aquests arxius s'integrarien a la Xarxa mitjançant un conveni entre el Departament i el municipi cap de comarca on es trobessin, i els gestionaria un patronat on hi fossin representats l'ajuntament i les institucions o persones privades que hi tinguessin dipositats els seus fons documentals. El local, les despeses de manteniment i el personal auxiliar anirien a càrrec de l'ajuntament, mentre que la Generalitat es faria càrrec del mobiliari i l'equipament, el personal tècnic, la seguretat, l'organització i la inspecció tècnica i les inventariacions i guies sobre l'arxiu.

El 1985, l'esmentada Llei d'Arxius creà la Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals, que a la pràctica no era altra cosa que un canvi de nom de l'anterior. Això sí, amb l'afegit que la Llei, un mandat del Parlament, obligava la Generalitat a promoure la creació d'un arxiu a cada comarca —i si les necessitats ho exigien, fins i tot dos en una mateixa comarca, com és el cas del Vallès Occidental—. El 1988 els arxius històrics provincials de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona s'integraren a la Xarxa i passaren a prestar serveis propis dels comarcals en les respectives comarques. El 1989 la gestió dels arxius comarcals integrants de la Xarxa es traspasà als Consells Comarcals.

L'aprovació, el 2001, de la Llei d'Arxius i Documents, no canvià la situació dels arxius comarcals. Només és digne d'esmentar la creació del Mapa d'Arxius de Catalunya, que seguint el model del Mapa de Lectura Pública és l'instrument del qual se serveix el Departament per planificar la construcció i obres en arxius.

La Xarxa d'Arxius Històrics Comarcals la componien, el 2003, 29 arxius que custodiaven 68.387,947 metres lineals de documentació del segle x fins a l'actualitat. La baixada en el nombre d'arxius s'explica per la promulgació de la Llei d'Arxius i Documents de 2001, que modifica els paràmetres dels arxius inclosos en la Xarxa.

Subvencions i inversions per a infraestructura i gestió dels arxius històrics comarcals (1998-2003)

Nous equipaments d'arxius comarcals (1997-2003)

1997	AHC de les Terres de l'Ebre (nova seu) AHC de Mataró AHC de Vilanova i la Geltrú
1998	Archiu Istoric Generau d'Aran
1999	AHC de Manresa
2001	AHC de Berga AHC de Ripoll
2002	AHC de Vilafranca del Penedès (nova seu)
2003	Finalitzades les obres de construcció dels nous arxius comarcals del Priorat i del Vallès Oriental i la nova seu del de Balaguer

A banda de la construcció i remodelació d'arxius, la Generalitat ha realitzat altres inversions en concepte de mobles, maquinària per a microfilmació, equipament informàtic, etcètera.

Pel que fa a altres aspectes relacionats amb l'homogeneïtzació de la xarxa, la Generalitat ha vetllat perquè el personal que treballa en els arxius tingués la formació tècnica adequada i poguessin garantir un bon servei als investigadors, motiu pel qual ha organitzat cursos, seminaris,

jornades, etcètera, tant de formació com de reciclatge. Un altre aspecte a destacar són els criteris tècnics de classificació de la documentació. La Generalitat, des de principis dels 80, va voler dotar els arxius catalans d'una metodologia que homogeneïtzés els criteris de classificació del patrimoni documental, així com inventariar-lo i elaborar una guia d'arxius del país.

L'eina bàsica de catalogació i classificació va ser el llibre *Els arxius històrics municipals: normes bàsiques de classificació*, encarregat pel Servei d'Arxius. De la restauració de documentació en mal estat se n'ha encarregat els serveis de l'ANC.

Però els arxius no només són centres d'emmagatzematge de documentació, també fan difusió dels seus fons. L'apropament dels arxius a la societat als arxius s'ha materialitzat mitjançant l'organització de visites escolars als locals, exposicions, conferències, etcètera. Només el 2003, per exemple, els arxius comarcals van organitzar 21 exposicions, 16 cursos, 2 jornades, 15 conferències, 13 seminaris, 23 publicacions i 52 visites als centres.

L'arxiu de la Corona d'Aragó

L'Arxiu de la Corona d'Aragó és la institució que reuneix el dipòsit documental de l'antiga cancelleria reial de la Corona catalano-aragonesa, i altres fons documentals provinents dels regnes d'aquella confederació, i especialment de Catalunya, que s'han anat incorporant al llarg del temps, com per exemple l'Arxiu Reial de Catalunya o el de la Generalitat (època medieval i moderna). La disposició addicional segona de l'Estatut de 1979 establia que l'arxiu, amb seu a Barcelona, seria gestionat per un patronat governat per l'Estat en el qual tindrien participació preeminent la Generalitat de Catalunya i les altres comunitats autònomes de l'Estat que en l'època medieval van integrar la Corona d'Aragó. No obstant la disposició legal i les demandes de la Generalitat, el patronat no s'arribà a constituir fins al 2007.

Els papers de Salamanca

Una de les reivindicacions culturals catalanes que més polseguera van aixecar durant els anys de Jordi Pujol com a president de la Generalitat va ser la petició del retorn dels anomenats «papers de Salamanca». Els papers de Salamanca són un conjunt de documents de tota mena (expedients, cartells, dibuixos, dietaris...) que l'exèrcit franquista va fer-se seus quan el 1939 va entrar a Barcelona. Aquests documents no només pertanyien a les institucions polítiques republicanes, ans també a institucions privades com empreses i associacions i àdhuc a particulars. Acabada la guerra, el govern franquista els va dipositar a l'Arxiu de la Guerra Civil, a Salamanca.

Quan es restaurà la democràcia no hi havia cap motiu perquè els papers fossin retornats a llurs legítims propietaris, molts dels quals encara eren vius. La Generalitat, en tant que màxim òrgan de representació de Catalunya i també com a interessada va reclamar des de principis dels anys 80 el seu retorn. Però el govern espanyol només consentí a trametre cap a Catalunya còpies microfilmades, no pas els originals. Els salamantins s'oposaren fermament a la devolució dels papers esgrimint la «unitat de l'arxiu» i, fins i tot, el «dret de conquesta». Tot plegat es va convertir en un enfrontament polític en què el govern central es va decantar per mantenir els papers allà on Franco els havia dipositat.

5. Monuments i patrimoni arquitectònic

A partir de l'últim terç del segle xx, davant la despersonalització i l'homogeneïtzació que s'anava imposant arreu del món occidental, la protecció del patrimoni arquitectònic es va començar a entendre com un altre element de la qualitat de vida a la qual havien d'aspirar les societats postindustrials. El món occidental va interpretar que el patrimoni arquitectònic era un recurs paisatgístic que també calia protegir fins

a arribar al punt que, qualsevol edifici, pel sol fet de ser antic, semblava digne de protecció.

Evidentment, cap estat contemporani ni podia ni pot protegir la totalitat del patrimoni immoble pel sol fet de ser antic. O més exactament, no podia ni pot assumir els costos que la seva conservació comporta. El que han fet la major part de països, també Catalunya, ha consistit a crear una dinàmica en la qual els monuments siguin el màxim d'autosuficients possible des del punt de vista econòmic. La manera més eficaç per aconseguir-ho és, probablement, dotar-los d'activitat. Si el patrimoni arquitectònic s'utilitza aleshores es manté, es conserva, estigui en mans privades o públiques: ningú no vol viure ni treballar en un edifici que amenaça runa.

5.1 INVENTARI I CATÀLEG

La primera tasca que calia enllestir per posteriorment poder desenvolupar qualsevol política era tenir un coneixement rigorós del mateix objecte de les polítiques: el patrimoni arquitectònic. Així doncs, el 1980 s'inicià l'elaboració de l'inventari del PA. El 1982 ja s'havien confeccionat prop de 10.000 fitxes que recollien fins al més petit detall de les característiques, història i evolució de l'immoble en qüestió. El 1984, a fi de planificar i arxivar totes les tasques relatives a la informació i documentació, la Generalitat va crear el Centre d'Informació i Investigació del Patrimoni Arquitectònic Català (CIIPAC). Els seus objectius eren:

- Organitzar un fitxer sobre els béns integrants del patrimoni arquitectònic de Catalunya.
- Formar dossiers individualitzats de tots els monuments declarats d'interès historicoartístic.
- Construir una biblioteca específica d'obres d'art i d'arquitectura.
- Facilitar a les institucions públiques i privades i als investigadors la informació existent a l'Arxiu que necessitin.

El CIIPAC gestionava tot el material dels diferents inventaris del PA —més endavant s'elaboraren inventaris específics de Relotges, Campanars, Arquitectura de Domènch i Montaner, Castells de Catalunya, Ponts anteriors al segle XIX, Panteons funeraris, Piques baptismals i sarcòfags, Monuments de Barcelona, Pous de gel, etcètera—, que s'integraven en l'Arxiu del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, juntament amb un arxiu fotogràfic i documental. El 1993 el nombre de fitxes fregava les 30.000.

La llei 9/1993 establí per la llei l'obligatorietat de la Generalitat d'elaborar i mantenir l'Inventari del Patrimoni Cultural Català.

5.2 LA PROTECCIÓ LEGAL

5.2.1 *La protecció legal de 1980 a 1993*

En matèria de protecció legal, el 1980 encara era vigent la Llei Estatal Reguladora del Patrimoni Históricoartístic aprovada el 1933 pel govern de la República. Amb la finalitat d'adaptar-la a les circumstàncies que es donaven 50 anys després, i a l'espera d'una nova llei, la Generalitat va aprovar el Decret 180/1982, pel qual es regulava el procediment per a la declaració de monuments i conjunts históricoartístics. Mitjançant aquest decret, els monuments i conjunts oficialment declarats i els que d'aleshores en endavant ho fossin estarien custodiats per la Generalitat. Això, el 1982, equivalia a només quasi cinc centenars (incoacions incloses) de monuments protegits. Tant en termes absoluts com relatius, el nombre de monuments declarats a Catalunya aleshores era molt baix. Equivalia a 83,2 monuments per milió d'habitants, quan al conjunt de l'Estat espanyol era de 132, 610 a França, 1.700 a Alemanya (el 1970) i 3.077 als Països Baixos.

Davant la gran desproporció entre la riquesa del patrimoni arquitectònic català i el baix nombre de monuments protegits, el Departament va emprendre, a principis dels 80, una campanya per estendre la protecció legal a tots aquells monuments fins aleshores no tutelats però que

pel seu valor constituïen obres indiscutibles. Les accions anaven encaminades en tres direccions: l'estudi científic del patrimoni —que havia de permetre establir una escala de prioritats segons el valor de cada obra—, la incoació de nous expedients per a la declaració monumental i la continuació de la tramitació dels expedients oberts i traspassats pel Ministeri de Cultura.

Per una altra banda, el Departament de Cultura va crear el 1982 la categoria del «conjunt natural d'interès cultural», equiparable, a efectes de protecció, a la del conjunt historicoartístic. Els conjunts naturals s'entenen com aquells indrets de la geografia catalana que, pels extraordinaris valors estètics dels seus paisatges naturals, mereixien ser objecte d'especial protecció —no tant pel seu valor ecològic; per aquest motiu es trametien des del Departament de Cultura.

El 1985, mitjançant la promulgació de la Llei del Patrimoni Històric, el govern de l'Estat es va reservar la competència de declarar els béns d'interès nacional (és a dir, les declaracions monumentals). La llei només permetia al govern català iniciar el procediment de declaració. Davant aquesta invasió de competències, la Generalitat interposà un recurs al Tribunal Constitucional, que en la sentència de 31 de gener de 1991 retornà als governs autonòmics la competència que ja havien exercit els primers cinc anys d'autogovern.

Un altre aspecte a tenir en compte és la declaració com a Bé Nacional d'Interès Cultural d'edificis construïts amb una antiguitat menor de 20 anys. Així s'entrava, seguint les declaracions del DOCOMOMO de la UNESCO, a protegir edificis de l'arquitectura contemporània.

La Generalitat proposà i preparà la documentació per presentar a la UNESCO, a través del Ministeri de Cultura, com a candidats a Patrimoni de la Humanitat dels conjunt següents: Obres d'Antoni Gaudí (en dues declaracions: 1984, 2005) que inclou set edificis: Casa Vicens, la part de Gaudí de la façana de la Nativitat i la cripta de la Sagrada Família, la Casa Batlló, la Cripta de la Colònia Güell, el Parc Güell, el Palau Güell, la Casa Milà; el Monestir de Poblet (1991); el Palau de la Música Catalana i l'Hospital de Sant Pau, de Lluís Domènech i Mon-

taner (1997); el Conjunt Arqueològic de Tarraco, Tarragona (2000); el conjunt de les Esglésies romàniques de la Vall de Boí (2000).

5.2.2 *La protecció legal de 1993 a 2003*

Això no obstant, les categories definitives de protecció es regularen en la llei de 1993. La llei en definia tres: els béns d'interès nacional, els béns catalogats i la resta de béns integrants del patrimoni cultural.

Els béns d'interès nacional, els més protegits, es corresponien amb els que la llei estatal de patrimoni de 1985 denominava «béns d'interès cultural». La declaració i el control i la inspecció corresponien a la Generalitat. Els béns immobles d'interès nacional es subclassificaven en:

- *Monuments històrics*. Construcció o altra obra material produïda per l'activitat humana que configura una unitat singular.
- *Conjunt històric*. Agrupament de béns immobles, continu o dispers, que constitueix una unitat coherent i delimitable amb entitat pròpia, encara que cadascun individualment no tingui valors rellevants.
- *Zona arqueològica*. Lloc on hi ha restes de la intervenció humana que solament és susceptible de ser estudiat amb profunditat amb la metodologia arqueològica, tant si es troba a la superfície com sota el mar.
- *Jardí històric*. Espai delimitat que és fruit de l'ordenació per l'home d'elements naturals i que pot incloure estructures de fàbrica.
- *Lloc històric*. Paratge natural on es produeix un agrupament de béns immobles que fan part d'una unitat coherent per raons històriques i culturals a la qual es vinculen esdeveniments o records del passat, o que contenen obres de l'home amb valors històrics o tècnics.

El nou concepte d'entorn, introduït en les categories de Patrimoni Immoble a Europa, portà a la Generalitat a corregir aquelles declaracions fetes en uns primers anys, sigui per l'Estat espanyol o per la mateixa Generalitat, ampliant al voltant dels edificis declarats una àrea territorial de protecció més ample.

Béns culturals d'interès nacional de Catalunya immobles (2002)

	Monuments	Conjunts històrics	Zones arqueolò- giques	Jardins i llocs històrics	TOTAL
Àmbit Metropolità	307	4	13	2	326
Ponent	240	3	17	0	260
Alt Pirineu i Aran	158	9	3	1	171
Comarques centrals	285	3	3	0	291
Comarques gironines	477	15	5	4	501
Camp de Tarragona	212	6	26	1	245
Terres de l'Ebre	100	3	15	1	119
TOTAL	1.779	43	82	9	1.913

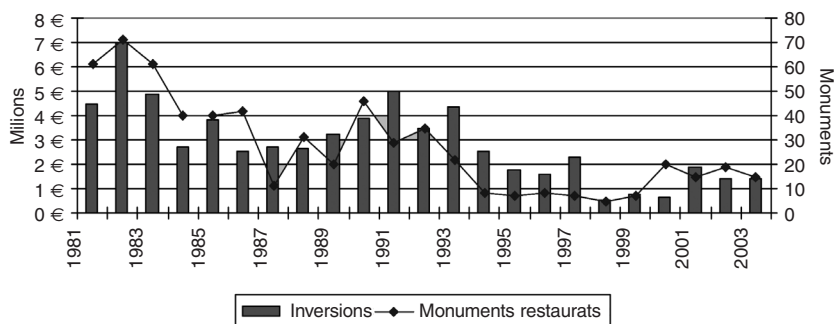
Per a aquells béns integrants del patrimoni cultural català que, tot i llur significació i importància, no complissin les condicions pròpies dels béns culturals d'interès nacional, havien d'ésser inclosos en el Catàleg del Patrimoni Cultural Català. Pel que fa al patrimoni immoble, la seva catalogació s'havia d'efectuar mitjançant llur declaració com a béns d'interès local, competència que corresponia als ajuntament i als consells comarcals.

5.3 LA CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DE MONUMENTS

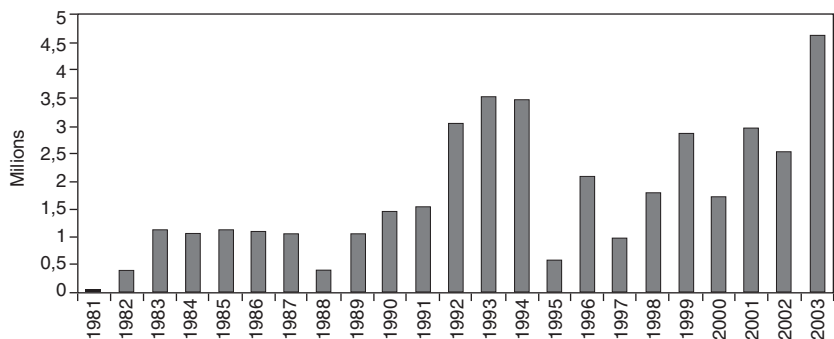
La situació de molts monuments era, el 1980, lamentable. La deixadesa de les institucions franquistes havia llegat una bona part del patri-

moni en un estat quasi ruïnós. El Departament, ja el 1981, emprengué una política d'inversions i subvencions destinada a millorar les condicions de conservació dels monuments i a promoure'n la restauració. En xifres absolutes, entre 1981 i 2003 es van destinar més de 100 milions d'euros —65 i escaig en inversions i més de 40 en subvencions a Ajuntaments i a entitats— a la restauració del patrimoni arquitectònic (castells, esglésies, monestirs, ponts, etcètera). Els criteris per prioritzar els edificis, en les intervencions de la Generalitat, venien determinats per la importància històrica i artística del bé, i pel grau de deteriorament que presentava.

Inversió de la Generalitat en la restauració del patrimoni arquitectònic (1981-2003)

Subvencions per a obres de restauració del patrimoni arquitectònic (1981-2003)

Una altra actuació que afectà la restauració del patrimoni arquitectònic va ser la instauració, en la llei de patrimoni de 1993, de l'1% cultural. S'establí que la Generalitat havia de reservar en els pressupostos de les obres públiques una partida de l'1% de la seva aportació amb la finalitat d'invertir-la en el patrimoni cultural i en la creació artística. La restauració de monuments va ser una de les polítiques que més es beneficiaren d'aquesta mesura.

5.4 LES POLÍTIQUES DE DIFUSIÓ DEL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

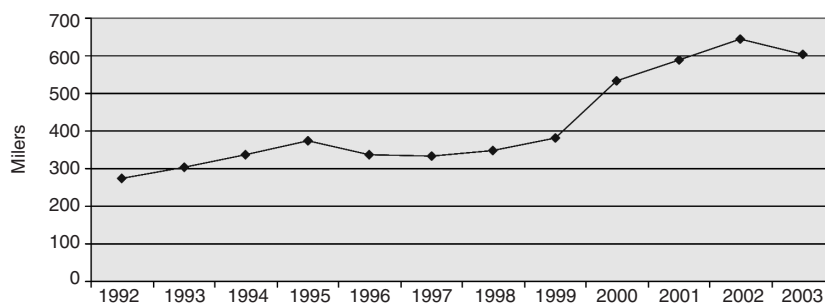
Les polítiques de difusió del patrimoni arquitectònic es van executar de múltiples maneres. L'edició, publicació i difusió del catàleg, l'organització d'exposicions itinerants que donaven a conèixer els monuments i sobretot el foment de la visita presencial constitueixen les eines principals d'actuació de difusió de què es serví la Generalitat per difondre el PA.

5.4.1 *L'Oficina de Gestió de Monuments*

El 1991, la Generalitat creà (Decret 176/1990) l'Oficina de Gestió de Monuments, a qui encomanà la missió de programar i coordinar la difusió i l'administració dels monuments oberts al públic que gestiona el Departament de Cultura, independentment de qui n'ostentés la titularitat. La seva tasca es va centrar en la voluntat d'augmentar la qualitat de les visites als monuments sobre els quals tenia competències per tal de fer-les més atractives a tots els públics. Les explicacions mitjançant l'exposició de maquetes, audiovisuals, gravats o l'edició de tríptics gratuïts per als visitants en són alguns exemples. També tenia cura de l'adequació dels monuments amb la seva senyalització o la construcció de pàrquings, lavabos i altres serveis que facilitessin la visita.

Entre les activitats de difusió més conegudes destaca l'organització de l'Experiència Fotogràfica, les edicions de la qual es van organitzar

Evolució del nombre de visitants als monuments gestionats per la OGM (1992-2003)*

* Aquest recompte no inclou els visitants per activitats.

ininterrompudament des de 1992. El poder de convocatòria d'aquesta activitat es va mostrar força gran: al voltant de 5.000 estudiants cada any, amb l'excepció del 2001, que celebrà la desena edició reunint 15.000 alumnes de 21 països diferents.

Entre 1992 i 2003 els monuments gestionats per l'OGM reberen al voltant de 5 milions de visitants.

6. Arqueologia

6.1 LES EXCAVACIONS: INVESTIGACIÓ I INVENTARI

Com en totes les polítiques referents al patrimoni, el pas previ a qualsevol actuació política havia de ser, forçosament, el coneixement i la realització de l'inventari dels mateixos béns, en aquest cas els arqueològics. Això permetria establir prioritats, programar excavacions en uns indrets en comptes d'uns altres, etcètera. La primera tasca que va emprendre la Generalitat, doncs, va ser la confecció d'un inventari documentat del patrimoni arqueològic català, degudament classificat per comarques. Aquest inventari mai no va poder arribar a ser definitiu: sempre s'anaven descobrint —i probablement sempre se'n

descobriran— noves restes que feien imprescindible una actualització de les cartes.

El 1997, totes les comarques estaven inventariades. El 2003, l'Arqueodada, és a dir, la base de dades de l'Inventari Arqueològic i Paleontològic de Catalunya, recollia informació sobre 9.487 jaciments arqueològics, 503 jaciments paleontològics i 98 indrets que havien donat resultats negatius. L'Inventari també recull informació sobre 1.358 prefitxes corresponents a llocs on es coneixia l'existència de jaciments o possibles jaciments dels quals encara no es tenia prou informació per incloure'ls en la base de dades.

6.1.1 *El Programa d'Arqueologia Urbana*

Un dels problemes en què sovint topaven els constructors era l'aparició de restes arqueològiques desconegudes en llocs on s'havien d'aixecar pisos, construir pàrquings, etcètera. Per llei, en un cas així el constructor havia d'avisar immediatament el Departament de Cultura i comunicar-li la troballa. Moltes vegades, però, ja s'havia consumat, ni que fos parcialment, la destrucció del jaciment i del bé patrimonial desconegut fins aleshores. La Generalitat, davant, aquest problema, va engegar, el 1991, el Programa d'Arqueologia Urbana. La seva missió era la de realitzar estudis encaminats a definir i delimitar l'estructura dels jaciments existents al subsòl dels nuclis urbans de Catalunya de manera coordinada amb l'Ajuntament de la població afectada.

La primera fase del Programa d'Arqueologia Urbana es va estendre de 1989 fins al 1995. La segona fase es va iniciar l'any 2000.

1a fase. En la primera fase es van fer les cartes arqueològiques de Tossa de Mar, el Masnou, Sitges, Sant Andreu de Llavaneres, Sabadell, Rubí, Lleida, Girona, Barcelona, Mataró, Manresa, Vic, Tortosa i Tarragona.

2a fase. Granollers, Isona, Conca Dellà i Badalona.

6.1.2 L'arqueologia subaquàtica

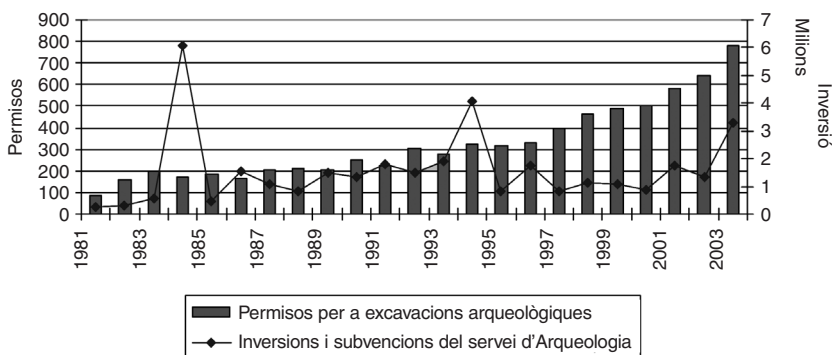
El 1985 es va iniciar la confecció de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic Subaquàtic de Catalunya. Sis anys més tard, el 1991, la Generalitat va adquirir el vaixell Thetis i el 1992 es va crear el Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya. El 1992, s'havien documentat 92 jaciments subaquàtics.

El 1981, la Generalitat obrí una línia d'inversions i una altra de subvencions destinades a finançar les excavacions arqueològiques programades, és a dir, aquelles que eren fruit d'una trobada planificada per l'estudi.

Entre els anys 1984 i 1990, amb l'excepció del 1985, el Departament de Treball i el de Cultura van signar un conveni pel qual es donava feina a les persones aturades perquè poguessin treballar en excavacions arqueològiques. Això explica que el 1984 la inversió en excavacions pugés fins als 6 milions d'euros. Els quatre milions i escaig de 1994 corresponen a la inversió que realitzà el Departament per a l'expropiació del teatre romà de Tarragona.

Les inversions i subvencions també inclouen l'import dels convenis que es van signar amb diverses universitats i altres centres acadèmics per realitzar treballs de topografia, anàlisis de datació de les restes amb carboni 14, etcètera.

Permisos d'excavació i inversions i subvencions (1981-2003)

L'actuació en aquells jaciments importants, que ens aportaven molt en el coneixement del passat de la història de Catalunya, i per la seva complexitat, definiren campanyes successives anuals d'excavació. La concentració en els jaciments arqueològics importants definien l'aportació de la Generalitat: Empúries, Ullastret, Isona, Seu de Lleida, Tarraco, Els Munts, són alguns exemples de continuïtat en les campanyes.

Un altre tema són les excavacions d'urgència. El traçat de carreteres, d'autopistes, les construccions de tot tipus en ciutats i municipis, porta al descobriment de restes arqueològiques que formen part del nostre patrimoni. La Generalitat ha tingut cura de realitzar les excavacions necessàries per documentar les trobades i en cas que aquestes siguin d'importància, protegir-les. Això ha fet treballar, amb urgència per no aturar les obres o bé canviar emplaçaments quan les restes trobades eren objecte de protecció. Un treball conjunt del Departament de Cultura amb el Departament de Política Territorial i Obres Públiques, i amb les mateixes empreses constructores (cas d'Abertis i la construcció d'autopistes, per exemple), han portat a documentar i en molts casos salvaguardar part del Patrimoni Arqueològic.

6.2 LES POLÍTIQUES DE DIFUSIÓ

En l'àmbit de la difusió destaca la creació de la figura dels Parcs Arqueològics, jaciments habilitats perquè poguessin ser visitats pel conjunt de ciutadans. Pel que fa a les restes mobles, aquestes s'exposaven a les diferents seus del Museu Nacional d'Arqueologia de Catalunya. Així mateix, el Servei va organitzar exposicions itinerants, conferències i altres activitats relacionades amb la difusió de l'Arqueologia. Entre les conferències destaca la Tribuna d'Arqueologia, reservada per a iniciats, que consistia en la celebració anual d'un cicle de conferències que versaven sobre arqueologia. La primera edició es féu el 1983. La publicació de les memòries arqueològiques és un altre element de difusió.

7. Cultura popular i tradicional

La cultura tradicional i popular constitueix un ítem al marge dels que hem presentat fins ara. No únicament fa referència al patrimoni cultural ni a un dels seus sectors, ni tampoc és exclusivament una disciplina artística de creació. La cultura popular i tradicional la conformen el conjunt de manifestacions de la memòria i de la vida col·lectiva de Catalunya, tant del passat com del present. Engloba, doncs, tant el vessant patrimonial com el de creació contemporània de totes les disciplines culturals (música, teatre, dansa...), amb la peculiaritat que qui la protagonitza i crea és el poble en el seu conjunt (i no només una part d'aquest, com s'esdevé, per exemple, en la música). Fa referència a la dimensió etnològic-popular de la cultura, tant passada com contemporània.

La repressió que exercí el franquisme sobre la cultura popular i tradicional catalana va ser, a banda d'aberrant, curiosa. Curiosa perquè la posició del règim va variar amb el pas del temps. Primer de tot, com és sabut, la va proscriure, la va negar. L'exemple més conegut d'aquest primer període és la prohibició de ballar sardanes. Però aquesta, a la llarga, va ser una mesura contraproductiva. El prohibir-les precisament les dotà d'un significació que abans no tenien, o no tenien tant, i una part de les reivindicacions antifrancquistes i catalanistes es canalitzaren, precisament, a través de la cultura popular. Aquest fet i la progressiva permissivitat del règim, que decretà que les sardanes eren l'equivalent dels boleros andalusos o les jotes aragoneses, la feren revifar. Això no obstant, el règim no hi donà mai un suport honest, sinó que més aviat hi posà traves, i la cultura oficial espanyola va ser sempre la popular d'origen castellano-andalús.

A Catalunya, l'associació entre cultura popular i tradicional i catalanisme va tenir, una vegada restaurades les institucions democràtiques, conseqüències. Alguns sectors autoanomenats no-nacionalistes van acusar els governs de CiU d'afavorir i promoure una «cultureta». La «cultureta» era, simplement, una manera despectiva de referir-se a la cultura popular. La tesi que sostenien venia a dir que no s'havia de

parar tanta atenció a la cultura popular com a la cultura internacional. I efectivament, els governs de CiU van donar suport a la cultura popular, van afavorir la seva revitalització (prova d'això en són la proliferació de colles de castellers, les trobades de gegants, etc.), però això no excloué que s'enguessin polítiques de suport i promoció de la cultura més elitista i més —diguem-ne— internacionalista (com el MACBA o la programació del Liceu).

Però tornem al 1980. La revifalla que havia experimentat la cultura popular a partir de finals dels 60 encara no havia suposat, ni de bon tros, la seva normalització, i el suport de les institucions era una necessitat urgent. Amb aquesta finalitat, la Generalitat organitzà el 1980 el Congrés de Cultura Tradicional i Popular, en el qual es va convidar els principals agents del sector. Les conclusions explicitaren que la recuperació plena de la cultura popular i tradicional passava per l'aprofundiment en les arrels i per la incorporació de les capes de població immigrant que sobretot durant els anys 60 i 70 havien arribat a Catalunya. Per aconseguir-ho, calia que les escoles la recollissin i la donessin a conèixer als més joves i per una sensibilització pública que els mitjans de comunicació haurien d'afavorir.

Les polítiques que la Generalitat va emprendre en aquesta matèria es van fer ressò de les conclusions aprovades pel Congrés. Tingueren, com la mateixa cultura popular, un doble vessant: un de *patrimonial* (inventari, estudi, protecció, conservació i difusió) i un altre de promoció (creació, foment del consum, promoció internacional), amb el manteniment de les infraestructures i la construcció d'altres de noves (casals de cultura de barri i de poble, ateneus...) com a denominador comú.

7.1 EL VESSANT PATRIMONIAL

7.1.1 *Documentació, investigació i estudi*

El 1983, per tal de coordinar les tasques d'inventari, estudi i investigació de la cultura popular i tradicional catalana i posar-ne els resul-

tats a l'abast dels investigadors i els ciutadans, la Generalitat va crear el Centre de Documentació i Recerca de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. La seva tasca principal fou la confecció d'un fons arxivístic amb informació i dades sobre les manifestacions de la cultura popular i tradicional. Inicialment, els fons de l'arxiu es constituïren a partir dels que ja havien recopilat altres arxius, que foren microfilmats. Però també en constitueixen una part important les adquisicions —una de les més rellevants va ser el Fons Documental Joan Amades, que es comprà— i les donacions.

Com que la música i l'oralitat en són dos dels seus components essencials, a finals dels 80 es creà la Fonoteca de la Música Tradicional, que contenia enregistraments de les principals manifestacions etnomusicològiques catalanes, cançons populars, danses tradicionals, etcètera. Una part important dels seus fons el componen les enquestes etnomuciològiques i els enregistraments que el mateix CDRCPT va realitzar *in situ*, a pobles d'arreu de Catalunya. Posteriorment, alguns d'aquests enregistraments es van editar i difondre, com el «Recull de danses» (1988).

La línia d'estudi i investigació la completen les beques que atorgà per a l'elaboració de treballs de recerca en l'àmbit de la cultura popular i la instauració del Premi Joan Amades, que premiava treballs de recerca etnològica (1990).

La Llei 2/1993 creà el Centre de Promoció de la Cultura Popular, que substituï el CDRCPT i incorporà les competències en matèria de promoció, fins aleshores exercides per la Secretaria de Difusió Cultural.

7.1.2 *Protecció legal*

La protecció legal del patrimoni de la cultura tradicional i popular s'incia el 1983 amb la declaració de «Festa Nacional d'Interès Cultural» per a aquelles manifestacions culturals que pertanyen a la memòria col·lectiva i compten amb una tradició secular a Catalunya. Les

quatre primeres que s'hi acolliren foren les Passions d'Olesa i d'Esparreguera, la processó de Verges i la Patum de Berga. La Llei 2/1993 canvià la denominació d'aquesta categoria per la de «Festa d'Interès Nacional».

7.2 LA PROMOCIÓ CULTURAL

7.2.1 *Formació i divulgació*

Les actuacions del Departament en formació s'orientaren en dues direccions. Una era la incorporació als currículums educatius d'activitats que donessin a conèixer als més joves els aspectes més bàsics d'aquest tipus de cultura, una demanda que la Llei 2/1993, de cultura popular i tradicional, recollí en el seu text. L'altra era la divulgació fora de les aules, mitjançant l'organització de cursos i activitats que formessin els ciutadans que ho desitgessin.

Exemples d'activitats de formació fora de l'escola:

- **Aula de Música Tradicional i Popular** (1992) i **Aula de Dansa Tradicional o Popular**. El seu objectiu era el de contribuir a completar la formació musical dels intèrprets. Aquestes aules impartien cursos de gralla, flabiol, sac de gemecs, percussió...
- **Cursos de divulgació «Conèixer Catalunya»**. Aquesta campanya, iniciada el 1981 pel Servei de Cultura Tradicional, tenia per objecte la divulgació de la història, la literatura, l'art, la geografia, la música i els costums i tradicions de Catalunya. Consistia en l'organització de cursos a diverses poblacions del país. El 1993, per exemple, se n'organitzaren 229 a 116 poblacions i hi participaren 9.200 alumnes.
- **Tallers d'Arsèguel**. Els Tallers d'Arsèguel eren un conjunt de tallers que, organitzats conjuntament amb el Centre Artesà Tradicionari i l'associació Arsèguel i els Acordionistes dels Pirineus, tenien la voluntat d'implicar les comarques pirinenques en l'aprenentatge i

la divulgació de matèries relacionades amb la cultura popular i tradicional. Eren tallers sobre el món dels diables, les danses de la regió, etcètera.

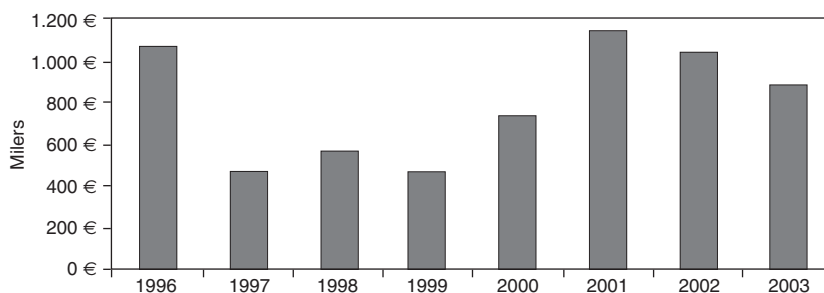
7.2.2 *Infraestructura*

La infraestructura de la cultura popular la componen els casals de barri, els centres culturals, els locals d'assaig per a castellers, corals, etcètera. Tenen una doble funció: són nuclis de formació i també de difusió, i una eina imprescindible perquè les associacions i altres grups dinamitzadors puguin reunir-se i desenvolupar les seves activitats. En aquest àmbit, el govern català va atorgar subvencions tant a Associacions com a Ajuntaments per a obres i instal·lacions per tal de mantenir-les.

7.2.3 *Foment de l'associacionisme i dinamització*

Les associacions que han desenvolupat tasques relacionades amb la cultura popular i que han contribuït a l'animació cultural han estat històricament molt nombroses a Catalunya. Durant el franquisme tingueren un paper fonamental en el manteniment de la cultura pròpia del

Subvencions a entitats i ajuntaments per infraestructura cultural (1996-2003)

país, i hagueren de suplir precisament la inactivitat de l'administració. La Generalitat, lluny de voler entrar-hi en competència, es va decantar per obrir una etapa de col·laboració, de coordinació i de complementarietat mútua.

L'organització de congressos, simposis, jornades, etc., que la Generalitat va organitzar (el 1r Simposi sobre Bous i Tauromàquies, 1987; Jornades sobre la Música Tradicional a Catalunya, 1990), sobretot durant els primers deu anys de govern, tenien la missió, entre d'altres, de promoure la comunicació i la interrelació entre les associacions culturals que actuen en un mateix sector.

La Llei 2/1993 creà la figura de l'«Associació d'Interès Cultural», per tal de protegir aquelles associacions que tenen com a finalitats primordials l'estudi o la difusió del patrimoni cultural popular o la dinamització cultural en general mitjançant l'organització d'activitats. La Llei també creà el Fons de foment de l'associacionisme cultural, que cada any tenen una partida específica assignada en la Llei de Pressupostos.

És obvi que, en l'àmbit de la cultura popular, el rol protagonista en la dinamització l'ha de jugar el teixit associatiu del país (colles, ateneus, associacions, etcètera) i no l'administració, encara que aquesta també ha de jugar un paper, sobretot col·laborant-hi, fomentant-la, coordinant-la i, si cal, complementant l'oferta. En aquest sentit, les actuacions de la Generalitat van ser essencialment de tres tipus:

1) ***Foment de l'associacionisme i suport a l'organització d'activitats culturals.***

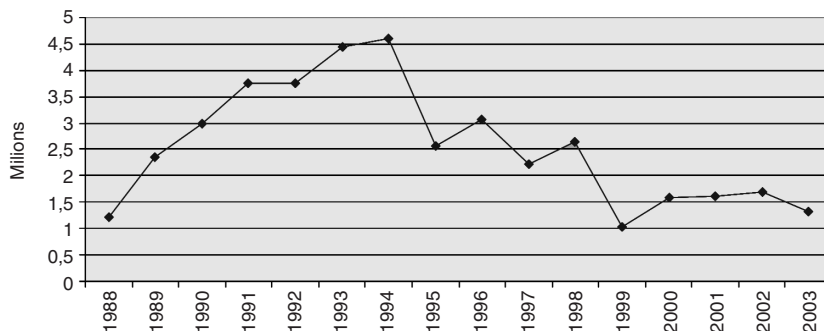
La Llei 2/1993 creà la figura de l'«Associació d'Interès Cultural», amb la finalitat de protegir aquelles associacions que tenen com a finalitats primordials l'estudi o la difusió del patrimoni cultural popular o la dinamització cultural en general mitjançant l'organització d'activitats. La Llei també creà el Fons de foment de l'associacionisme cultural, que cada any tenia una partida específica assignada en la Llei de Pressupostos.

Això a banda, durant els 23 anys que CiU va governar es van donar subvencions a centenars d'Associacions per tal que organitzés activitats de dinamització cultural. El nombre d'entitats que reberen ajuts públics és enorme. Nosaltres només en destacarem algunes, que no necessàriament són les més rellevants o les que més diners reberen: Associació la Roda, per a la Roda d'Espectacles infantils i juvenils; TRAM, per a l'organització del Cicle Tradicionari a l'Artesà; Adifolk; Unió de Colles Sardanistes; Agrupació de Colles Geganteres de Catalunya; Agrupament d'Esbarts Dansaires de Catalunya; Federació Catalana d'Entitats Corals, Federació de Cors de Clavé, etcètera. Dins d'aquest àmbit també s'han d'esmentar els ajuts al teatre, al cinema, a la fotografia i al vídeo de caràcter amateur.

2) *Subvencions a Consells Comarcals i a Ajuntaments per a programacions i dinamitzacions culturals.*

A banda de la línia de subvencions destinades a entitats per a la dinamització cultural, la Generalitat en mantingué una altra destinada als ens locals per al mateix concepte. Aquest quadre és la suma de totes dues línies.

Subvencions a entitats i ens locals per fomentar l'associacionisme, la dinamització cultural i el foment i la difusió de la cultura popular i tradicional (1988-2003)

3) *Activitats de dinamització cultural organitzades o coorganitzades per la Generalitat.*

El nombre d'activitats en què la Generalitat participà va ser igualment enorme. Aquí només se n'esmenten alguns dels més rellevants.

EXPOCULTURA. L'Expocultura era una macromostra que durava unes dues setmanes i que pretenia donar als visitants una visió de la vitalitat i la varietat cultural de Catalunya. Les entitats que hi participaven tenien un espai d'exposició a través del qual donaven a conèixer als ciutadans les activitats que realitzaven.

PLA ARRELS. «Arrels, Pla de dinamització de la cultura popular i tradicional catalana comarca a comarca» era un projecte que tenia la finalitat de promoure la participació, la innovació i la dinamització que afermés la cultura popular com a patrimoni del territori, com a motor de cohesió social i de la integració intercultural. El programa es posà en marxa el 1998 i contenia cursos de formació tècnica (La Gestora) i artística (La Calaixera), activitats divulgatives, activitats dinamitzadores i accions de foment de la recerca etnològica. «La Gestora» eren un seguit de cursos que, organitzats juntament amb la Fundació Pere Tarrés, tenien per objecte adequar i actualitzar els coneixements dels gestors de l'associacionisme cultural. «La Calaixera» tenia el propòsit de formar tècnicament els catalans que ho desitgessin en l'àmbit de la cultura tradicional.

FIRA D'ESPECTACLES D'ARREL TRADICIONAL. Nascuda el 1998 i destinada als professionals de la gestió i contractació, tenia l'objectiu de facilitar l'exhibició dels millors espectacles de nova creació que es produeixen a Catalunya inspirats en la tradició. Es facilitava la contractació d'espectacles i se celebrava a Manresa.

	Expositors	Companyies	Empreses de serveis	Programadors
2000	46	66	193	340
2001	96	91	100	441
2002	102	96	44	521

ANY JOAN AMADES. El 1990, en commemoració del centenari del naixement de l'etnòleg i folklorista català, la Generalitat va impulsar i col·laborar donant suport a més de 400 activitats organitzades pels Ajuntaments, Associacions i entitats d'arreu de Catalunya.

FESTCAT. ESCOLA CATALANA DE LA FESTA. Escola d'estiu concebuda com un marc de formació cultural, d'intercanvi d'experiències i de convivència.

8. Teatre

El 1980, el teatre català mantenia una notable vitalitat en el teixit associatiu, amb l'existència de centenars de companyies de teatre amateur, que tradicionalment ha constituït una pedrera d'actors i actrius. Malgrat les limitacions que imposava la dictadura, l'aparició de companyies com l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, el 1955, els Joglars, el 1968, i sobretot la del Teatre Lliure, el 1976, van posar les bases d'una renovació escènica que portà a una efervescència creativa que tanta fama ha donat al teatre català. En aquest sentit, podríem dir que la restauració de la Generalitat (i la «institucionalització» del teatre català que comportà: suport econòmic, facilitats a la internacionalització, etcètera) es produí en el moment just. Tot plegat, l'innegable talent que han demostrat els dramaturgs catalans i les polítiques de suport de les administracions han escrit, l'últim quart del segle xx, una de les pàgines més brillants en la història del teatre de Catalunya.

Les polítiques que la Generalitat va desenvolupar en aquest sector abasta plenament els quatre eixos que hem descrit en el primer capítol: infraestructura, indústries culturals, a cavall entre la creativitat i el consum, i internacionalització. En matèria d'infraestructures, es persegueixen dos grans propòsits. D'una banda, la creació d'una infraestructura nacional pública on s'hi escenifiquessin les produccions de la Generalitat. També és destacable l'adquisició, juntament amb altres administracions, de teatres que després han esdevingut públics (el Fortuny i el Lliure). De l'altra, la creació i el manteniment de la infraestructura pú-

blica de titularitat municipal i de les sales privades. En l'àmbit de la creació, les polítiques de la Generalitat van anar destinades al manteniment del gran nombre de companyies que havia sortit a Catalunya durant la dècada dels 70 i a propiciar-ne l'aparició d'altres de noves, a crear unes condicions el més òptimes possible perquè aquestes desenvolupessin la seva tasca amb normalitat, perquè es professionalitzessin. La creació d'infraestructures que els servissin de plataforma també perseguia aquest objectiu. Però això no era suficient. Per aquest motiu el Departament obrí diverses línies d'ajuts i subvencions al sector privat —a la producció, a les companyies, etcètera— i així contrarestar les pèrdues que les produccions i els muntatges els reportaven. Perquè treballessin amb una certa estabilitat econòmica, però sense que això els exemptés d'arriscar-se. També destaquen, dins aquest àmbit, l'organització i la col·laboració en fires destinades a la promoció i a la contractació d'obres.

8.1 INFRAESTRUCTURES

8.1.1 *El Centre Dramàtic de la Generalitat (1981-1998)*

Just després de la constitució del primer govern, el 1981, la Generalitat arrendà el Teatre Romea de Barcelona, el reformà i hi ubicà la seu principal del Centre Dramàtic. El CDG (com tampoc ho són el Liceu o l'Auditori) no va ser únicament una infraestructura en el seu sentit material, és a dir, un teatre amb un escenari i unes butaques, limitat a l'exhibició de muntatges, sinó l'organisme públic que canalitzà totes les activitats teatrals (produccions, cicles, etcètera) organitzades per la Generalitat entre 1981 i la inauguració del Teatre Nacional. El CDG va ser l'instrument que permeté, amb la línia dels teatres públics europeus, la institucionalització del teatre català, tant bandejat (i àdhuc perseguit) en temps de Franco.

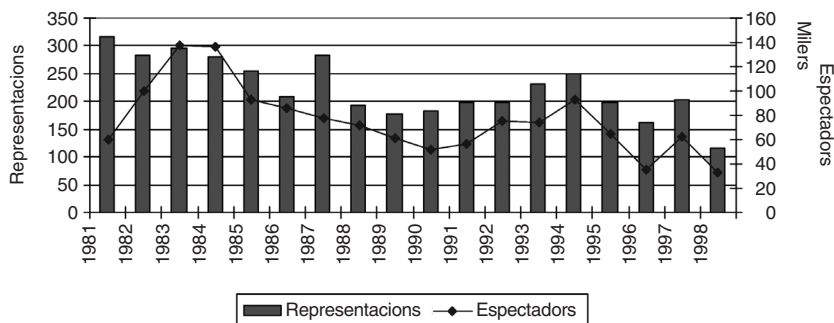
Els seus fins eren:

- **La creació un repertori nacional i universal.** A través de la producció i exhibició d'espectacles. Pel que fa al repertori nacional, rescatà textos que no s'havien representat o s'havien representat deficitàriament, d'autors clàssics catalans com Àngel Guimerà, Llorenç Villalonga, Josep Maria de Segarra, Salvador Espriu, Frederic Soler, etcètera. Sobretot a partir de 1985, els criteris de programació s'eixamplaren i passà a incloure's la dramaturgia catalana més recent amb noms com Joan Brossa, Benet i Jornet o Rodolf Sirera.

El repertori universal fa referència a les obres considerades clàssiques de la dramaturgia internacional: les representacions de Brecht, Claudel, Pirandello, Lope de Vega o Margueritte Duras.

- **Impulsar la creació contemporània i el retrobament de les avantguardes.** Per aconseguir aquest fi es creà el Teatre Obert, una plataforma oberta a l'experimentació i al teatre més contemporani. El Teatre Obert no es programava al Romea, sinó en altres sales que es van llogar a propòsit, com el Teatre Regina. S'hi representaren obres de Carles Santos, Franz Kafka, Harold Pinter, Ernesto Sábato...
- **Collaborar amb les iniciatives de companyies i teatres estables.** Mitjançant el CDG, la Generalitat realitzà coproduccions amb altres companyies, com la del Teatre Lliure, la Companyia de Núria Espert, la de Sílvia Munt, el Centro Dramático Nacional... Així mateix, ex-

Evolució del nombre de representacions i espectadors al Teatre Romea (1981-1998)

hibí produccions d'altre companyies com Els Joglars, Els Comediants, la companyia d'Adrià Gual, etcètera

- **Donar a conèixer alguns dels espectacles internacionals més importants del moment.** Es van convidar companyies de gran prestigi, com la Comédie Française, la Royal Shakespeare Company, la companyia del Teatre Mossoviet de Moscou.

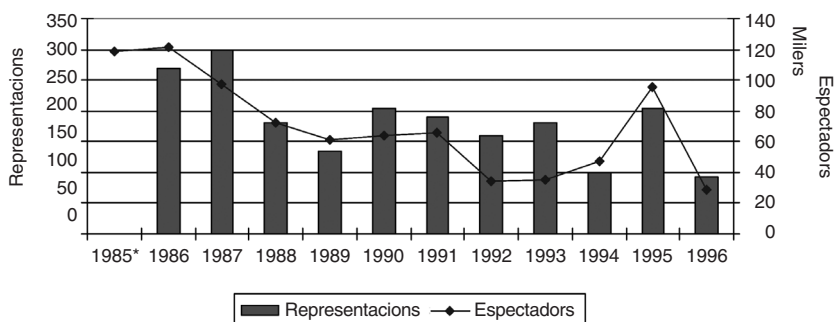
Encara que la seu principal fos a Barcelona, l'activitat del CDG es desplegava arreu dels Països Catalans. Un gran nombre de produccions itineraren pels teatres de comarques, Andorra, les Illes Balears i el País Valencià. En l'àmbit internacional, sobretot les coproduccions realitzades amb altres teatres europeus ajudaren a la internacionalització del teatre català.

El 1998, amb la posada en marxa del Teatre Nacional, el CDG desaparegué i s'integrà en la seva estructura.

8.1.2 *El Teatre Poliorama*

El 1982 la Generalitat va llogar el Teatre Poliorama, a la Rambla de Canaletes, amb la intenció inicial de convertir-lo en escenari de recitals

Evolució del nombre de representacions i espectadors al Teatre Poliorama (1985-1996)

* Sense dades del nombre de representacions el 1985.

i actuacions de grups populars. El 1984, però, després d'haver-lo remodelat, la Generalitat es decantà per utilitzar-lo com a espai complementari del Centre Dramàtic i seu on residia de la companyia de Josep Maria Flotats, un dels pares del Teatre Nacional. Entre els muntatges més rellevants de Flotats s'hi van estrenar el cèlebre *Cyrano de Bergerac*, *Ara que els ametllers ja estan batuts*, *Tot assajant Dom Juan*, etcètera.

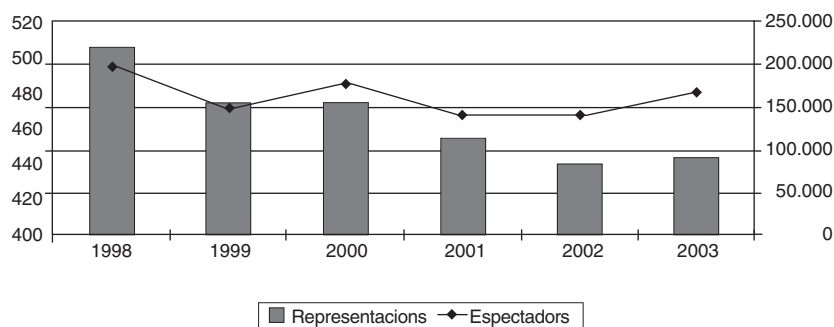
8.1.3 *El Teatre Nacional de Catalunya*

La idea de construir un gran teatre públic a Catalunya equiparable al de qualsevol altre país de l'Europa occidental sorgí arran d'unes converses que mantingueren a París a principis dels 80 el llavors conseller de Cultura, Max Cahner, i Josep Maria Flotats, aleshores prestigiós actor de la Comédie Française. Ells dos, l'arquitecte Ricard Bofill i el president de la Generalitat, que des del primer moment va avalar i donar suport a la idea, són els artífexs del TNC.

Les obres de construcció començaren el 1991. El resultat és un complex de 25.000 metres quadrats amb dues estructures diferents. D'una banda, l'edifici principal, que allotja la Sala Gran (894 localitats), la Sala Petita (500 localitats), les oficines i una equipada zona per als artistes, amb altres escenaris per als assajos, els camerinos, les sales de maquillatge i vestuari, etcètera. De l'altra, un edifici auxiliar, amb la Sala Tallers (400 localitats) i els tallers del teatre. Les obres s'allargaren fins al 1997 i el seu cost superà els 8.000 milions de pessetes (inicialment se n'havien pressupostat 2.000), que pagà íntegrament la Generalitat.

El projecte artístic del TNC no presenta gaires diferències del que ja s'havia anat desenvolupant des dels anys 80 en el Centre Dramàtic. Els eixos van ser l'impuls a la representació de la dramaturgia clàssica i contemporània internacional més significativa, amb una atenció especial a la catalana; la promoció dels nous creadors i de les formes teatrals més avantguardistes i la voluntat d'acollir les produccions dramà-

Evulció del nombre de representacions i espectadors al TNC (1998-2003)

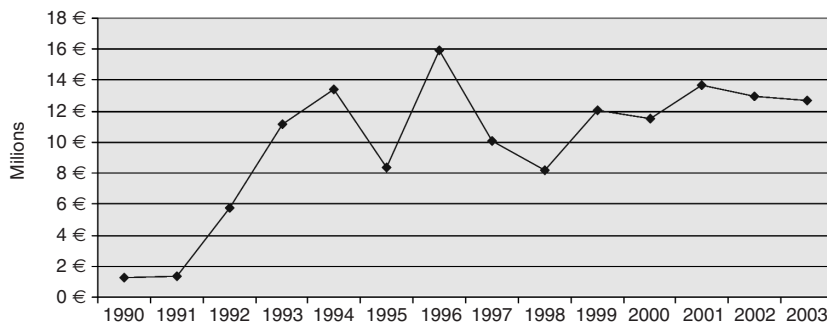

tiques estrangeres més rellevants del moment. Per descomptat, en el marc del concepte del teatre públic europeu, és a dir, prioritant els espectacles de qualitat en detriment de la comercialitat.

Però el TNC no va ser concebut com un espai destinat exclusivament a la representació dramàtica. Aquelles manifestacions musicals que per les seves característiques tècniques i escèniques aconsellessin de ser-hi representades, i especialment la dansa, també formen part del projecte artístic. Igualment la resta d'arts escèniques com el circ, les titelles, el mim o les *performances*, per exemple, hi tenen cabuda. El TNC nasqué amb vocació de convertir-se en l'escenari nacional del país.

Precisament la concreció del projecte artístic va ser el detonant de la que fou una de les polèmiques culturals més enceses en els 23 anys de govern de Jordi Pujol. Efectivament, Flotats havia estat el principal ideòleg del TNC. Ell l'havia concebut, ell havia cuidat fins a l'últim detall de les obres, i la Generalitat compartia el seu projecte i li havia donat el vistiplau. Però el setembre de 1997 el Departament de Cultura el va destituir del càrrec de director-fundador que ostentava. La no acceptació d'un decret del govern que obligava el TNC a dedicar un 35% de la programació a les companyies catalanes independents, acompanyada d'un polèmic parlament públic el dia de la inauguració del teatre, motivaren la pèrdua de confiança que la Generalitat havia dipositat en ell. Domènec Reixac, que des de 1990 havia dirigit el CDG, el relle-

Despesa de la Generalitat al TNC (1990-2003)

và. L'enrenou mediàtic que s'organitzà —i que ja s'havia anat covant des d'alguns anys enrere: el gremi teatral català es dividia entre partidaris i detractors de Flotats; uns l'acusaven de geni, altres de megalòman, etcètera— fou notable.

Més enllà de les polèmiques, al voltant d'un milió d'espectadors havien anat al TNC en els seus primers set anys d'existència. Havia programat prop de 3.000 representacions d'un centenar llarg d'espectacles, algunes de les quals van fer gira per les principals ciutats del país.

En total, entre subvencions per a la construcció i subvencions per a activitats artístiques, la Generalitat hi aportà entre el 1990 i el 2003 140 milions d'euros.

8.1.4 *El Teatre Lliure*

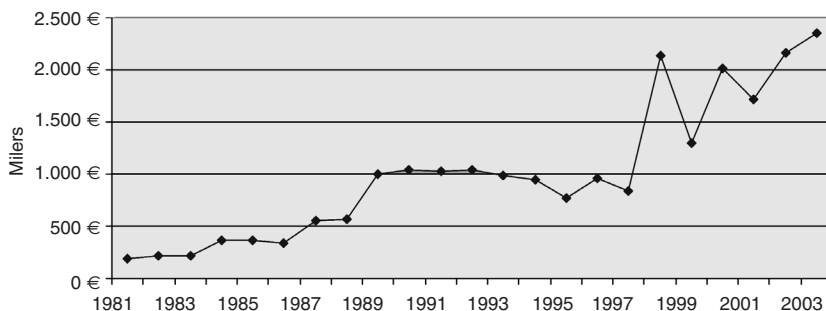
La intervenció de la Generalitat (i de la resta d'administracions) en el Teatre Lliure no s'hauria produït si no hagués estat pel valor afegit que aquesta companyia i aquesta sala van representar per al món escènic català. El Lliure no és —ni era— una altra companyia qualsevol: la trajectòria artística i les aportacions que va fer a la història teatral catalana la fan una companyia singular.

El Teatre Lliure nasqué el 1976, és a dir, just iniciada la transició, en un moment en què la cartellera catalana no es distingia precisament per

la qualitat dels seus espectacles. Malgrat el talent i la potència de companyies com Els Joglars o l'acabada de crear La fura dels baus, per exemple, el món escènic català estava encallat. El projecte teatral del Lliure, en aquest sentit, i d'acord amb el que ha sostingut reiteradament la crítica especialitzada, mantingué una aposta que fou clau en la seva renovació. La forma jurídica que havia pres la companyia, una cooperativa, ja era en ella mateixa innovadora, però especialment el rigor i la qualitat de les obres que van representar a la seva primera sala, en una antiga cooperativa gracienc, es van convertir en un referent en el procés de renovació del teatre català. A partir de 1981, en virtut d'un conveni, la Generalitat atorgà subvencions cada any al Teatre Lliure.

Davant l'èxit tant entre la crítica com entre el públic que ràpidament van assolir, el 1988 els associats decidiren reformular el projecte artístic per continuar creixent. Van reconvertir la cooperativa en una fundació privada, al patronat de la qual s'hi incorporaren, el 1989, diverses administracions, entre elles la Generalitat (cosa que suposà la injecció de més diners). Però no va ser fins al 1995 que en virtut d'un conveni signat per la Generalitat, l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona i el Ministeri de Cultura i el d'Obres Públiques es van engegar les obres de la nova seu, que finalment s'ubicaria al Palau d'Agricultura, i que permetria al Lliure créixer. Encara que estaven pressupostades en tres anys, la remodelació i adequació del Palau d'Agricultura no s'enllestí fins al 2001. El 50% dels costos els pagà el Ministeri de Foment, la Ge-

Subvencions de la Generalitat al Teatre Lliure (1981-2003)

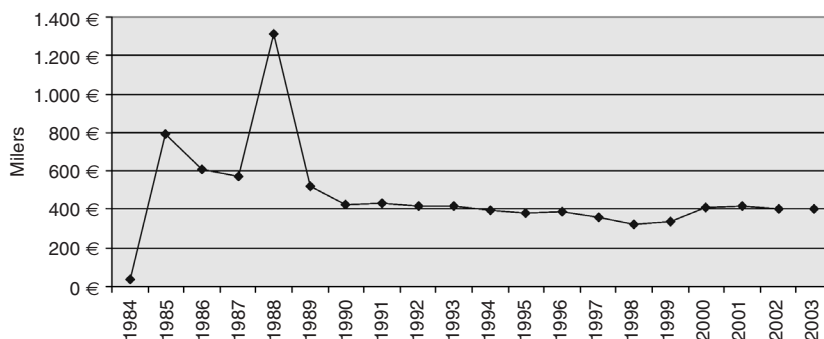
neralitat el 25%, i l'Ajuntament i la Diputació el 25 restant. El Ministeri de Cultura va aportar 700 milions més. Comptava amb dues sales: la gran, la Fabià Puigserver, tenia capacitat per a uns 800 espectadors; la petita, l'Espai Lliure, per a 200. En total la Generalitat va destinar al Teatre Lliure més de 23 milions d'euros.

8.1.5 *El Teatre Fortuny de Reus*

El Teatre Fortuny és un dels teatres més importants catalans de comarques. Es va inaugurar el 1882, en la que llavors era la segona ciutat de Catalunya, impulsat per la incipient burgesia reusenca, i constitueix un molt bon exemple de teatre decimonònic. Però després d'una primera època esplendorosa anà decaient progressivament, àdhuc s'hi arribaren a fer sessions de cine durant el franquisme.

Sempre havia estat en mans privades fins que el 1981 es va constituir el Consorci del Teatre Fortuny de Reus, format per la Generalitat, la Diputació de Tarragona i l'Ajuntament de Reus, els quals portaren a terme la restauració, la remodelació i explotació del teatre mitjançant un conveni amb la Societat El Círcol (propietària del teatre des del 1919). El 15 de desembre de 1988 el Teatre reobrí novament les portes al públic. La remodelació va costar a la Generalitat més de 200 milions

**Subvencions de la Generalitat al Teatre Fortuny
(1984-2003)**

de pessetes. Així mateix l'administració catalana ha destinat anualment partides pressupostàries per al Consorci. En total, entre 1984 i 2003, gairebé 10 milions d'euros.

8.1.6 *Altres infraestructures*

Les polítiques d'infraestructura la completen els ajuts als Ajuntaments i a les empreses propietàries de teatres. Pel que fa als Ajuntaments, el 1999 es va posar en marxa el Programa d'Inversions en equipaments teatrals, l'objectiu del qual era dotar de teatres les comarques i municipis de Catalunya. Podien optar-hi els Ajuntaments caps de comarca o amb una població de més de 20.000 habitants que no disposessin d'una infraestructura teatral adequada. L'any 1999 es va fer la primera convocatòria del PIET, sota la qual es van inaugurar teatres com el municipal de Móra d'Ebre, el Teatre de Palafrugell, el Teatre de Solsona, el Teatre de Sabadell, etcètera.

Per una altra banda, el 2001, la Generalitat, el Ministeri de Cultura i l'Ajuntament de Barcelona van crear el Consorci del Pla de Rehabilitació i Equipament de Teatres de Barcelona. Inicialment, les tres administracions van preveure l'aportació de 625 milions de pessetes en un període de 4 anys, dels quals 250 provindrien de la Generalitat, 250 del Ministeri i 125 de l'Ajuntament. Havia de facilitar la rehabilitació dels teatres privats.

Les infraestructures privades comarcals no van quedar al marge dels ajuts. El Departament de Cultura va col·laborar en la remodelació de molts d'ells, entre els quals el Teatre de la Lira Ampostina o el Teatre de Granollers.

8.2 PROMOCIÓ CULTURAL

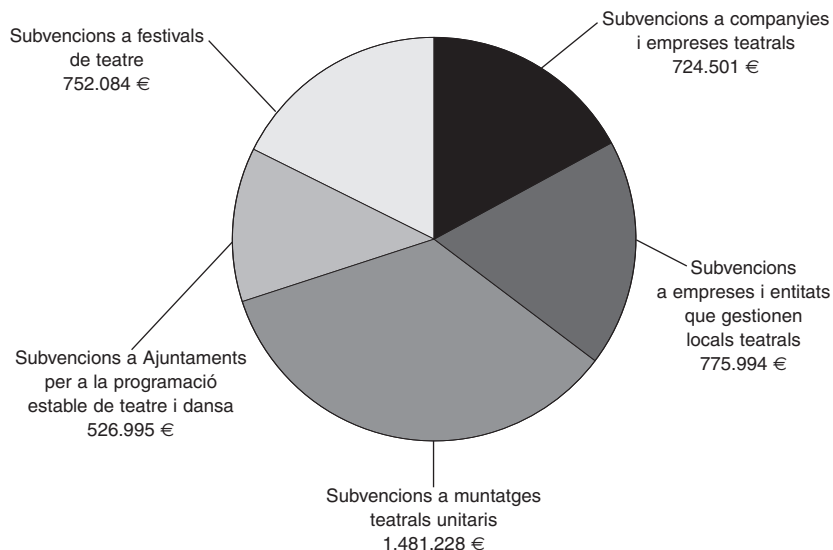
Com ja hem explicat, les infraestructures que la Generalitat gestionava o participava de la seva gestió no eren mers escenaris, sinó autèn-

tics centres d'animació cultural que produïen i coproduïen muntatges, organitzaven cicles, festivals, etcètera.

Pel que fa al sector privat i als Ajuntaments, les polítiques del Departament van posar l'èmfasi en l'estímul i la promoció de les indústries culturals del teatre, que bàsicament es traduí en un programa de subvencions:

- Subvencions a les companyies. Aquests ajuts, que es va atorgar ininterrompudament des de 1980, perseguien garantir l'estabilitat econòmica dels professionals de Catalunya. Els Joglars, Els Comediants, Vol Ras, Dagoll Dagom, etcetera, se'n van beneficiar.
- Subvencions als muntatges unitaris. És a dir, a les produccions teatrals.
- Subvencions a les empreses de local per programar muntatges. El Teatre Regina, la Sala Villarroel, el Teatre la Faràndula de Sabadell, etcètera se'n van beneficiar.

Subvencions a la promoció del teatre (2002)

- Subvencions a Ajuntaments per programar muntatges en els seus teatres.

Per una altra banda, es van subvencionar una gran quantitat de mostres, festivals i fires. Cadascun amb els seus matisos, unes i altres presenten obres, en fan difusió i en definitiva dinamitzen el món teatral. Per aquest motiu la Generalitat en subvencionà una gran quantitat: la Mostra de Teatre de Sant Boi, el Festival de Teatre de Granollers, el Sitges Teatre Internacional, etcètera. Però val la pena recordar, per les seves peculiaritats, la Fira de Teatre al Carrer de Tàrrrega, que no són altres que facilitar la comunicació i el negoci precisament entre companyies i programadors.

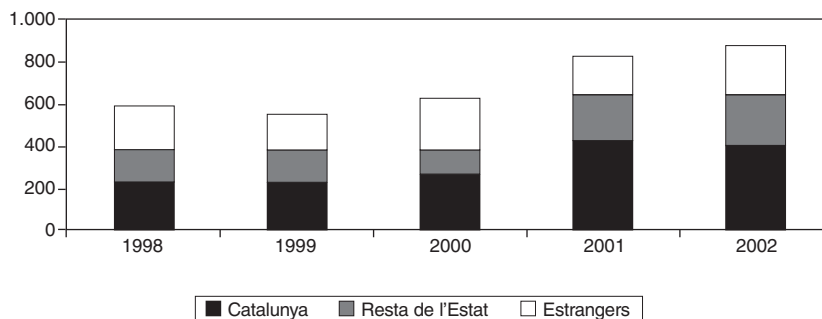
8.2.1 *La Fira de Teatre al Carrer de Tàrrrega*

Va néixer el 1981, en un moment en què el teatre català es trobava en plena efervescència, amb la denominació «Fira del Teatre Trifulques i Xim-Xim al Carrer», gràcies a la iniciativa de l'Ajuntament de Tàrrrega. Però la festa popular que va ser en els seus inicis anà evolucionant i professionalitzant-se progressivament fins a convertir-se en un autèntic esdeveniment sociocultural dotat d'unes característiques que la feien única a l'Estat. El caràcter festiu i popular inicial s'eixamplà, especialment a partir de la segona meitat dels anys 80, cap a dues direccions:

- a) com a mostra d'espectacles on diferents companyies presentaven les seves propostes;
- b) com a fira, en el sentit més comercial del mot, on els agents del mercat teatral podien comprar i vendre els espectacles que es programarien les temporades següents.

El 1991 la vocació de mercat internacional de la Fira es reforçà amb la creació de «La Llotja», un espai destinat a l'intercanvi i a la contractació d'espectacles, i la Mostra Europea de Teatre de Carrer,

Nombre i origen dels programadors acreditats a la Fira de Tàrrrega (1998-2002)

així com altres iniciatives que tenien per objecte expandir i dinamitzar el certamen.

La Generalitat la va impulsar i hi col·laborà des de la primera edició. Des de 1985, any en què es creà, formà part del patronat que l'organitza.

9. Dansa

9.1 INFRAESTRUCTURA

La Generalitat no construí una infraestructura nacional d'ús exclusiu per a la dansa, sinó que la incorporà en el projecte del Teatre Nacional. De fet, la dansa és un element constitutiu del TNC, i n'ha produït i exhibit nombrosos espectacles. Així mateix, altres grans infraestructures com el Teatre Lliure o el mateix Liceu també n'han acollit nombroses produccions.

L'altre equipament de la Generalitat destinat a la promoció de la dansa és l'Espai de Dansa i Música. L'Espai, inaugurat el 1992, s'ubicà a les antigues dependències de la Filmoteca, després de remodelar i adaptar la sala perquè pogués acollir espectacles escènics. És en aquest local on el Centre de Promoció de la Dansa, Endansa, hi establí la programació estable.

Durant la dècada dels 80, les subvencions anaren sobretot a locals de titularitat privada que servien als dansaires per assajar els seus muntatges coreogràfics i estrenar-los-hi. Més endavant s'hi incorporà un ajut per a la Xarxa de Teatres Públics de Catalunya per tal que en programés, i finalment una línia destinada a les infraestructures de titularitat pública de comarques.

Els ajuts a les sales de teatre privades, que hem comentat més amunt, també s'han d'entendre com un ajut directe (o indirecte) a la dansa, ja que la remodelació dels seus escenaris serveix tant per representar muntatges dramàtics com coreogràfics. I així ho han fet.

9.2 *Promoció cultural*

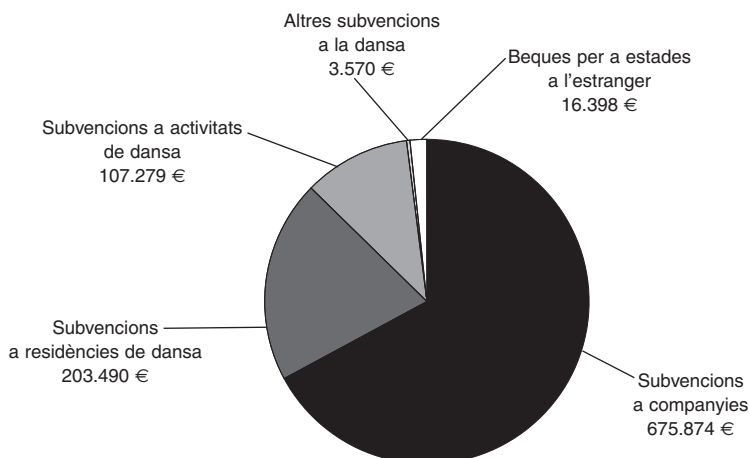
La política de promoció de la dansa és on la Generalitat va posar més èmfasi. Essencialment, s'afavorí mitjançant la creació i els ajuts a les infraestructures, de les quals hem parlat més amunt, i a través de l'atorgament de subvencions.

Pel que fa a ajuts, se'n donaren a:

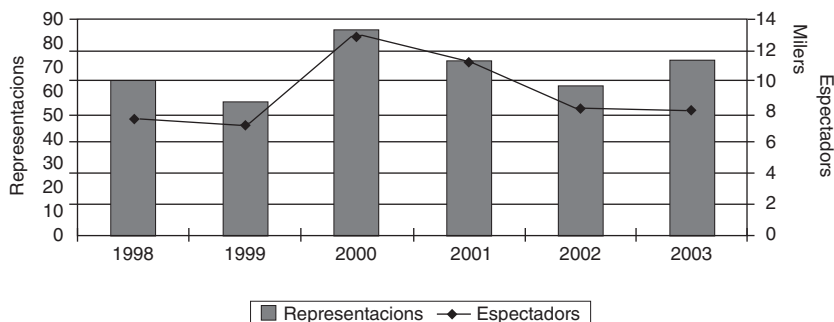
- Les companyies professionals de dansa. A partir de mitjan dècada dels 80. El 2002 esdevingueren «plurianuals».
- Les produccions, als muntatges coreogràfics.
- Dansaires per a estades a l'estranger (beques).
- Espais de dansa, per a la programació estable d'espectacles coreogràfics.
- Entitats locals, per a la programació d'espectacles
- Als ajuntaments de Vic, Sant Cugat i Sabadell, perquè 3 companyies poguessin desenvolupar-hi una programa de residència.
- Mostres, festivals, cicles, etcètera.

Per la seva banda, la Generalitat també organitzà pel seu compte, o amb col·laboració amb altres institucions, mostres i cicles de dansa. Entre aquests destaquen la Plataforma de Dansa, en què una partida de

Subvencions a la promoció de la dansa (2002)

Evolució del nombre d'activitats de dansa i espectadors a l'Espai (1998-2003)

companyies mostraven sengles espectacles a programadors de sales privades; el Cicle Endansa (organitzat pel Centre de Promoció de la Dansa), en què algunes companyies o coreògrafs presentaven els seus muntatges en el marc del Sitges Teatre Internacional, el cicle «Dansa a Catalunya», de caràcter biennal i que s'executà durant els anys 80; les Temporades de Dansa, organitzades conjuntament amb l'Institut del Teatre, etcètera.

10. Música

10.1 INFRAESTRUCTURA

Catalunya comptava a Barcelona amb dues grans infraestructures musicals de primer nivell internacional: el Liceu i el Palau de la Música. Aquestes dues institucions, ja complien, en bona part, el paper de les infraestructures nacionals que va caldre aixecar en altres àmbits com el teatre o els museus. A més a més, el dèficit econòmic que totes dues arrossegaven a principis dels anys 80 va obligar —o permetre— a les administracions a intervenir-hi econòmicament i així adquirir-ne la propietat, en el cas del Liceu, o participar en la seva gestió, en el cas del Palau. L'única gran infraestructura pública que s'ha aixecat després del franquisme és l'Auditori de Barcelona.

10.1.1 *El Gran Teatre del Liceu*

Des del 1847, quan es creà, el Liceu s'havia gestionat a través d'una fórmula que havia donat sempre uns resultats efectius però que a partir dels anys 70 del segle xx entrà en crisi. La propietat l'ostentava l'anomenada «Societat de Propietaris» —el grup de burgesos catalans que havien finançat la construcció—, i la seva explotació era encomanada a empreses que s'encarregaven de fer el seu negoci damunt els espectacles que programaven. La dinàmica econòmico-cultural que emprugué l'Europa occidental l'últim quart de segle, però, feia inviable aquest model: les manifestacions culturals, i l'òpera en concret més que cap altra, necessitaven de l'ajut de les administracions per realitzar-se.

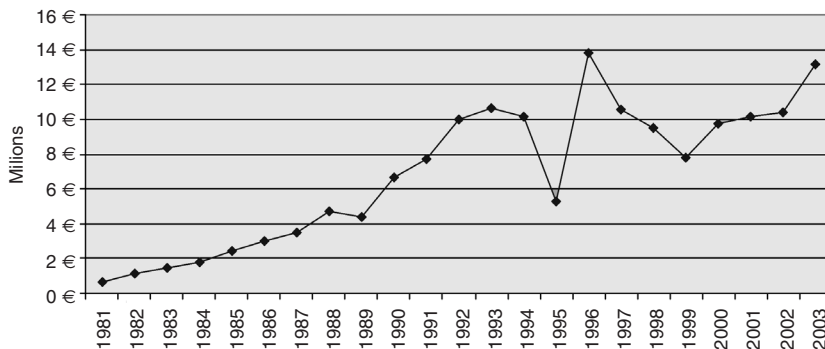
És en aquest context de crisi quan la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona, l'11 de setembre de 1980, tan sols sis mesos després de les primeres eleccions al Parlament, van constituir el Consorci del Gran Teatre del Liceu. Es tractava d'evitar la possible desaparició d'un dels

emblemes culturals de Barcelona i Catalunya. La creació del Consorci, que es feia càrrec de la gestió i explotació del teatre, suposava una injecció de diners i garantia la supervivència de la institució. El 1985 i el 1986, respectivament, la Diputació de Barcelona i el Ministeri de Cultura també s'hi adherien. En deu anys, les aportacions de la Generalitat al Consorci van pujar des dels 25 milions de pessetes de 1981 fins als 710 de 1991.

Com és sabut, el 31 de gener de 1994 un incendi destruí l'escenari i el pati de butaques. Administracions i societat civil, unànimement, cridaren a la reconstrucció de l'edifici en el menor temps possible. Però el foc també precipità un canvi de titularitat que, per bé que ja feia anys que es discutia, mai s'havia arribat a produir. Era evident que sense els ajuts que rebia des del 1980, el Liceu ja hauria tancat. Tenia sentit, doncs, que continués en mans privades? Després del foc, la gravetat de la qüestió es redoblava: com s'entenia que 10.000 (el pressupost inicial de les obres) milions de diner públic aixequessin un teatre privat (encara que la gestió fos essencialment pública)? El reconeixement a la iniciativa dels fundadors havia de tenir un límit. El procés de cessió va ser complex, es judicialitzà (per discrepàncies en el si de la Societat) i s'allargà fins al 1997. Finalment, després de diverses sentències judicials, els propietaris perderen els privilegis als quals havien accedit les administracions i la seva presència quedà reduïda a la participació en la Fundació que a partir de 1994 substituï el patronat.

El nou Liceu es va inaugurar oficialment cinc anys i mig després de l'incendi, el 7 d'octubre de 1999. El debat sobre la reconstrucció l'havien guanyat els partidaris d'aixecar-lo al mateix lloc on hi havia l'anterior i no en un altre indret de la ciutat. L'actual reproduceix les formes del vell, però és més gran (es van expropiar terrenys adjacents) i gaudeix dels avantatges tècnics molt més avançats, amb una caixa escènica de 70 metres d'alçada que permet canvis d'escenari abans impensables i guanya en comoditat, seguretat i sonoritat. Els costos van pujar fins als 17.500 milions de pessetes, dels quals només una tercera part els havien pagat les administracions. La resta proveïen d'empreses i patrocinadors diversos.

Aportacions al Liceu (1981-2003)

Des del 1994, la gestió correspon a la Fundació del Gran Teatre del liceu, integrada per les administracions que abans formaven el Consorci, la Societat de Propietaris i els mecenes. La temporada 2002/2003, va gestionar un pressupost de quasi 50 milions d'euros, dels quals gairebé la meitat provenien de aportacions de les administracions públiques (la transferència de la Generalitat suposava el 15% de les despeses). És a dir, la meitat d'una entrada del Liceu la pagava l'administració. Un 15% de la resta dels ingressos provenien de les empreses de mecenatge i tan sols un 30% dels ingressos propis. Aquesta mateixa temporada programà un total de 294 activitats entre representacions d'òpera, espectacles de dansa i de ballet, concerts, recitals, activitats infantils, etcètera.

El 2003, les subvencions públiques suposaven el 47,4% del pressupost del Liceu (de qual la Generalitat n'assumia el 15,4%)

10.1.2 *L'Auditori i l'Orquestra Nacional de Catalunya*

La Generalitat pretenia en el camp de la música clàssica el mateix que aconseguí en el del teatre: una orquestra simfònica —uns intèrprets— pública de caràcter nacional i un auditori —una infraestructura— on aquesta pogués residir. Però en comptes de crear l'orquestra

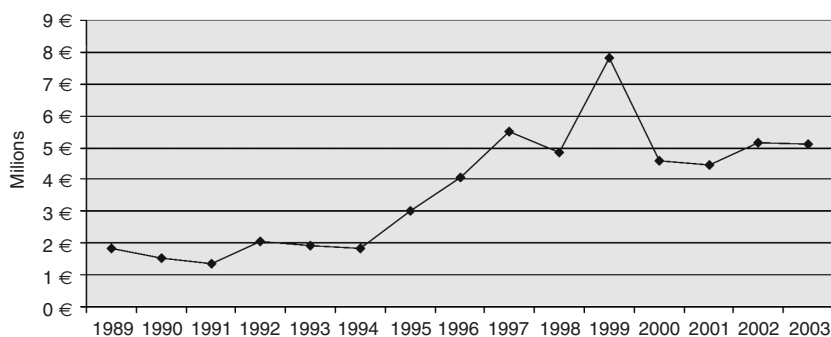
des de zero, com després va fer amb la companyia del TNC, Generalitat i Ajuntament de Barcelona van signar un conveni, el 1989, pel qual la ja existent Orquestra Ciutat de Barcelona esdevindria «nacional de Catalunya». La titularitat continuaria en mans de l'Ajuntament, però les dues institucions assumirien conjuntament la gestió i les despeses que se'n derivessin.

La Generalitat, des de 1980, ja havia subvencionat periòdicament l'OCB, concedint-li entre uns 10 i 15 milions cada any. A partir de 1989 les aportacions al Consorci de l'Auditori i l'Orquestra pujaren fins a més de 100 milions de pessetes cada any.

El complex de l'Auditori no es va projectar únicament com un espai destinat a l'escolta de concerts, sinó que havia de ser una petita ciutat de la música. L'edifici, dissenyat pel prestigiós arquitecte navarrès Rafael Moneo, té una superfície de 42.000 metres quadrats i actualment allotja el Museu de la Música, l'Escola Superior de Música de Catalunya i tres sales de concerts. La més gran és la Pau Casals, i té una capacitat per a 2.200 espectadors; la segona és la Sala Oriol Martorell, amb capacitat per a 600; la més petita és la Sala Tete Montoliu, i té cabuda per a 400 espectadors. El finançament de les obres de construcció va córrer a càrrec del Ministeri de Cultura, en un 50%, i de la Generalitat i l'Ajuntament, en un 25% cadascuna.

El 1999 es va inaugurar la primera fase, que havia costat quasi

Aportacions a l'Auditori i l'Orquestra (1989-2003)

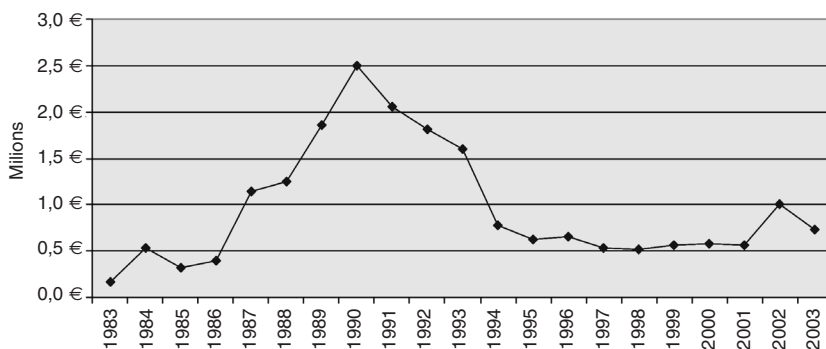
8.000 milions. Encara no incloïa la Sala Oriol Martorell, l'Escola Superior de Música de Catalunya ni el museu, que es van inaugurar el 2007.

10.1.3 *El Palau de la Música Catalana*

El 1904, l'incipient Orfeó Català encarregà a l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner la construcció de la seva seu social, en el solar de l'antic convent de Sant Francesc, que esdevindria el Palau de la Música Catalana. Les obres es van finançar amb les obligacions de 100 pesetes cadascuna que 6.000 catalans van comprar. Encara que va ser dissenyat per allotjar les actuacions de l'Orfeó, el Palau ha acollit una multitud de concerts d'altres orquestres de gran prestigi internacional, i àdhuc esdeveniments polític-socials d'una extraordinària rellevància per a Catalunya: des de l'Assemblea de Solidaritat Catalana, el mateix any de la inauguració, fins als coneguts Fets del Palau, el 1960, passant pels actes de concessió del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes que Òmnium Cultural atorga ininterrompudament des de 1969. A banda d'un recinte d'esdeveniments musicals, el Palau va molt unit a la història del catalanisme.

El 1983, la Generalitat, l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona,

Aportacions al Palau de la Música (1983-2003)

juntament amb l'Orfeó Català, propietari de l'edifici, van constituir el Consorci del Palau de la Música Catalana. A banda d'abaratir preus i garantir-ne la solvència econòmica, l'entrada de les administracions permetria a l'Orfeó reincorporar-se en la gestió de l'edifici, que alguns anys abans havia delegat en la contractació de l'empresa Forum Musical.

El 1989 s'inauguraren unes necessàries obres d'ampliació i remodelació que dirigí l'arquitecte Óscar Tusquets i que van costar 2.200 milions de pessetes.

10.1.4 *Infraestructura comarcal*

Pel que fa a infraestructura a comarques, els primers programes es van limitar a subvencionar les més elementals, començant per l'adquisició de pianos i la restauració d'orgues de les esglésies. Això pot semblar, ara, ridícul, però dóna una idea de com estava el país fa només 30 anys.

Pel que fa a edificis, la Generalitat col·laborà en la construcció de nombroses infraestructures de comarques destinades a activitats musicals. L'Auditori de Lleida, el de Girona o el de Sant Cugat en són alguns exemples.

10.2 PROMOCIÓ CULTURAL

10.2.1 *El Centre de Documentació Musical*

El Centre de Documentació Musical es va crear per una ordre de 28 d'octubre de 1981, i tenia la missió d'aplegar les fonts documentals de la música i de la dansa catalana amb la finalitat d'assegurar la seva conservació, difusió i consulta per part dels estudiosos. Inaugurat el 1983, comptava amb una sala d'audicions, un arxiu que entre d'altres contenia partitures originals d'Enric Granados, una biblioteca de més de

12.000 volums, serveis de laboratori, de classificació i de microfilmació, i dependències administratives. El 2005 es va incorporar a la Biblioteca de Catalunya.

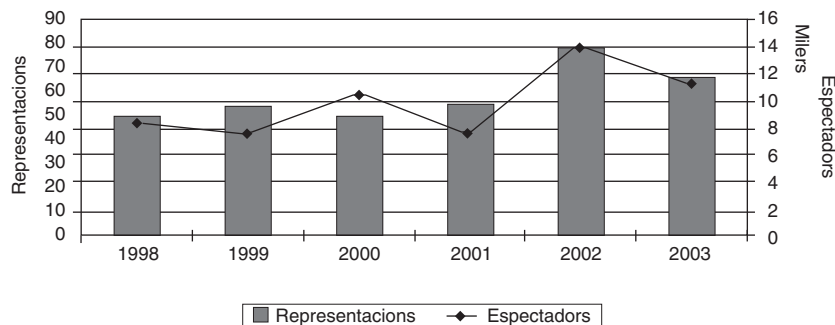
10.2.2 *Activitats musicals*

Pel que fa a l'organització d'esdeveniments musicals, les actuacions que més destaquen són els grans concerts que van organitzar el Liceu, el Palau de la Música i l'Auditori, entitats d'abast nacional subvencionades de les quals ja hem parlat més amunt. Però la Generalitat, sobretot en les primeres legislatures, també organitzà ella sola una infinitat —més de 300 només els anys 1981 i 1982— de concerts de música clàssica, que tingueren lloc a Barcelona però sobretot a les comarques: El «Festival de les Terres de Lleida» o el cicle «Els Orgues a Catalunya» en són dos exemples. Aquesta política de promoció la completen les dues línies de subvencions que es va obrir i mantenir: una per a Ajuntaments i Consells Comarcals, per a la programació estable de concerts; i una altra per a altres entitats que organitzessin esdeveniments musicals, de la qual es van beneficiar, per exemple, el Festival Internacional de Torroella de Montgrí o el de Cadaqués. Són destacables, així mateix, les subvencions que van rebre les Joventuts Musicals de Catalunya per a l'organització del cicle Xarxa de Clàssica i Jazz a Catalunya, en què programaven diverses actuacions arreu del territori.

Pel que fa a l'òpera el 1989, l'Associació dels Amics de l'Òpera de Sabadell i el Departament van engregar el programa «Òpera a Catalunya», que tenia per finalitat portar l'òpera a diverses ciutats (Sabadell, Reus, Girona, Figueres, Lleida, Sant Cugat, Vic, etcètera) del país. Des de 1989 l'associació rep una subvenció del Departament.

En l'àmbit de la música no clàssica, el 1990 la Generalitat va crear el Centre de Promoció Musical Ressonns. Ressonns pretenia cobrir el buit que existia degut a la inexistència d'un circuit de música i cançó i a l'absència d'empreses que en programessin. Entre les actuacions més

Evolució del nombre d'activitats de música i espectadors a l'Espai (1998-2003)

cèlebres poden destacar-se l'organització del cèlebre concert de rock català al Palau Sant Jordi de 1992, el «Raimon, 30 anys de Al vent» o el «20 de la Companyia Elèctrica Dharma».

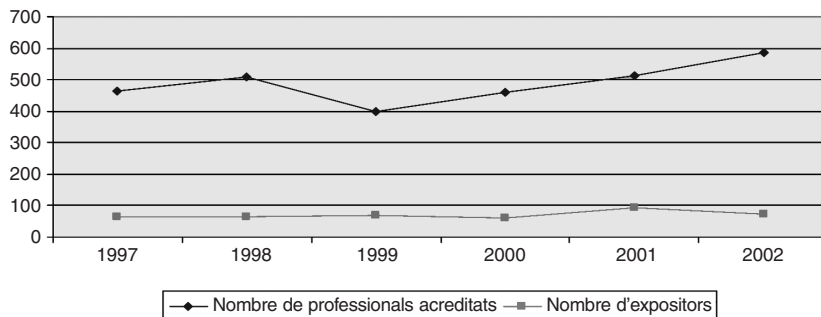
A partir de 1992, quan es posà en marxa l'Espai de la Música i de la Dansa, els cantants i les formacions musicals disposaren d'un escenari fix a Barcelona on posar en escena llurs espectacles. El 2002 es posà en marxa el Circuit Ressons, consistent amb la representació a alguns teatres municipals de comarques una selecció dels concerts muntats a l'Espai.

Una altra actuació va ser la posada en marxa, juntament amb l'Associació de Sales de Catalunya, del Circuit català de sales. Una banda de pop-rock feia una gira durant un mes per tretze sales de Catalunya. D'aquesta manera s'aconseguia una programació estable de concerts i s'afavorien les actuacions en directe.

10.2.3 *El Mercat de Música Viva de Vic*

El 1989, l'Institut Municipal de Promoció Econòmica de Vic va organitzar la primera edició del Mercat de Música Viva de Vic. El MMVV té el mateix esperit que la Fira de Tàrraga: està concebut com un festival on el pes de l'intercanvi comercial entre els grups de músi-

Mercat de la Música Viva de Vic

ca, que venen les seves actuacions en directe, i els promotors o programadors musicals, és molt gran. Això no obstant, els concerts que s'hi programen també sumen una oferta cultural de la qual els ciutadans poden gaudir.

10.3 CURSOS I CONCURSOS

En el capítol de cursos destaca l'organització del Curs de Música Antiga a la Seu d'Urgell, que gaudí d'un gran reconeixement internacional i estava considerat un dels cursos més importants en la seva especialitat. Concebut com a curs de perfeccionament, inicialment acceptava només deu alumnes oficials per classe (que se seleccionaven pels seus currículums i per unes proves de nivell), però també acollia un nombre indefinit d'alumnes oïdors. Se centrava, principalment, en el Renaixement i primer Barroc, i cada any dedicava les seves activitats a una temàtica concreta.

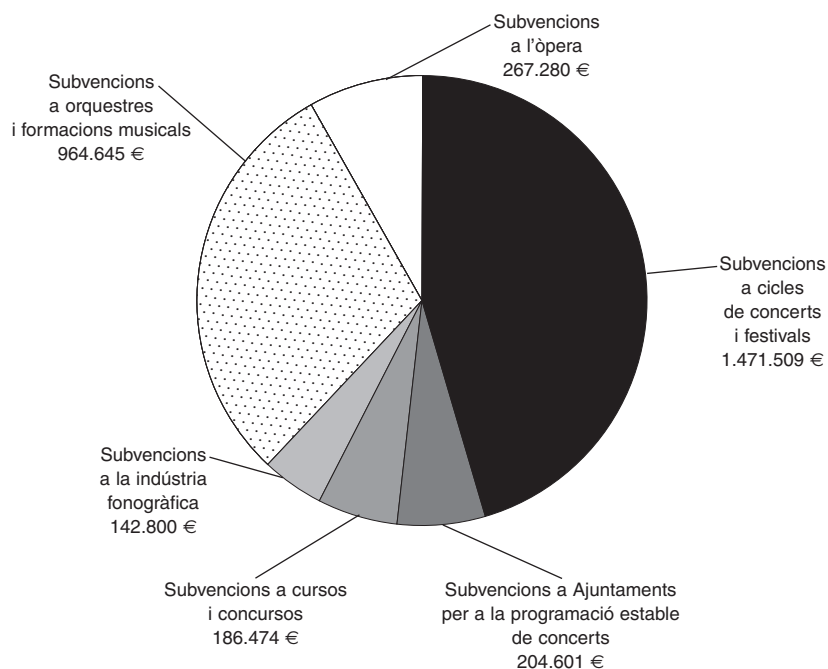
Així mateix, la Generalitat va donar suport a altres cursos organitzats per altres entitats destinats a perfeccionar la formació de músics i intèrprets, entre els quals destaquen el Curs Internacional d'Interpretació Musical de Torroella de Montgrí, el Curs Internacional de Música de Vic o el curs que organitzava el Taller de Músics. Els concursos, entre els quals el Concurs Internacional Maria Canals o

el Concurs de Cant Francesc Viñas, també van rebre l'ajut del Departament.

10.4 ALTRES AJUTS

A banda dels esmentats, la Generalitat donà regularment subvencions a orquestres i formacions musicals professionals, entre les quals es poden citar l'Orquestra Simfònica del Vallès, la Capella Reial de Catalunya. Fins que no es constituí el Consorci de l'Auditori, el 1989, l'Orquestra també rebé anualment ajuts del Departament.

També es donaren subvencions a empreses i entitats per a organitzar temporades d'òpera a altres llocs fora de Barcelona. En aquests destaca el cicle «Òpera a Catalunya» organitzat per l'Associació Amics de l'Òpera de Sabadell.

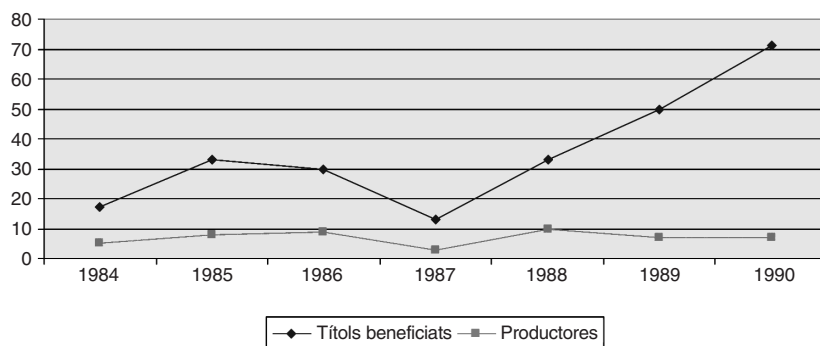
Des de 1981, el Departament concedí beques per a estades de músics a l'estranger, amb la finalitat d'introduir-los en els circuits musicals de fora de Catalunya.

10.4.1 *La indústria fonogràfica*

Per tal d'estimular la difusió del disc català i a fi d'incentivar l'esforç que realitzen les empreses instal·lades a Catalunya dedicades a l'enregistrament de discos, el Departament de Cultura posà en marxa, entre 1984 i 1990, un sistema d'ajuts a la producció fonogràfica catalana. Aquesta activitat de foment pretenia afavorir l'enregistrament d'obres de compositors catalans, promoure els enregistraments d'intèrprets catalans i contribuir a la utilització de la llengua catalana en l'edició de fonogrames. El suport genèric es materialitzava en la compra per part del Departament, amb un 50% de descompte sobre el preu de venda al públic, de 300 exemplars de cada disc que reunís les condicions establertes en les bases.

El 1990 la Generalitat canvià la política de suport a la indústria fonogràfica, suprimí el suport genèric i posà en marxa un altre sistema d'ajuts. La nova política consistia en l'atorgament d'ajuts específics a cada disc i en finançament de fins al 40% de les despeses de promoció del fonograma. Alhora, en virtut d'un conveni signat amb la Corpora-

Suport a la indústria fonogràfica (1984-1990)

ció Catalana de Ràdio i Televisió, el Departament es comprometia a produir i emetre deu videoclips promocionals de novetats discogràfiques cantades íntegrament en català.

11. Arts plàstiques

Com és sabut, de la difusió dels béns mobles (les creacions plàstiques són béns mobles) se n'encarreguen els museus i les pinacoteques. Però hi ha un estadi entre que un artista plàstic crea una obra i aquesta és adquirida per un museu (i així passa, diguem, a formar part del patrimoni). Aquest capítol tracta aquest estadi: les polítiques de foment de la creació, de propiciar les condicions perquè els creadors es puguin introduir en els circuits comercials de l'art contemporani, de la difusió de llurs obres i de la seva internacionalització.

11.1 INFRAESTRUCTURA

11.1.1 *El Fons d'Art de la Generalitat de Catalunya*

El Fons d'Art de la Generalitat de Catalunya va ser creat el 1983 amb el propòsit de fornir, a través de selecció i compra, una col·lecció d'obres representatives del camí seguit per l'art català contemporani. Cada any, el Servei d'Arts Plàstiques hi destinava una partida per la compra d'obres. Entre les adquisicions més importants destaca la col·lecció del galerista d'art Salvador Riera, el 1993. La Generalitat, a fi que una col·lecció d'aquesta qualitat no sortís de Catalunya, va arribar a un acord amb Riera per comprar-l'hi per 2.000 milions de pessetes, encara que estava taxada en 4.700. El Fons d'Art també ha rebut donacions, entre les quals les d'Apel·les Fenosa, de Josep Franch Clapers, Antoni Clavé, etcètera.

Més endavant, algunes d'aquestes obres han anat a parar a les col·leccions de museus com per exemple el MACBA.

11.1.2 *El Centre de Documentació Alexandre Cirici*

El Centre de Documentació Alexandre Cirici va ser creat el 1984 amb la finalitat d'aplegar el màxim nombre de dades i d'informació referent a l'art del segle XX a Catalunya i així constituir una eina de treball d'investigació per als artistes, crítics, historiadors de l'art i públic en general.

Des de la seva creació va anar recopilant informació de diverses maneres: mitjançant la recepció i la posterior catalogació de donacions —entre les quals hi ha el Fons de la Sala Parés o la biblioteca Tharrats, d'un valor extraordinari— i a través del contacte amb els mateixos artistes, galeristes, crítics d'art, etcètera. El 2003 tenia un arxiu monogràfic i temàtic compost per més de 2.500 arxivadors que contenien informació sobre uns 17.000 artistes. El 1985 rebia 79 publicacions periòdiques especialitzades, i des de 1984 elabora un recull de premsa específic. La biblioteca, el 2002, contenia 18.627 volums. Actualment està integrat al MACBA.

11.2 PROMOCIÓ CULTURAL

11.2.1 *Exposicions*

Durant els 22 anys que van del 1982 al 2003, el Departament de Cultura va organitzar centenars d'exposicions d'arts plàstiques, moltes de les quals al Centre d'Art Santa Mònica. A banda de la divisió en fitxes o itinerants, es poden classificar en dues tipologies més: d'una banda, les exposicions que ha organitzat exclusivament el Servei d'Arts Plàstiques; de l'altra, les exposicions que el Servei ha organitzat conjuntament amb altres institucions o en què només hi ha col·laborat.

El primer grup és, sens dubte, el més nombrós de tots. Alhora, es pot subdividir en mostres ubicades a dependències pertanyents al Departament de Cultura i mostres ubicades a dependències alienes al

Departament. Fins al 1988, any en què s'inaugurà el Centre d'Art Santa Mònica, la majoria de les exposicions eren itinerants o s'allotjaven en instal·lacions d'altres institucions, per bé que també se n'organitzessin al Palau Moja, per exemple. La itinerància, a més a més, feia visible la descentralització. «Dalí i els llibres», de 1981, o «Poesia Visual Catalana», del 2000, en són dos exemples.

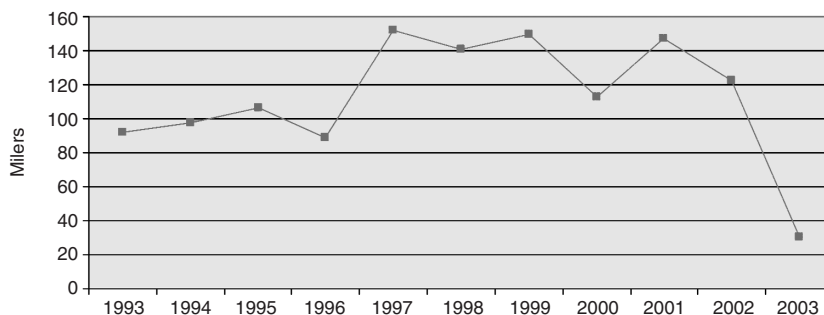
Pel que fa a les exposicions organitzades conjuntament amb altres institucions o entitats, el nombre és també força elevat: més d'un centenar.

11.2.2 Centres d'Art

El Centre d'Art Santa Mònica és l'espai per a grans exposicions d'arts plàstiques contemporànies, de creació actual, que va crear el Departament de Cultura. Tal i com ja hem apuntat, el Santa Mònica no és un Museu, no es tracta d'un dipòsit d'obres d'Art Contemporani (aquesta és una competència del MACBA). Se'l va inaugurar el maig de 1989, amb la mostra «Surrealisme a Catalunya, 1924-1936». Fins al 1993 va allotjar un centenar llarg d'exposicions i el visitaren més d'un milió de persones. El 1997 obrí una nova instal·lació, l'Espai Vídeo, destinat a la projecció d'obres d'art en aquest format.

El fet que el 2003 només hi acudissin 30.000 ciutadans es deu a unes obres de rehabilitació de l'edifici que impediren el funcionament

Visitants al Centre d'Art Santa Mònica (1993-2003)

habitual del centre. El 3 d'octubre de s'obrí de nou i inicià una nova etapa en què les activitats complementàries de les exposicions prengueren protagonisme.

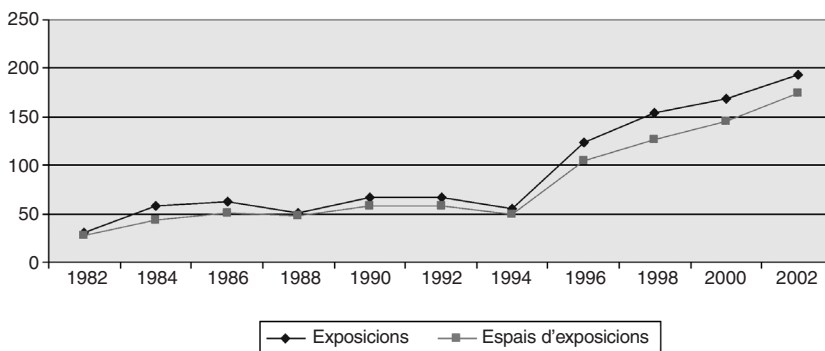
A les comarques, el 2002 el Departament va posar en marxa el Pla de Centres d'Art. Aquest pla preveia una xarxa de centres d'art amb infraestructures a Lleida, Tarragona, Girona, Manresa i a una ciutat de les Terres de l'Ebre. La Generalitat havia d'aportar 300.000 euros per a la construcció o rehabilitació de cada equipament.

La Primavera Fotogràfica

El 1982, un grup de professionals i galeristes tingueren la iniciativa d'organitzar una magna exposició de fotografia semblant al Mois de Photographie de París o a les mostres de foto organitzades dins el marc de la Biennial de Venècia. El Departament la recollí i el resultat en va ser la primera edició de la Primavera Fotogràfica, de manera que la mostra va esdevenir tot un conjunt d'activitats (amb un cicle a la Fil·moteca, unes converses) que tenien la fotografia com a eix vertebrador.

Es va celebrar cada dos anys, entre els mesos de febrer i maig. Encara que la gran majoria d'exposicions fossin a Barcelona, durant els primers vint anys de la Primavera s'havien organitzat mostres a 63 mu-

Primavera Fotogràfica (1982-2002)

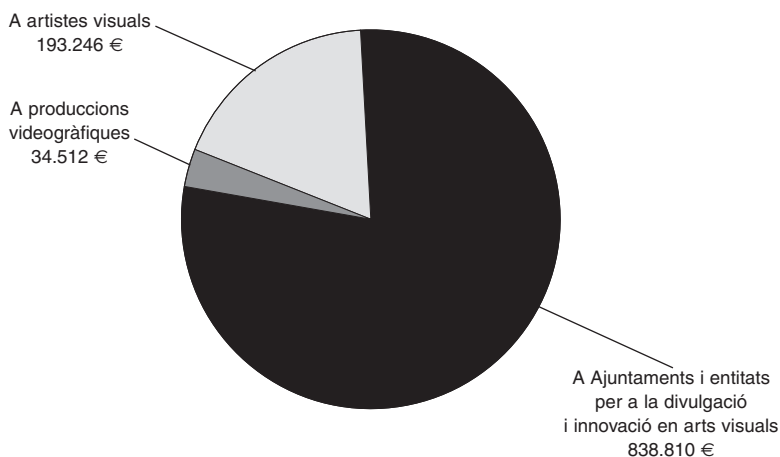
nicipis de 25 comarques diferents. La Primavera fotogràfica ha anat creixent progressivament fins a convertir-se en un gran esdeveniment. S'ha passat de les 30 mostres a 27 espais diferents que s'organitzaren en la primera edició a les 194 en 175 espais de l'edició de 2002.

11.3 AJUTS I SUBVENCIONS

Des de 1982, el Servei d'Arts Plàstiques disposava d'un programa d'ajuts i subvencions a persones físiques, entitats, empreses, ajuntaments, etc., que va tenir per objecte contribuir a la consecució dels fins del mateix Servei: encoratjar la creació plàstica i promoure'n la seva difusió. Les úniques dues línies de subvencions que es van mantenir ininterrompudament entre 1982 i el 2003 van ser les beques a artistes i estudiosos de l'art i les subvencions a entitats per a l'organització d'exposicions.

Les primera convocatòria de beques a persones físiques data del 1982. Se'n concediren 15 a artistes joves per un import de 2.550.000 pessetes i 23 per a projectes de noves creacions —experimentació artística— per un import de 2.950.000 pessetes. Les subvencions per a

Ajuts a les arts plàstiques i visuals (2002)

l'organització d'exposicions es van atorgar a tota classe d'entitats: Ajuntaments, entitats sense finalitat de lucre, centres culturals, etcètera. Establertes el 1982, els primers anys oscil·laren entre els 5 i 7 milions de pessetes en import total executat; a partir de 1987 ja no baixaren dels 10 milions. El 2002 s'atorgaren 357.400 euros a entitats d'arts plàstiques, i el 2003, 729.400 per a activitats d'arts visuals.

Una altra línia que va tenir continuïtat des que es va establir és la subvenció a projectes de videocreació, el 1997. Convocada ininterrompudament, s'hi han destinat sempre 5 milions de pessetes.

A banda d'aquestes, també s'han atorgat ajuts per a la celebració de cursets i actes monogràfics relacionats amb les arts visuals, a la premsa especialitzada, subvencions per a inversions en centres d'art, etcètera. A banda d'aquestes línies, en el capítol de subvencions també s'hi inclouen els ajuts a la Fundació Miró, a la Fundació Tàpies, les inversions per al Fons d'Art.

12. Cinema

Abans de res, per entendre les polítiques cinematogràfiques de la Generalitat, cal recordar el debat que es va suscitar en el si del mateix Govern quan es van crear els diferents departaments i s'hi assignaren les respectives competències. El servei de cinematografia havia de formar part de la conselleria d'Indústria o de la de Cultura? La qüestió no és vana. El 1982, el cinema mogué a Catalunya més de 5.000 milions de les antigues pessetes, mentre que el pressupost de tot el Departament de Cultura va pujar només fins a poc més de 3.250 milions. El centenar de minuts que dura un llargmetratge convencional suposen una feina i una despesa enorme. Entre l'escriptura del guió i l'exhibició en una sala comercial hi ha un procés similar al de qualsevol indústria —hi participen tot un conjunt d'empreses— que té per finalitat l'elaboració d'un producte artístic. Finalment, com és sabut, es va primar la dimensió artística i el Servei de Cinematografia es va incorporar a l'estructura del Departament de Cultura.

Les polítiques del Servei de Cinema —que va tenir el rang de subdirecció general durant uns anys i que a partir de 2003 es va refundre en l'Institut Català de les Indústries Culturals— han tingut tres eixos bàsics d'actuació. En primer lloc, la salvaguarda i conservació del patrimoni cinematogràfic del país i la seva difusió. Aquesta tasca es va materialitzar a través de la Filmoteca, l'única infraestructura creada *ad hoc* per al cinema, i de la reglamentació necessària. L'objectiu, com s'ha dit, era preservar el patrimoni mitjançant la seva catalogació i arxivament, però fer-ne també difusió.

En segon lloc, els ajuts a la indústria cinematogràfica (a la creació, a la producció, a la distribució, a l'exhibició). La crisi que el cinema va començar a sofrir amb la comercialització de la televisió, iniciada als anys 70, havia minvat notablement la producció cultural cinematogràfica catalana. La Generalitat engegà polítiques d'ajuts a tota aquesta indústria, encara que tanmateix —a tot Europa— el cinema nord-americà ha acabat imposant-se. En aquest àmbit, és important subratllar que la Generalitat va intentar afavorir la realització de films a Catalunya mitjançant l'obertura d'una altra línia de subvencions que contrarestés el cost extra que suposava rodar a Catalunya en comparació a altres territoris de l'Estat.

Un altre propòsit que no s'ha vist plenament acomplert ha estat la voluntat d'utilitzar el cinema, aprofitant la seva capacitat d'arribar a un ample segment de la població, com a eina de normalització lingüística. En aquest sentit, el Departament va crear línies d'ajuts per al doblatge, subtítolació, rodatge en versió original catalana, etcètera.

12.1 PATRIMONI CINEMATOGRÀFIC I DIFUSIÓ

12.1.1 *La Filmoteca de la Generalitat*

La Filmoteca té una doble missió. D'una banda, ha de ser un arxiu que s'ocupi de la recuperació, la conservació i la catalogació de films i de qualsevol documentació referida al film. Aquesta tasca va especial-

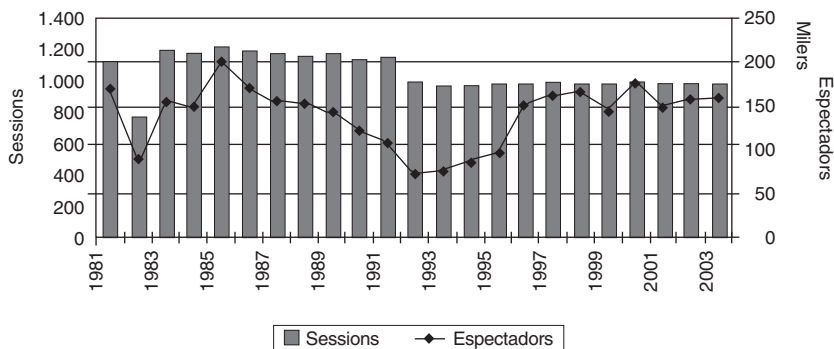
ment dirigida cap a la producció nacional pròpia: la Filmoteca ha de ser l'arxiu del patrimoni filmic català. Per una altra banda, té la missió d'organitzar la projecció i la consulta de films per fer arribar al públic especialment aquelles pel·lícules que són més difícil de veure's als circuits comercials.

Pel que fa a la seva funció de preservació del patrimoni, l'arxiu de la Filmoteca tenia, el 2003, 32.964 còpies d'un total de 16.658 títols, distribuïdes en 47.516 llaunes. Entre aquests títols cal comptar-hi dipòsits i donacions de particulars i els obtinguts a través dels lliuraments obligatoris motivats per les subvencions de les diferents administracions. Precisament el 2003 s'inicià la digitalització dels fons audiovisuals.

La Biblioteca de la Filmoteca tenia, el 2003, 27.923 exemplars de documents en línia en el catàleg, 12.172 dels quals corresponen al Fons Delmiro de Caralt. Rebia 170 títols de publicacions periòdiques especialitzades i confeccionava, des de la seva creació, un recull de premsa. En format vídeo i DVD tenia un fons de 6.225 unitats, més de 3.000 diapositives inventariades i unes 30.000 fotografies.

L'àrea de difusió de la Filmoteca va ser gestionada, des del 1982 fins al 2001, per l'Entitat Autònoma d'Organització d'Espectacles i Festes, i del 2001 al 2003, per l'Institut de les Indústries Culturals. Si bé la seu central sempre ha estat a Barcelona, des de la seva creació la

Sessions i espectadors a la Filmoteca (Barcelona)

Generalitat ha portat la programació a diferents comarques del país. Així, el 2003, a banda de Barcelona, també es feien sessions a Girona, Lleida, Manresa, Olot, Tarragona, Terrassa i Vic.

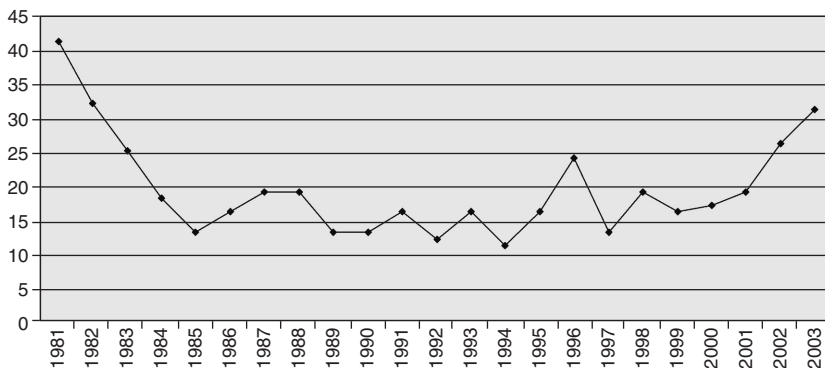
12.2 LES INDÚSTRIES CINEMATOGRÀFIQUES

Des dels anys 70, amb l'aparició de la televisió i el canvi d'hàbits culturals que es va donar en les societats postindustrials, el cinema europeu va entrar en una crisi de la qual encara no se n'ha recuperat. Pràcticament totes les pel·lícules produïdes al continent europeu són econòmicament deficitàries. Això va provocar una baixada espectacular del nombre de produccions, i amb elles el nombre de sales d'exhibició. De les 643 sales que hi havia en funcionament el 1983 a Catalunya es passà a només 290 el 1990. Totes les administracions competents en la matèria —la Unió Europea, la Generalitat i, encara que les seves competències no siguin clares, també l'Estat— han dissenyat programes destinats a redreçar aquesta situació, imposant quotes, creant xarxes, segells i marques de qualitat... Però no han aconseguit els resultats que s'esperaven.

12.2.1 *Foment de la creació*

En aquest àmbit, les polítiques de la Generalitat han anat orientades, sobretot, a estimular la producció i garantir-ne la rendibilitat. Aquest objectiu es va intentar aconseguir de tres maneres. D'una banda, subvencionant directament les produccions —els primers anys s'intentava subvencionar el major nombre possible de pel·lícules; anys després es preferí subvencionar-ne menys però amb més imports—, tant de llargs com de curtsmetratges. Un altre tipus d'ajut, iniciat el 1983, va ser la concessió d'aval bancaris per a produccions. Més endavant, a partir de 1996, s'obrí una línia de subvencions per sufragar els interessos dels crèdits que haguessin demanat les empreses per produir films. Un altra línia de subvenció peculiar que val la pena esmentar, encara

Nombre de produccions cinematogràfiques a Catalunya

que finalment no donés gaires resultats, era aquella destinada a contrarestar el cost extra que suposava rodar a Catalunya: les diferències econòmiques entre les comunitats autònomes dissuadien els productors de venir a rodar a Catalunya.

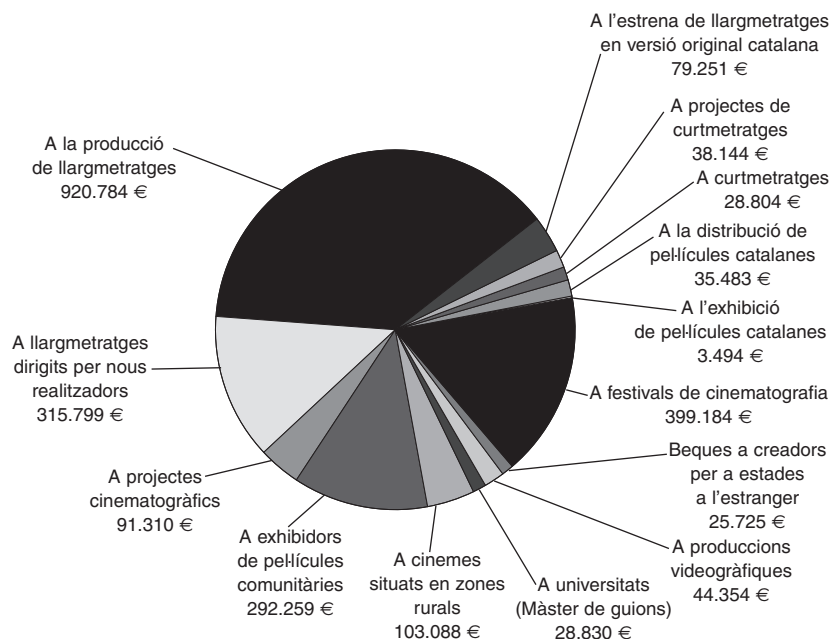
Pel que fa als ajuts a distribució i a l'exhibició, aquests es van donar, a partir de mitjans 90, només per les produccions catalanes i a l'exhibició de pel·lícules comunitàries. També es donaren ajuts a les sales d'exhibició. El 2003, Catalunya tenia un total de 789 pantalles.

Una altra política que es traduí en ajuts era la que buscava donar oportunitats als nous creadors, com per exemple les subvencions als llargmetratges dirigits per nous realitzadors, les beques per a estades a l'estranger destinades a joves o les subvencions a projectes cinematogràfics.

12.2.2 Festivals

El Festival de Sitges de Cinema de Sitges —a partir de 1997 oficialment Festival Internacional de Cinema de Catalunya— es va celebrar per primera vegada el 1968. La Generalitat participa en la seva gestió a través del Patronat Municipal de Cinema de Sitges, integrat també per l'Ajuntament d'aquesta localitat. Cada any, la Generalitat hi ha assignat

Ajuts a la indústria cinematogràfica (1995)

nat una part de les seves partides pressupostàries. El 2002, el 26,4% dels ingressos del Festival de Sitges, és a dir, 560.000 euros, provenien de l'administració catalana.

Així mateix, la Generalitat també ha ajudat, mitjançant una línia de subvencions, altres festivals, entre els quals la Setmana Internacional de Cinema de Barcelona, la Setmana de Cinema de Molins de Rei, el Festival Internacional de Cinema no professional de la Costa Brava, la Setmana de Cinema de Sants, etcètera.

12.3 EL CINEMA EN CATALÀ

El 1980, la Generalitat va veure en el cinema una potencial eina de normalització lingüística amb la qual es podrien aconseguir uns bons

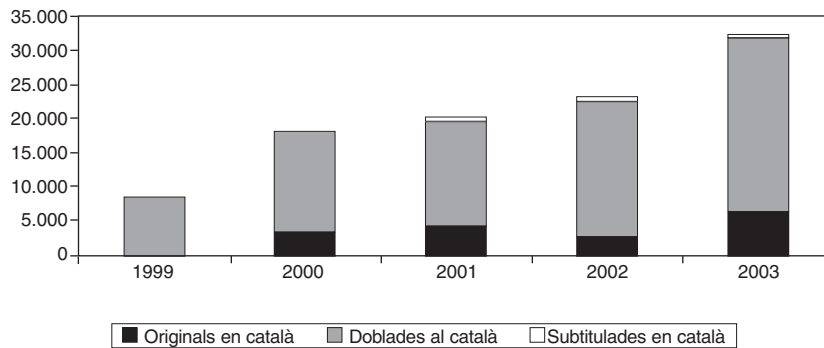
resultats en la voluntat de consolidar el català com a llengua d'ús. Avui en dia la cartellera continua escrita quasi exclusivament en castellà. En termes d'eficàcia, doncs, les polítiques que la Generalitat va desenvolupar per portar el català als cinemes han fracassat. Així mateix, ha de quedar constància dels esforços que es van fer per revertir la situació.

El punt de partida per a una posterior normalització de la cartellera era aconseguir que una bona part de les pel·lícules produïdes a Catalunya s'estressin en català. Amb aquesta voluntat, el Departament de Cultura va dissenyar la doble versió. El Departament pagava la versió en català de qualsevol pel·lícula que es rodés en castellà a Catalunya. Per evitar que aquesta mesura fos contraproductiu (i totes es rodessin en versió original en castellà, ja que la versió catalana la pagaria el Govern), pagava també la versió castellana. S'obliga, tanmateix, a estrenar primer la versió catalana del film. El 1981 foren 6 pel·lícules que s'hi acolliren (cost de 6 milions); el 1982 foren 14 llargs i dos curts (16.100.000 ptes.). El 1983 foren 14 llargs i 16 curts. El 1984 foren 5 llargs i 20 curts. El 1985, 7 llargs i 8 curts. Als anys 90, la doble versió s'eliminà i s'obrí una línia de subvencions per a aquelles pel·lícules que s'estressin en versió original catalana.

Pel que fa als films estrangers, el Departament seleccionava unes quantes pel·lícules estrangeres d'èxit i en produïa el doblatge al català. Aquesta mesura, però, afectava una part molt petita de la cartellera, només unes 3 o 4 pel·lícules a l'any. El cinema infantil en català va constituir, per sobre de les pel·lícules convencionals, una de les prioritats del Departament. Es volia doblar el major nombre realitzacions possible: 7 el 1982, altres 7 el 1983, 10 el 1984...

Tanmateix, especialment en el doblatge de pel·lícules estrangeres els ajuts no van donar els resultats esperats, de manera que les *majors* nord-americanes només van doblar 28 pel·lícules al català entre 1989 i 1999. En aquest marc, la Llei de Política Lingüística de 1998 obria la porta a què la Generalitat establís quotes de pantalla i de distribució. Semblava que aquesta era l'única via que permetria garantir la presència de la llengua pròpia. Davant l'amenaça d'aprovar el Decret, les *majors* de Hollywood van mantenir algunes reunions amb el conseller

Evolutió de les sessions de cinema en català (1999-2003)

de Cultura i el director general de Política Lingüística per tal d'arribar a un acord. Els anys 2002 i 2003 es van doblar 22 i 23 pel·lícules, respectivament.

12.4 LA PROMOCIÓ INTERNACIONAL

Catalan Films & TV és l'entitat que va crear el Departament de Cultura, el 1986, per tal d'exportar i difondre les produccions cinematogràfiques catalanes a l'estranger. Promovia l'assistència a mercats i fires internacionals de cinema i organitzava la infraestructura per tal que els productors i distribuïdors poguessin fer la venda, coproducció i col·laboració amb altres empreses sectorials a l'estranger. La presència es materialitzava mitjançant les condicions tècniques i audiovisuals necessàries per mostrar els productes i realitzar trobades. El 2003, les produccions catalanes es van mostrar a 270 festivals internacionals d'arreu del món, entre els quals la Berlinale, el Festival de Cannes, el de Venècia...

Així mateix, s'establí una línia de subvencions per a la participació i promoció de pel·lícules catalanes seleccionades en festivals internacionals. El 2003, 11 llargmetratges de les 31 produccions catalanes es beneficiaren d'aquests ajuts.

13. La literatura i el llibre

Les actuacions de la Generalitat en aquest sector van tenir tres objectius bàsics: el foment de la creació literària i el suport als escriptors, el foment de la lectura entre els ciutadans i la consolidació de la indústria llibretera en llengua catalana.

Els primers vuit anys de Govern, totes les actuacions del Departament es van canalitzar a través del Servei del Llibre, dependent de la direcció general de promoció cultural. El 1988, però, es va constituir la Institució de les Lletres Catalanes, que des de llavors en endavant s'encarregà de les polítiques relatives a la creació i promoció literàries, mentre que les competències en polítiques de suport a la indústria editorial i al món del llibre en general van quedar en mans del Servei.

13.1 EL FOMENT DEL LLIBRE EN CATALÀ

Com és sabut, al llarg del segle passat Barcelona es va consolidar com una de les primeres ciutats del món en producció editorial. Només el 1982, per exemple, es van publicar a Catalunya un total de 12.686 títols. Però la fortalesa de la indústria editorial del país es devia, essencialment, a la vastitud del potent mercat castellanoparlant, llengua materna de més de 400 milions de persones. Dels 12.686 títols abans esmentats només 2.188, poc més d'un 17%, eren en català.

En aquest marc, amb la finalitat d'ajudar a superar la situació d'inferioritat de condicions que patia l'edició en llengua catalana, el 1982 la Generalitat va engagar el programa de suport genèric, consistent en la compra d'un nombre determinat d'exemplars de tots els llibres en català que reunissin les condicions següents:

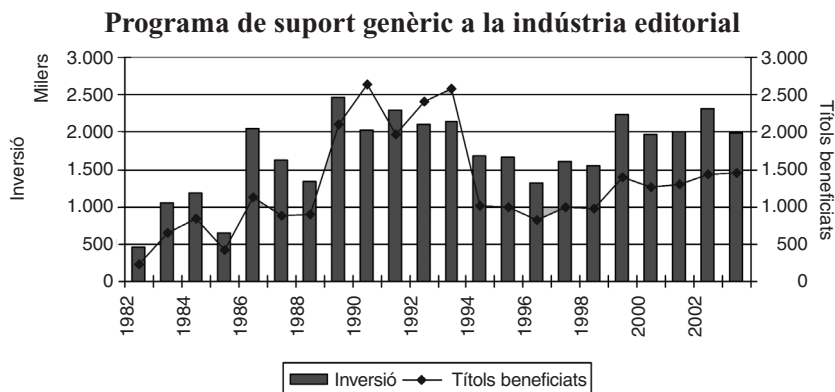
- Que fossin produïts per empreses editorials.
- Que fossin primeres edicions o reedicions de títols publicats fa més de 25 anys.

- Que no fossin llibres de text.
- Que tinguessin un tiratge superior a 1.000 exemplars.
- Que no superessin les 6.000 pessetes de preu de venda al públic.

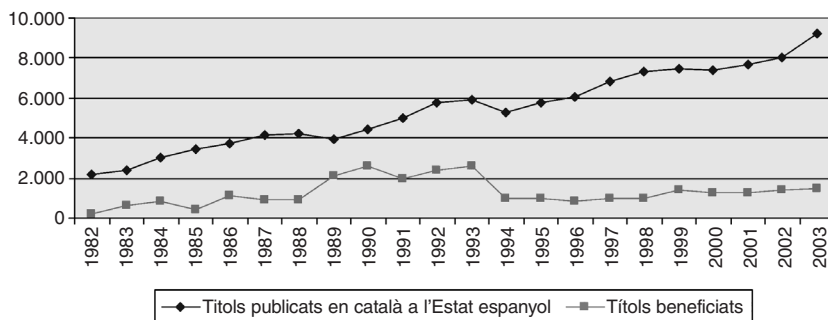
Quan el llibre es ven per sota de 2.000 pessetes el Departament en compra 300 exemplars. Quan el preu està entre les 2.000 i les 6.000 pessetes, en compra 200. En ambdós casos, els llibres són adquirits amb un descompte del 50% respecte al preu de venda al públic, i són distribuïts a la Xarxa de Biblioteques de la Generalitat.

Amb aquest programa, els editors tenien assegurada amb antelació la venda d'una part de l'edició, la qual cosa els permetia actuar amb uns marges comercials més grans, i afavoria l'abaratiment del preu dels llibres. A més a més, es fomentava la lectura pública, ja que s'enriquia els fons de les biblioteques amb publicacions recents. També se'n donaren exemplars a centres penitenciaris, hospitals, escoles, associacions culturals i cíviques, casals catalans, universitats estrangeres, etcètera.

El programa de suport genèric constituïa la principal política d'impuls al llibre en català, però hi havia edicions concretes que necessitaven un ajut complementari que els fes rendible l'edició. És el cas dels llibres o col·leccions de llibres d'un especial interès cultural (les *Obres completes* de Ramon Llull, el *Diplomatari Borja*, etcètera), les edi-

Relació de títols publicats a l'Estat i títols beneficiats amb el suport genèric

cions de monografies locals o els llibres de text i manuals universitaris, que van rebre subvencions del Servei del Llibre.

Això no obstant, cal recordar que el 1980 la gran majoria de catalans no havien pogut aprendre la llengua pròpia a l'escola, cosa que dificultava la lectura. És més: el desprestigi al qual Franco l'havia sotmès feia que molts catalans no l'arribessin a considerar una llengua de cultura. El franquisme havia creat uns hàbits culturals i afavorit unes inèrcies que havien allunyat els catalans de la lectura en la llengua pròpia. Les polítiques de foment de la lectura i la difusió del llibre en català es van materialitzar mitjançant l'organització d'exposicions itinerants, les campanyes de promoció en els mitjans de comunicació, les fires i setmanes del llibre i les subvencions a altres entitats per a l'organització d'activitats relacionades amb la divulgació del llibre. De les exposicions destaquen «Llibres en català per a tothom» (1982-1989), que aplegava tots els llibres en català existents aleshores al mercat; o una altra adreçada al públic infantil, «Llibres en català per a nois i noies (1982-1988).

13.2 LA CREACIÓ LITERÀRIA

El 1988 el Parlament aprovà la creació de la Institució de les Lletres Catalanes. La ILC, que prenia el nom de l'entitat fundada per la Gene-

ralitat republicana el 1937 i que aplegava els intel·lectuals fidels a la República, renaixia amb la missió d'estimular, fomentar, protegir i difondre la creació literària en llengua catalana, promoure els estudis literaris, impulsar el coneixement dins i fora dels territoris on es parla i contribuir a donar a conèixer els escriptors. La tasca de la ILC es va basar en dos tipus d'accions: les actuacions pròpies i els ajuts, la majoria dels quals el Servei del Llibre ja donava des de 1980.

13.2.1 *Actuacions pròpies*

El «Qui és qui» de les lletres catalanes era un repertori bibliogràfic d'escriptors de creació literària en català. Es començà a elaborar el 1988 i no s'enllestí fins al 1991, amb 1.118 fitxes sobre escriptors vius. L'any 2000, després d'una reformulació i una actualització del projecte, es presentà una nova edició. Aquesta vegada el nombre de fitxes d'escriptors era de 1.744, era consultable en línia i s'actualitzava un cop a la setmana.

L'Arxiu TRAC era una base de dades de traduccions literàries al i del català. La seva elaboració s'inicià el 1988 i una any després ja es va fer pública.

«L'Escriptor convidat» era un programa iniciat el 1989 l'objecte del qual era facilitar l'intercanvi cultural i impulsar la relació dels escriptors catalans amb els d'altres literatures. Consistia a convidar un escriptor estranger a fer una estada a Catalunya per tal que conegués el país *in situ* i aprofitar la seva visita per organitzar actes. Octavio Paz, Tahar Ben Jelloum i Francesca Duranti, per exemple, s'hi van acollir.

«L'escriptor del mes» (1989-1997) era un programa que tenia per finalitat donar a conèixer els escriptors catalans i divulgar-ne l'obra. L'escriptor que acceptava la proposta protagonitzava, durant un mes, una intensa campanya de promoció: xerrades, conferències, taules rodones, etc., a col·legis universitats, ateneus, llibreries. Hi participaren escriptors com Avel·lí Artis-Gener *Tisner* o Montserrat Roig.

«Punt de lectura» (1997-1998) vingué a substituir «L'escriptor del mes». Promogué 12 autors per any en centres culturals i llibreries del país.

Els «Itineraris de Lectura», iniciats el 1998 amb la col·laboració del Departament d'Ensenyament, promouen les lletres catalanes a les aules mitjançant la visita dels escriptors als col·legis i instituts d'arreu del país. «Al vostre gust», iniciat simultàniament, era la versió dels «Itineraris de Lectura» adreçada a la societat civil. En comptes d'aules, els escriptors van a ateneus, centres culturals, biblioteques, etcètera.

«Catalan Writing» és una revista semestral escrita en anglès centrada en la literatura catalana contemporània i que la donava a conèixer a l'estranger i estimulava l'interès per promoure'n la traducció. El primer número s'edità el 1988, i el novembre del 2002, el darrer. El 2007, el Centre Català PEN Club en repregué la publicació per encàrrec del Institut Ramon Llull, amb la col·laboració de la ILC.

Els «Seminaris de Traducció Poètica de Farrera de Pallars» iniciats el 1998, volien potenciar les relacions entre els escriptors i els seus possibles traductors. En cada edició, que se celebren dos cops l'any al Centre d'Art i Natura de Farrera de Pallars, es conviden dos autors estrangers amb els quals els poetes i traductors catalans que hi assisteixen poden intercanviar impressions i comentar la selecció que ells han enviat prèviament.

La ILC va organitzar un nombre considerable d'exposicions i va donar suport a un nombre considerable d'altres mostres organitzades per altres entitats. Un cas d'aquestes últimes podria ser, per exemple, Literatures submergides, organitzada conjuntament amb el KRTU, i que s'inaugurà a Reus el 1991. La majoria de les exposicions de la ILC han estat de petit format a fi de facilitar-ne la itinerància, i han respost a dos models bàsics: les generals, menys nombroses, i les d'aniversari. Les primeres principalment s'han centrat sobretot en la història de la literatura catalana i les traduccions, les segones han vingut motivades, com el seu nom indica, per la celebració d'un aniversari: commemoracions de publicacions d'obres literàries i aniversaris del

naixement o la mort d'un escriptor. En són exemples «*Tirant lo Blanc*. La primera novel·la moderna de la història» o les dedicades a Jacint Verdaguer i a Joan Oliver.

13.2.2 *Ajuts*

Els ajuts de la ILC es poden classificar de tres maneres segons el destinatari: ajuts a persones físiques, subvencions a activitats de promoció literària, editorials i projectes universitaris, i patrocinis i col·laboracions puntuals.

Els ajuts a persones físiques han estat de tres tipus.

- Ajuts a la creació literària. Programa iniciat el 1988
- Ajuts a la investigació sobre moviments, obres i autors de la literatura catalana contemporània. Programa iniciat el 1989.
- Ajuts a la creació de guions per a llargmetratges cinematogràfics. Programa iniciat el 1989 i que finalitza el 2000, en què les competències en matèria audiovisual passen a l'Institut de les Indústries Culturals.
- Ajuts a traductors per la traducció al català d'obres escrites en altres llengües. Programa iniciat el 1993.
- Ajuts per a la creació de pàgines web. Programa iniciat el 2002.

13.2.3 *Subvencions a activitats de promoció literària, editorials i projectes universitaris*

- Subvencions a persones o entitats privades sense afany de lucre que projectin activitats de promoció literària (inclou les subvencions a activitats de l'AELC, del PEN, etcètera.). Programa iniciat el 1988.
- Subvencions a empreses editores per publicar traduccions al i del català. Programa iniciat el 1988 (entre 1989 i 2002 també se n'han beneficiat editorials estrangeres).

A partir de 1999 també es van donar ajuts a alguns projectes universitaris com ara LLETRA, l'espai virtual de literatura catalana de la UOC, o TRACES, la base de dades d'informació bibliogràfica creada pel departament de Filologia Catalana de la UAB.

13.2.4 *Patrocinis i col·laboracions puntuals*

De manera puntual, la ILC també ha aportat des del 1988 recursos econòmics a actes relacionats amb la promoció de la literatura catalana. Els actes patrocinats han estat moltíssims, per exemple el «Seminari sobre la Traducció a Catalunya», l'itinerari literari «Ruta de l'exili», etcètera.

13.2.5 *Premis Literaris*

A partir de la seva creació, la ILC ha concedit els Premis de Literatura de la Generalitat de Catalunya, una tasca que fins aleshores havia desenvolupat el Servei del Llibre de la Generalitat.

El 1988 es concediren 10 premis (a la creació literària en prosa, assaig, poesia, a la traducció al català d'una obra en prosa escrita en qualsevol altra llengua, etcètera) dotats amb mig milió de pessetes cadascun i dues mencions honorífiques. El 1989 els premis es limitaren a tres grups anuals de modalitats rotatòries que s'avaluaven en relació als darrers anys de publicació, però la dotació de cadascun s'incrementà fins als 2 milions de pessetes. El 1996 es reduïren a un milió. El 2000 es deixaren de convocar coincidint amb la creació dels Premis Nacionals de Cultura, que inclouen una modalitat de literatura.

14. **Cloenda**

Mentre totes les ideologies i els seus respectius projectes polítics han entrat en crisi, cada dia és més forta la defensa que a molts llocs del

planeta fan de les respectives identitats. Sembla un signe del temps. A Europa, però també a l'Àsia, a Amèrica i a l'Àfrica són molts els pobles que en el final del segle xx i al principi del XXI estan lluitant per la defensa de la seva existència. De la mateixa manera que al final del segle XVIII era clau la defensa dels drets individuals i al final del XIX era clau la defensa dels drets socials, ara el que es planteja és la defensa dels drets dels pobles. En aquest context, els catalans hem estat, sens dubte, un punt de referència per a molts pobles. Molts tenen i tindran problemes similars als que ha afrontat i afronta avui Catalunya. El nostre país, així, no sols no és un racó cavernícola, passat de moda, carrincló, sinó un laboratori on s'experimenten formes inèdites de convivència i de defensa dels drets nacionals. La política cultural de la Generalitat d'aquests anys entre 1980 i 2003 va intentar en tot cas respondre a aquest repte.

